

The logo consists of the lowercase letters 'f' and 'd' in a bold, sans-serif font. The 'f' is white and the 'd' is red. The background of the entire page is a dark, textured pattern of faint, overlapping text and lines, resembling a complex diagram or a dense network of connections.

ČASŮPIS PRO SOUČASNOU FILOSOFII

ČÍSLO 2
ROČNÍK 10

2018

FILOSOFIE DNES

Časopis pro současnou filosofii
vydává KFSV FF UHK

Šéfredaktor: Ladislav Koreň

Výkonná redaktorka: Iva Svačinová

Redakční rada: Ondřej Beran, Jaroslav Daneš, Petr Glombíček, Tomáš Hirt, Juraj Hvorecký, Vojtěch Kolman, Ladislav Kvasz, Róbert Maco, Tomáš Marvan, Martin Paleček, Jaroslav Peregrin, Marie Hrdá, Ondřej Švec, Eugen Zeleňák

Hlavní editor čísla: Iva Svačinová

Editoři: Markéta Panoušková, David Kocourek

Sazba a grafická úprava: Hynek Kaplan

Adresa: Filosofie dnes, KFSV FF UHK Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové

E-mail: iva.svacinova@uhk.cz

vychází elektronicky,
dvakrát ročně

www.filosofiednes.ff.uhk.cz

ISSN 1804-0969

Obsah

Editorial

Iva Svačinová	Přístupy k analýze argumentačního textu	4
---------------	---	---

Studie

Marek Picha	Když dva dělají totéž: srovnávací tradiční rétorická analýza	18
Tomáš Ondráček	Apel na sobeckost nebo na rozumnost? Případová analýza s využitím Toulminova modelu argumentu	60
Martin Prokop	Přemluv bábu, protože je čeho se bát, aneb Waltonova argumentační schémata ve videu „ <i>Přemluv bábu</i> “	94
Iva Svačinová	Bábu nepřemluvíš, co takhle jít k volbám? Strategicky kontraproduktivní přemlouvání mladých (ne)voličů	126
Kateřina Kirkosová	Přemluv bábu, pobav sebe: postmoderní estetika v občanském politickém diskurzu	175

Přístupy k analýze argumentačního textu

Iva Svačinová

Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové
iva.svacinova@uhk.cz

1. Úvod

Před šedesáti lety, v roce 1958, byla publikována dvě díla dnes obecně považovaná za zakládající texty moderní teorie argumentace: *Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique*¹ belgických autorů Chaïma Perelman a Lucie Olbrechts-Tytecové a *The Uses of arguments*² amerického filozofa Stephena Toulmina.³

Přístup iniciovaný Perelmanem, Olbrechts-Tytecovou a Toulminem vyšel z programového vymezení vůči v té době převládajícímu pojetí, podle něž je adekvátním přístupem k pochopení argumentace logická analýza. Autoři se ohrazují: logická analýza není dostatečnou analýzou toho, co se v argumentaci děje.⁴ Argumentace v jejich pohledu přestává být chápána pouze jako specificky strukturovaný vztah mezi premisami a závěrem, do popředí se dostává pohled na argumentaci jako *součást procesu komunikace*. V takovém přístupu je nutné zohlednit další – dosud přehlížené – aspekty argumentace, jako je specifický kontext či konverzační situace, v níž je argumentace předkládána, publikum, které je oslovováno, pragmatické cíle, které mluvčí sledují, případně konkrétní volba lexika či réto-

1 Srovnej Perelman & Olbrechts-Tyteca (1958).

2 Srovnej Toulmin (1958).

3 Srovnej van Eemeren (2009, s. 20).

4 Srovnej Perelman & Olbrechts-Tyteca (1969, s. 13), Toulmin (1976, s. vi).

rických prostředků, které mluví při předkládání argumentace využívají. Na program vymezený Perelmanem, Olbrechts-Tytecovou a Toulminem navazuje od sedmdesátých let řada autorů, kteří rozvíjejí teoretické systémy k zachycení těchto aspektů argumentace a analytické nástroje, které jim umožňují zkoumat a popsat specifika přesvědčování.

Textů, které by v českém prostředí reflektovaly vývoj a výtoky moderních přístupů k analýze argumentace a seznamovaly s nimi čtenáře, je ovšem zatím málo.⁵ Rozhodli jsme se tedy tuto pomyslnou mezeru zaplnit v rámci čísla *Filosofie dnes*.

Monotematické číslo *Přístupy k analýze argumentačního textu* jsme připravili ze dvou důvodů.⁶ Prvním motivem je snaha nabídnout čtenářům možnost sledovat zblízka aplikaci několika konkrétních analytických přístupů na konkrétním materiálu. Pokoušíme se vést čtenáře jednotlivými fázemi procesu výzkumu argumentace, ukazujeme, jak je možné pracovat s konkrétními sadami analytických nástrojů. Zároveň se pokoušíme ukázat, že tento proces může být často komplikovaný různými okolnostmi (specifický kontext, vágně formulovaná argumentace, vizuální složka argumentace, humor, jazykové prostředky) a může vyžadovat specifické interpretační vklady, kreativní řešení a konkrétní metodologická rozhodnutí.

Druhým motivem je snaha nabídnout čtenářům možnost porovnat různé přístupy k analýze argumentačního textu a zvolit ten nejvhodnější pro účely vlastního výzkumu. Tomuto cíli je podřízena struktura jednotlivých příspěvků. Čtenáři se dozvědí, jak jednotlivé přístupy formulují výzkumné otázky, jaké klíčové teoretické pojmy a nástroje analýzy propracovávají, jakým způsobem identifikují argument v datech, jakým operacím jej podrobují v průběhu rekonstrukce a analýzy.

Monotematické číslo se skládá z pěti příspěvků, které jsou věnovány neoaristotelskému přístupu (Marek Picha), Toulminově modelu (Tomáš Ondráček), přístupu neformální logiky a konkrétně Douglase Waltona (Martin Prokop), pragma-dialektickému přístupu (Iva Svačinová) a kri-

5 Srovnej např. Klein (2007), Picha (2014).

6 Jako inspirační zdroj pro formu tohoto čísla nám posloužily publikace *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (Řiháček et al. 2013) a *Five ways of doing qualitative analysis* (Wertz et al. 2011), jejichž cílem je rovněž komparace analytických přístupů prostřednictvím aplikace nástrojů na stejný materiál.

tické diskurzivní analýze (Kateřina Kirkosová). Tyto přístupy byly vybrány proto, že akcentují odlišné aspekty argumentace nebo šířeji persvaze: její rétorickou, strukturální, dialogickou či lingvistickou dimenzi.

Každý z příspěvků stručně představuje východiska daného přístupu, typické výzkumné otázky, obecné principy identifikace, rekonstrukce a analýzy argumentace či jejího konkrétního aspektu. Zároveň klademe důraz na ukázkou konkrétní analýzy s využitím představených nástrojů. Aby lépe vynikla možnost porovnat proces i výsledek analýzy, použili jsme pro analýzy ve všech příspěvcích stejný empirický materiál. Jako dostatečně zajímavý, pestrý a atraktivní materiál pro účely ilustrativních analýz jsme zvolili video *Přemluv bábu* z roku 2010. Jedná se o spot, v němž herci Jiří Mádl a Martha Isová apelují na mladé diváky, aby přesvědčili své prarodiče k volbě pravicových stran.⁷

V následujících kapitolách se věnujeme představení tohoto materiálu. V kapitole 1.1 je nabídnut přepis videa, v kapitole 1.2 stručně shrnujeme historické okolnosti vzniku videa. Kapitola 1.3 je věnována zhodnocení úspěšnosti videa.

1.1 *Přemluv bábu*: Představení materiálu

Video *Přemluv bábu* bylo publikováno na *Youtube* 22. dubna 2010, tedy zhruba měsíc před plánovanými volbami do Poslanecké sněmovny. Režie se ujal Petr Zelenka, hlavními protagonisty videa jsou herci Jiří Mádl a Martha Isová.⁸ Autoři videa se netajili inspirací videem *The Great Schlep* komičky Sarah Silvermanové, která využila podobný scénář v roce 2008.⁹ Silvermanová s cílem podpořit v prezidentských volbách kandidáta Baracka Obamu nabádala k návštěvě prarodičů Američany židovského původu.¹⁰ Autoři *Přemluv bábu* ve svých vyjádřeních deklarovali, že jejich iniciativa není spojena s žádnou konkrétní politickou stranou a vznikla jako osobní reakce na nespokojenost se stavem české politické scény.¹¹

7 Srovnej Isová, Mádl & Zelenka (2010).

8 Srovnej ČSFD (2018).

9 Srovnej Anýž et al. (2010), Krupka (2010).

10 Srovnej Silverman (2008).

11 Srovnej Kratochvíl & Procházková (2010).

Klip trvá asi čtyři minuty. Mádl a Issová mluví hovorovou češtinou, využívají dvojsmyslné narážky, vulgarismy, černý humor. Repliky videa jsou doprovázeny řadou vizuálních prostředků (fotografie, obrázky, grafy, nápisy), jejichž prostřednictvím autoři ilustrují, případně ironizují svá tvrzení.

<https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>

Přepis textu videa

Martha Issová: „Kdybyste věděli, že můžete změnit osud týhle země tím, že navštívíte svoje prarodiče, zajeli byste za nima? No jasně, že jo. Teda pokud nejste úplně...[vypípáno] Já jsem Martha Issová. Přemluv bábu!“

Jiří Mádl: „A taky přemluv dědu!“

M.I.: „To je Jirka Mádl. Jestli v týhle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který le-vici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička...“

J.M.: „...váš děda.“

M.I.: „No. A většinou ty lidi bydlej na vesnici. Jak je to možný?“

J.M.: „Prostě se tam narodili!“

M.I.: „Ne, jak je možný, že tu levíci volej? Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?“

J.M.: „Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. To znamená, že si pamatují jenom ty hezký věci. Jak si dali poprvé pusu na taneční zábavě, ale už třeba úplně zapomněli na proces s Miladou Horákovou... Ne, to je Rita Hayworthová.“

M.I.: „Komunisti přinutili nejlepší lidi týhle země k emigraci – Miloše Formana... Miloše Formana, Navrátilovou, Kunderu... Milana Kunderu. My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že se prostě máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“

J.M.: „Nebo nějakou novou stranu.“

M.I.: „No nějakou novou pravicovou stranu a pravice je tohle.“

J.M.: „No ale pro ně je to vobráceně.“

M.I.: „Pravou ruku všude na světě lidi používaj k pozdravu nebo k přijímání potravy a levou rukou si lidi všude na světě vytíraj zadek.“

J.M.: „No v některých zemích...“

M.I.: „No, hlavně když budete volit levíci, tak si pak levice vytře zadek s váma.“

J.M.: „Starý lidi argumentují tím, že volí levíci kvůli vám – svým dětem a vnukům. Takže je potřeba jim dát najevo, že kvůli vám socialisty a komunisty rozhodně volit nemaj. Naopak. Volit levíci je v přímým rozporu se zájmy jejich potomků.“

M.I.: „Protože levice nadělá dluhy, a zatímco voni si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet.“

J.M.: „Jo, a jestli někdo volí levíci kvůli 30Kč poplatku, dobře, ale je to teda dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí.“

M.I.: „Navíc levice nechce řešit problémy s důchody a, pokud nedojde k reformě, tak ve státní kase nebudou na důchody peníze. A kdo nebude mít našetřeno, ten na tom bude hodně špatně. Ale to levice nezajímá, protože její voliči jsou starý dneska a ne za čtyřicet let.“

J.M.: „Levice nepřipustí školný, oni totiž rádi hlásaj, že to jakože zneprístupní vzdělání chudším. Jenže to je úplná blbost. Naopak. Vzdělávání u nás v Čechách není moc dobrý, a pokud nedokážeme motivovat školy, aby s tím něco dělaly, tak nám ty nejlepší studenti budou odcházet do zahraničí. Když nezafunguje zdravěj rozum, použijte nátlak. Pro prarodiče jsou jejich vnoučata to nejdůležitější na světě, takže když budou volit pravici, dostanou od vás jednu návštěvu letos zdarma.“

M.I.: „A když né, no tak doufejme, že budou ještě naživu, až příště přijedete.“

J.M.: „A odměna pro vás, když přemluvíte svoji babičku a svého dědu?“

M.I.: „Poradíme vám, kde na netu najít úplně zadarmo to nejlepší animální anální porno se členkou italský parlamentní strany, Rocco Siffredim a úhořem.“

Oba: „Ale nejdřív – Přemluv bábu! Přemluv dědu!“

1.2 *Přemluv bábu* v politickém kontextu

Vzhledem k tomu, že tvůrci videa chtěli posílit volební výsledek pravicových stran, zdá se vhodné stručně si připomenout politickou situaci předcházející volbám v roce 2010 a dosadit tak jejich pokus do bezprostředního kontextu.

Mezi lety 2007 a 2009 vládla České republice pravicová vláda Mirka Topolánka tvořená koalici stran ODS, KDU-ČSL a SZ. Asi nejzásadnějším projektem vládnoucí koalice byla nepříliš populární reforma veřejných financí, jejíž součástí bylo např. snížení přímých a zvýšení nepřímých daní, zavedení ekologické daně nebo poplatků ve zdravotnictví.¹²

¹² Srovnej Mates (2007).

Připomeňme, že v prvním pololetí roku 2009 tato vláda předsedala Evropské unii. Opoziční strany ČSSD a KSČM se vládě celkem pětkrát pokusily vyslovit nedůvěru. Povedlo se jim to při pátém pokusu 24. března 2009, kdy pro vyslovení nedůvěry hlasovali i dva poslanci ODS a dvě poslankyně SZ.¹³ Topolánkova vláda byla následně nahrazena překlenovací úřednickou vládou Jana Fischera složenou z nestraníků, která vedla zemi až do voleb na jaře roku 2010.¹⁴

Předvolební průzkumy v roce 2010 favorizovaly levicové strany – ČSSD vedené Jiřím Paroubkem předpovídaly až třicet procent hlasů, očekávaný výsledek KSČM byl kolem dvanácti procent. Oproti tomu ODS, která byla poznamenána skandály spojenými s postavou Mirka Topolánka, odhadovaly průzkumy asi devatenáct procent, TOP09 kolem deseti procent, KDU-ČSL měla očekávaný výsledek kolem čtyř procent a Strana zelených asi tři procenta, účast KDU-ČSL a SZ v Poslanecké sněmovně byla tedy nejistá. Významným novým hráčem voleb byla populistická strana Věci veřejné (VV), jejíž stranická profilace však nebyla snadno rozpoznatelná a jejíž výsledek průzkumy odhadovaly na devět procent.¹⁵

Očekávaný poměr sil levice a pravice byl tedy před volbami 2010 vyrovnaný. Připomeňme však, že pravicové strany dlouhodobě poukázovaly na potenciální nebezpečí vzniku spojenectví ČSSD a KSČM (označované jako „KSČSSD“) a možnost prolomení bohumínskému usnesení zakazujícího spolupráci s komunistickou stranou, v případě, že by levicové strany společně získaly nadpoloviční většinu hlasů.¹⁶

Video *Přemluv bábu* pracuje se spojením staří lidé – voliči levice a mladí lidé – voliči pravice. Toto spojení je pro českou společnost poměrně příhodné: pravděpodobnost, že je někdo voličem pravice nebo naopak levice, je v České republice do velké míry dána příslušností k věkové kategorii. Již ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 se projevuje trend, podle něhož v ČR mladí lidé mají dlouhodobě ten-

13 Srovnej Pobořilová (2009).

14 Srovnej Prokop & Říhová (2009).

15 Srovnej STEM (2010).

16 Srovnej Komárek (2006), Pehe (2009). Stojí za připomínku, že ODS na tomto motivu v roce 2006 založila své předvolební spoty.

denci volit spíše pravici a starší generace volit levicové strany.¹⁷ Pokračování tohoto trendu přitom bylo očekáváno i ve volbách v roce 2010.

Volby do Poslanecké sněmovny proběhly 28.–29. května 2010. Vítězem voleb se stali sociální demokraté s dvaceti dvěma procenty hlasů, těsně následovaní občanskými demokraty s dvaceti procenty hlasů. Vzhledem k tomu, že vítězná ČSSD nebyla schopna utvořit koalici, byl sestavením vlády pověřen lídr ODS Petr Nečas. Koaliční vláda byla sestavena ze stran ODS, TOP09 a VV, jmenována byla 13. července 2010.¹⁸

1.3 *Přemluv bábu*: Úspěšné nebo neúspěšné přesvědčování?

Můžeme video *Přemluv bábu* považovat za úspěšný počín? Odpovědi odborníků se různí v závislosti na tom, jaká kritéria úspěchu při zodpovídání otázky preferují. Někteří hodnotí video z marketingového hlediska jako počín veskrze úspěšný: úspěch přitom chápou jako naplnění jistých očekávání ohledně počtu shlédnutí, rychlosti rozšíření, či vyvolání zájmu, která se pojí s tzv. virálními videi. Z tohoto hlediska je možné spot *Přemluv bábu* hodnotit jako jeden z nejvýraznějších fenoménů českých předvolebních kampaní. K listopadu 2018 mělo video přes 897 tisíc zhlédnutí, Google vyhledávač nabízí u hesla „Přemluv bábu“ kolem 50 tisíc výsledků.¹⁹

Video bylo úspěšné i v tom, že velmi rychle získalo zájem médií: bezprostředně po jeho zveřejnění o něm referovala většina českých tištěných i internetových médií. Získalo rychlou odezvu i ze strany politické reprezentace: hned v prvním týdnu se k němu vyjádřila většina politických stran – představitelé levicových stran video odsoudili, představitelé pravice hodnotili video mírněji. Klip získal velký ohlas ve veřejných diskuzích na sociálních sítích i diskuzních fórech.²⁰

17 Srovnej Lebeda et al. (2007, s. 6–7).

18 Srovnej Kopecký (2010).

19 Srovnej Vidovičová & Honelová (2018, s. 208).

20 Srovnej Budínský (2010, s. 62), Vidovičová & Honelová (2018, s. 208). Video prokázalo svůj silný virální potenciál. Ten můžeme mimo jiné dovozovat i z řady parodií, které v přímé návaznosti na video vznikaly (srovnej Budínský 2010, s. 63). Zmínit můžeme video *Zabij bábu* autorů Janka Rubeše a Čenka Stýbla, v němž je původní sdělení dovedeno do extrému a autoři v nadsázce nabádají mladé dívky k zabití prarodičů, aby jim zabránili ve volbě levice (srovnej [Rubeš & Stýblo] 2010), nebo video Ondřeje Lišky a Jiřiny Šiklové, v němž využívají ohlas videa a pokoušejí se zúžitkovat jej při přesvědčování k volbě Strany zelených (Liška & Šiklová 2010).

Můžeme se však ptát, zda bylo video úspěšné i z hlediska naplnění deklarovaného cíle videa, tj. zda přispělo ke změně poměru voličských preferencí u starší generace nebo zda posílilo účast mladých voličů u voleb. Na první část otázky můžeme odpovědět záporně: u voleb v roce 2010 nedochází k výrazné změně v rozložení podpory stran vzhledem k věku voličů: i ve volbách v roce 2010 stále platí, že s vyšším věkem roste pravděpodobnost volby levicové strany: nedochází k odlivu nebo přesunu starších voličů k pravici.²¹

Chápeme-li však video jako součást strategie mobilizovat mladé lidi k účasti u voleb, pak můžeme opatrně hovořit o úspěchu, v roce 2010 dochází k nárůstu volební účasti u skupiny mladých voličů: u věkové skupiny 18–29 let se zvýšila ze 47 na 52 %. Zajímavé je i to, že zároveň klesá účast u věkové skupiny 50–59 let z 68 na 63 %. Ze změny struktury volební účasti profitovala především TOP 09 a VV. Podle Lukáše Linka však rozhodně nelze mluvit o tom, že by „mladí rozhodli volby“. V modelu, v němž srovnal skutečný výsledek voleb s hypotetickým (při volební účasti věkových skupin v roce 2006), se ukazuje, že volby by dopadly takřka stejně: zvýšená volební účast mladých a snížená účast starších lidí by podle modelu vedla k celkové změně volebních výsledků asi o 1,5 %.²²

Můžeme však nalézt i hodnocení videa jako počínu spíše neúspěšného. Ze strany některých marketingových expertů zaznívá kritika neoriginality spotu. *Přemluv bábu* je považováno za nepovedenou kopii původního spotu Silvermanové. Podle Petra Václavka chybí české verzi ve srovnání s videem Sarah Silvermanové dostatečný nadhled a vtip, Tomáš Mrkvička upozornil na vyšší konfliktnost české verze kampaně oproti Silvermanové.²³

Druhý typ velmi důrazné kritiky videa přichází od autorů zabývajících se sociologií stáří. Ti upozorňují na to, že video využívá při prezentaci seniorů stereotypizující a negativní vzorce, čímž přispívá k eskalaci mezigeneračních sporů a posiluje předsudky vůči starým lidem. Autoři videa se podle nich dopouštějí tzv. ageismu – věkové diskriminace založené na

21 Srovnej Linek (2012a, s. 24).

22 Srovnej Linek (2012b, s. 84–85).

23 Srovnej Krupka (2010), Slížek (2010).

presvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského života.²⁴

Podle Erdmana E. Palmora existují typické negativní předsudky týkající se starých lidí, jako je nemoc, impotence, ošklivost, pokles duševních schopností, duševní choroba, zbytečnost, izolace, chudoba, deprese, politická moc.²⁵ Podle Pokorné autoři videa *Přemluw bábu* tyto negativní stereotypy pro prezentaci seniorů využívají, a dokonce některé prohlubují: negativní zobrazování starých osob není aplikováno pouze na bezejmennou masu důchodců, ale na vlastní blízké příbuzné, dochází nejen k opakování známých stereotypů, ale je přidán relativně nový – v českém kontextu do té doby málo akcentovaný – předsudek ohledně politické síly seniorů.²⁶

Video vyvolalo rozporuplné reakce a jeho komplexní hodnocení se zdá být mimořádně obtížné. V příspěvcích tohoto čísla se zabýváme výzkumem pouze jediného aspektu videa: totiž jeho *argumentační* či *persvazivní složky*, které dosud nebyla věnována velká pozornost. Jsme tedy schopni posoudit charakter a potenciální úspěšnost předložené argumentace. Jak se pokusíme ukázat, přijaté výchozí teoretické perspektivy nás vedou k preferenci odlišných výzkumných problémů, formulaci odlišných výzkumných otázek, odlišným způsobům uchopení i hodnocení videa. Společně však mohou různé náhledy na argumentaci nabídnout plastičtější pohled na komplexitu přesvědčování a roli jeho jednotlivých aspektů.

Literatura

Anýž, D., Honzejek, P. & Šilpoch, J. (2010): „Režisér Petr Zelenka: Paroubek je nový diktátor. A Češi to nechápou.“ *Hospodářské noviny* [online]. 30. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-43040390-paroubek-je-novy-diktator-a-cesi-to-nechapou>.

Budínský, J. (2010): *Politický marketing a užití prvků politainmentu ve volbách do PSP ČR 2010*. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta multimediálních komunikací, Zlín.

24 Srovnej Vidovičová (2008, s. 113).

25 Srovnej Palmore (1999, s. 40).

26 Srovnej Pokorná (2015, s. 28).

- ČSFD. (2018): „Přemluv bábu.“ In ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze [online]. POMO Media Group, Praha. [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/277667-premluv-babu/komentare/>.
- van Eemeren, F. H. (2009): „Argumentation theory after the New Rhetoric.“ *L'analisi linguistica e letteraria* 17 (1): 119–148.
- Issová, M., Mádl, J., & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>.
- Klein, O. (2007): *Argumentace v komunikaci: (průzkum komunikačního pojetí argumentu)*. Univerzita Karlova v Praze, Praha.
- Komárek, M. (2006): „KSCSSD: Strašák? Ne. Hrozba.“ *Idnes* [online]. 1. 6. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/kcsssd-strasak-ne-hrozba-oxo-/domaci.aspx?c=A060531_194452_nazory_zra.
- Kopecký, J. (2010): „Klaus jmenoval Nečasovu vládu. Hlasování o důvěře bude 10. srpna.“ *Idnes* [online]. 13. 7. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/klaus-jmenoval-necasovu-vladu-hlasovani-o-duvere-bude-10-srpna-pud-/domaci.aspx?c=A100713_100007_domaci_kop.
- Kratochvíl, L. & Procházková, M. (2010): „Mádl a Issová: Takový ohlas na bábu jsme nečekali, ale nelitujeme.“ *Idnes* [online]. 26. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/madl-a-issova-takovy-ohlas-na-babu-jsme-necekali-ale-nelitujeme-pbj-/domaci.aspx?c=A100426_170334_domaci_taj.
- Krupka, J. (2010): „Přemluv bábu, ať volí pravici, říkají Mádl s Issovou v ‚ukradeném‘ klipu.“ *Lidovky* [online]. 23. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/premluv-babu-at-voli-pravici-rikaji-madl-s-issovou-v-ukradenem-klipu.A100423_095325_ln_domov_spa.
- Lebeda, T., Linek, L., Lyons, P. & Vlachová, K. (2007): „Úvod.“ In *Voliči a volby 2006*, ed. T. Lebeda, L. Linek, P. Lyons & K. Vlachová, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 1–14.

- Linek, L. (2012a): „Úvod: Volební výsledky, účast a vzorce podpory politických stran.“ In *Voliči a volby 2010*, ed. L. Linek, Sociologické nakladatelství, Praha, s. 12–29.
- Linek, L. (2012b): „Volební účast mladých a její vliv na volební výsledky.“ In *Voliči a volby 2010*, ed. L. Linek, Sociologické nakladatelství, Praha, s. 63–86.
- Liška, O. & Šiklová, J. (2010): „Přemluv bábu! Strana Zelených.“ In *Youtube* [online]. 26. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=6ghvkK_Ijxc&t=3s.
- Mates, J. (2007): „Proč ODS ztrácí voliče? Lidé se bojí zdražení.“ *Idnes* [online]. 8. 11. 2007 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/proc-ods-ztraci-volice-lide-se-boji-zdrazeni-fz4-/domaci.aspx?c=A071107_213842_domaci_mia&fbclid=IwAR33NnsSySSXXwr7X5FMaQnAsaI-cOM7pb7kiaKOuoWHj7XNaCeq2ShZo9s.
- Palmore, E. B. (1999): *Ageism: Negative and Positive*. Springer Publishing Company, New York.
- Pehe, J. (2009): „ODS bude znovu mobilizovat proti KSČSSD.“ In *Český rozhlas* [online]. 6. 8. 2009 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/ods-bude-znovu-mobilizovat-proti-kscssd--617066.
- Perelman, Ch. & Olbrechts-Tyteca, L. (1969): *The New Rhetoric: A treatise on argumentation*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- Perelman, Ch. & Olbrechts-Tyteca, L. (1958): *Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique*. Presses universitaires de France, Paris.
- Picha, M. (2014): *Kritické myšlení a rekonstrukce argumentu*. Masarykova univerzita, Brno.
- Pobořilová, A. (2009): „Topolánková vláda padla.“ In *ČT24* [online]. 24. 3. 2009 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.ct24.cz/domaci/49481-topolankova-vlada-padla/>.
- Pokorná, K. (2015): *Jak se aktivní senioři vyrovnávají se stereotypizací*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Praha.

- Prokop, D. & Říhová, B. (2009): „Klaus jmenoval novou vládu. Nastupujeme z běhu, dodal Fischer.“ *Idnes* [online]. 8. 5. 2009 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/klaus-jmenoval-novou-vladu-nastupujeme-z-behu-dodal-fischer-ple-/domaci.aspx?c=A090508_072457_domaci_js.
- [Rubeš, J. & Stýblo, Č.] (2010): „Zabij bábu!“ In *Youtube* [online]. 27. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=B_Q59QE9M98.
- Řiháček, T., Čermák, I. & Hytych, R. (2013): *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Masarykova univerzita, Brno.
- Silverman, S. (2008): „Sarah Silverman and The Great Schlep.“ In *Youtube* [online]. 25. 9. 2008. [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AgHHX9R4Qtk>.
- Slížek, D. (2010): „Volební deník: Přemluv bábu! je horší kopie vtipu z USA.“ *Aktuálně.cz* [online]. 23. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/volebni-denik-premluv-babu-je-horsi-kopie-vtipu-z-usa/r~i:article:666616/>.
- STEM. (2010): „Tisková zpráva STEM 17. 5. 2010: STEM – Preference politických stran květen 2010.“ In *STEM* [online]. 17. 5. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/stranicke-preference-kveten-2010/>.
- Toulmin, S. E. (1976): *Knowing and acting. An invitation to philosophy*. Macmillan, New York.
- Toulmin, S. E. (1958): *The Uses of Argument*. Cambridge University Press Cambridge.
- Vidovičová, L. (2008): *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Masarykova univerzita, Brno.
- Vidovičová, L. & Honelová, M. (2018): „A Case Study of Ageism in Political Debates: Are Social Media a Latent Source of Generational Harted?“ *Slovenský národopis* 66 (2): 203–220.
- Wertz, F. J., Charmaz, K., McMullen, L. M., Josselson, R., Anderson, R. & McSpadd, E. (2011): *Five ways of doing qualitative analysis: Phenomenological psychology, grounded theory, discourse analysis, narrative research, and intuitive inquiry*. Guilford Press, New York.

Abstrakt

Editorial stručně shrnuje obsah monotematického čísla, v němž jde o teoretické představení pěti přístupů k analýze argumentačního textu (neoaristotelický přístup, Toulminův model, přístup neformální logiky, pragma-dialektiky a kritické diskurzivní analýzy) a o ilustraci prostřednictvím aplikací těchto přístupů na konkrétní materiál. Ve všech textech čísla je jako společný materiál pro analýzu zvolen videoklip *Přemluw bábu* (2010). Editorial nabízí představení videa: jeho přepis, historický kontext a zhodnocení dosavadních pohledů na jeho přesvědčivost.

Klíčová slova: argumentace, analýza, *Přemluw bábu*

Abstract

The Approaches to the Analysis of Argumentative Text. Editorial

The editorial briefly summarizes the content of a special issue, which deals with the theoretical introduction of five approaches to argumentative text analysis (neo-aristotelian approach, Toulmin's model, informal logic, pragma-dialectics, and critical discursive analysis), and their illustration by applying these approaches to specific material. A video, *Přemluw bábu* (*Convince your grandma*, 2010), is chosen as the material to analyze in all texts. The editorial offers an introduction to the video: its transcription, historical context, and an evaluation of previous perspectives on its persuasiveness.

Key words: argumentation, analysis, *Convince your grandma*

Svačinová, I. (2018): „Přístupy k analýze argumentačního textu.“ *Filosofie dnes* 10(2): 4–17. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz

Když dva dělají totéž: srovnávací tradiční rétorická analýza

Marek Picha

*Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
picha@phil.muni.cz*

Text porovnává přesvědčovací strategie využití ve velmi podobných politicky angažovaných videoklipech *The Great Schlep* a *Přemluv bábu*. Ukazuje, že přestože se klip *Přemluv bábu* od své americké předlohy zásadně neliší v obecné struktuře, deklarovaném cíli či motivické výbavě, v jiných persvazivně významných ohledech se původnímu klipu vzdaluje. Rozdíly jsou patrné zejména v odlišné konstrukci publika, v jiném situování mluvčích a v topickém výběru vyjádřeném jinými stylistickými prostředky.

Klíčová slova: rétorika, nearistotelismus, *Přemluv bábu*, *The Great Schlep*, srovnání

Úvod

Čtyřminutový videoklip *Přemluv bábu*¹ vzbudil na jaře roku 2010 před blížícími se parlamentními volbami rozporuplné reakce. Publikum bylo výrazně rozdělené: jedni oceňovali humor, přímočarost sdělení a jeho cíl, druhí označovali klip za vulgární, urážlivý a nepatřičně zjednodušující.² Velmi blízkou předlohou tohoto klipu je *The Great Schlep*³, video

1 Issová, Mádl & Zelenka (2010). Odkaz na video a přepis celého textu je k dispozici v editorialech tohoto čísla časopisu na s. 7–9.

2 Viz například Berger, Piroch & Bumba (2010).

3 Silverman (2008).

natočené v roce 2008 ve prospěch prezidentské kandidatury Baracka Obamy. *The Great Schlep*, byť je stejně politicky vyhraněný jako *Přemluv bábu*, byl přijat vřeleji.⁴

Oba klipy neformálním jazykem oslovují mladé publikum. Relativně známí mluvčí v nich předkládají důvody, proč by mladí lidé měli podniknout cestu za svými staršími rodinnými příslušníky. Prezentují příčiny stávající politické situace a ukazují způsoby, jak seniory přimět ke změně jejich politické volby. Klipy využívají stejně zarámované statické scény, výrazného hudebního podkresu a podobného obrazového doprovodu. Přestože mají tolik společných rysů, že lze *Přemluv bábu* považovat za lokalizaci⁵ *The Great Schlep*, najdeme v těchto klipech odlišné přesvědčovací postupy vyjádřené rozdílnými výrazovými prostředky. Cílem tohoto textu je popsat dílčí strategické volby, jež autoři klipů učinili ve snaze přimět své publikum k politicky motivovanému jednání. Mým hlavním analytickým nástrojem bude srovnání některých persvazivně významných rysů obou klipů, přičemž výběr těchto rysů bude určen rámcem tzv. tradiční rétorické kritiky.

Tradiční rétorická kritika

Herbert A. Wichelns v textu *The Literary Criticism of Oratory* formuloval postupy a cíle rétorické kritiky, jež se měla stát svébytným způsobem diskurzivního zkoumání.⁶ Wichelns postavil rétorickou kritiku do kontrastu s literární kritikou: zatímco literární kritice jde podle Wichelns o postižení nadčasové hodnoty a estetické kvality díla, rétorická kritika

4 *The Great Schlep* obdržel Webby Award 2009 za nejlepší politické video, dosáhl 342 milionů impresí, k programu se přihlásilo 25 000 lidí. Na portálu YouTube má dnes *Přemluv bábu* srovnatelné množství kladných a záporných hodnocení, přibližně 2 500 kladných a 2 400 záporných, naproti tomu *The Great Schlep* má přibližně 7 500 kladných a 2 000 záporných hodnocení. Tato metrika úspěšnosti klipu je samozřejmě extrémně nepřesná a rozdílné absolutní počty hlasů o ničem nevypovídají, avšak odlišné poměry kladných a záporných hodnocení mohou signalizovat odlišné přijetí klipů veřejností.

5 Národní galerie reklamy hovoří o „parafrázi slavného spotu Sarah Silverman“. Tvůrci souvislost svého klipu s *The Great Schlep* nijak rozsáhleji nekomentovali, jeho režisér Petr Zelenka však v rozhovoru pro Českou televizi zmínil, že se „inspirovali americkéma vzorama“, že se k souvislosti s klipem Sarah Silvermanové „hlásil od začátku“ a že „ty nejkontroverznější věci jsou [...] vlastně přímo od ní převzatý“, Srovnej ČT24 (2010, 1:30).

6 Srovnej Wichelns (1925).

má zkoumat aktuální vliv řeči na aktuální publikum. Zajímá ji účinnost řeči, přesněji její přesvědčivost.

Wichelnsův text byl průkopnický nejen tím, že poukázal na nový předmět zkoumání, ale především proto, že nabídl obecný plán, jak tento předmět pojednat. Edwin Black zmiňuje Arnoldovu studii⁷ o americké rétorice první poloviny 20. století, podle níž před rokem 1920 neexistuje prakticky žádná systematická rétorická kritika.⁸ Teprve Wichelnsův program lze považovat za první pokus o metodické uchopení přesvědčovacího účinku řeči.⁹ Klíčový je v tomto směru následující odstavec Wichelnsova textu:

„Rétorická kritika je nutně analytická. Způsob rétorického zkoumání zahrnuje jakožto formující okolnost osobnost řečníka; zahrnuje také jeho veřejný obraz – ne to, čím byl, nýbrž za jakého byl považován. Nezbytný je popis jeho publika a také ústředních myšlenek, s nimiž se řečník obracel k posluchačům – témata, motivy, na něž se odvolával, povaha důkazů, jež nabízel. Ty odhalí jeho vlastní představu o povaze publika a také řečníkův náhled na diskutované otázky. Pozornost je rovněž třeba věnovat vztahu mezi dochovaným textem a tím, co bylo skutečně proneseno: v případě, že tyto změny známe, lze zohlednit přizpůsobení textu dvěma publikům – tomu, které ho slyšelo, a tomu, které ho četlo. Rétorická kritika také nemůže vynechat řečníkův způsob sestavení řeči, způsob vyjadřování, přípravu projevu a jeho konkrétní přednes; ačkoli poslední dvě položky jsou patrně méně důležité. Pozornost si zaslouží ‚styl‘ – ve významu dikce a plynulosti vět – avšak pouze jen jako jeden z mnoha způsobů, jimiž si mluvčí dláždí cestu do myslí posluchačů. Konečně také nelze pomíjet vliv diskurzu na bezprostřední

7 Srovnej Arnold (1959).

8 Srovnej Black (1965, s. 18–19).

9 „[D]oslova vytvořil moderní disciplínu rétorické kritiky.“ (Klyn 1968, s. 154); „[Tento esej] určil vzor a směr rétorické kritiky po více než čtvrtstoletí a měl větší a setrvalejší vliv na vývoj bádání o rétorice a veřejných projevech, než kterékoli jiné dílo publikované v tomto století.“ (Bryant 1958, s. 5).

posluchače, ať už ve formě přímých svědectví nebo ze záznamů. A neustále je nezbytné chápat mluvčího jako veřejnou osobu, která působí na své současníky silou řeči.“¹⁰

Wichelns buduje rétorickou kritiku jako popis přesvědčovací komunikace mezi mluvčím a publikem doplněný o hodnocení výsledku daného přesvědčování. Rétorický projev není primárně expresivní, jeho cílem je ovlivnění posluchače, a je tak výsledkem strategické volby prostředků přizpůsobených cíli. Při rétorické kritice má pak jít o explikaci těchto prostředků a zvážení, zda se jejich prostřednictvím mluvčímu podařilo u publika „změnit chápání skutečností“¹¹.

Ve svém textu Wichelns podal programový výčet hledisek, jimž se má rétorická kritika věnovat (povaha a veřejný obraz mluvčího, publikum, hlavní myšlenky řeči, její motivická výstavba, podoba předložených důkazů, názory mluvčího na povahu publika, struktura řeči, způsoby vyjadřování, metoda přípravy, přednes řeči a její krátkodobý a dlouhodobý účinek), ovšem nenabídl konkrétnější postup, jak tato hlediska pojednat. Rétoričtí kritikové se proto při hledání dílčích metod obrátili k antické tradici, zejména k Aristotelově *Rétorice* a k textům významných latinských řečníků. Tyto klasické texty vznikly původně jako příručky, jako soubor doporučení a maxim, jež měly vést k lepší a přesvědčivější řeči, badatelé je ovšem uchopili jako metodologická východiska pro analýzu rétorických artefaktů. *Tradiční rétorická kritika*, někdy též označovaná jako klasická či neoaristotelská kritika, výtěžila z těchto antických zdrojů jen některé základní přístupy;¹² určité formalizace se tento přístup dočkal především v knize Lestera Thonssena a A. Craig Bairda *Speech Criticism*,¹³ kde autoři nabídli strukturovaný soubor analytických hledisek, jež lze při tradiční rétorické kritice uplatňovat samostatně či v kombinaci:

1. konstituenty řečové situace: mluvčí, publikum, téma, okolnosti

¹⁰ Wichelns (1925, s. 209–210).

¹¹ Hill (2009, s. 39).

¹² „Neoaristotelici mají nejspíš málo společného s Aristotelem kromě několika opakujících se diskusních témat a vágně příbuzného náhledu na rétorický diskurz; ale i tak platí, že tento náhled může posloužit k vymezení neoaristotelismu.“ (Black 1965, s. 33).

¹³ Za modelové ilustrace tohoto přístupu jsou považovány eseje v Nichols (1955).

2. řečníkovy povinnosti a cíle: účel řeči, řečníkova kvalifikace
3. typy řeči: deliberativní, soudní, slavnostní, náboženské
4. tradiční části umění řečnického: invence, dispozice, elokuce, zapamatování, přednes
5. účinek řeči: bezprostřední, zprostředkovaný¹⁴

Black popisuje tradiční metodu rétorické kritiky následovně:

„Primárními a určujícími myšlenkami neoaristotelismu, jež se opakují v kritických eseích této školy, jsou klasifikace rétorických diskurzů na forenzní, deliberativní a epideiktické; klasifikace důkazů či ‚způsobů přesvědčování‘ na logické, patetické a etické¹⁵; hodnocení diskurzu v kategoriích vyhledání důvodů, sestavení řeči, přednesu a stylu; a hodnocení rétorického diskurzu ve smyslu účinku na bezprostřední publikum.“¹⁶

Hill charakterizuje obvyklý postup tradiční kritiky stručněji: představení kontextu, představení publika, popis zdroje sdělení, analýza sdělení, hodnocení diskurzu.¹⁷ Fossová popisuje neoaristotelický přístup dokonce ještě úsporněji jako třístupňovou analýzu, ve které postupujeme od rekonstrukce kontextu přes aplikaci pěti kánonů klasické rétoriky ke zhodnocení účinku artefaktu na publikum.¹⁸

Zhruba od sedmdesátých let dvacátého století přestal být neoaristotelismus prominentním přístupem rétorické kritiky.¹⁹ Sílicí odmítavé hlasy

14 Srovnej Thonssen & Baird (1948, s. 290–293).

15 Aristotelické termíny *pathos* a *ethos* bývají do současné češtiny přeloženy nejčastěji jako *patos* a *étos*. O přesvědčování *patosem* můžeme bez potíží psát jako o patetickém přesvědčování, budeme-li však psát o přesvědčování *étosem* jako o etickém přesvědčování, může to vést k nedorozumění. Čtenář totiž snadno zamění etické přesvědčování ve smyslu přesvědčování *étosem* za etické přesvědčování ve smyslu přesvědčování morálními důvody. Stejně nebezpečí hrozí mimochodem i v angličtině, kde se proto někteří autoři rozhodli rozlišovat mezi *ethotical persuasion* a *ethical persuasion*. Z různých návrhů, jak psát shodným přívlastkem o přesvědčování *étosem* (ethické?, étické?, ethotické?), nakonec volím variantu etické přesvědčování. Adjektivum *etické* tedy v tomto textu vždy označuje *týkající se étosu*, nikdy *morální*.

16 Black (1965, s. 31).

17 Srovnej Hill (2009, s. 40).

18 Srovnej Foss (1989, s. 32).

19 Srovnej Stewart (1973, s. 4).

poukazovaly především na omezenost daného způsobu zkoumání: důraz na objektivní popis rétorického artefaktu a jeho okamžitého účinku, který „ignoruje všechna hodnocení kromě těch, jež se týkají schopnosti promluvy vybudit zamýšlenou reakci bezprostředního publika“,²⁰ je chápán jako zbytečně restriktivní a krátkozraký. Tradiční analýza je vnímána jako zastaralá, neboť je budovaná pomocí archaických kategorií klasické rétoriky, jež jsou navíc uchopeny jako kritické prostředky, nikoli jako praktická doporučení.²¹

Přes tyto výhrady považuji tradiční rétorickou kritiku za přijatelný²² nástroj dílčí srovnávací analýzy. Nabízí jednoduchý, avšak poměrně jasný aparát k popisu struktury rétorických artefaktů, pojmová výbava klasické rétoriky umožňuje komentovat budování, styl i přednes srovnávaných řečí. Ve srovnávací analýze klipů *The Great Schlep* a *Přemluw bábu* budu sledovat dva hlavní metodologické postuláty tradiční rétorické kritiky: (i) v souladu s Aristotelovou definicí rétoriky²³ se budu soustředit na bezprostřední účinek těchto klipů, (ii) srovnání bude organizováno do dvou celků – *expoze*, ve které stručně popíši okolnosti řeči, mluvčí, povahu publika a strukturu klipů, a *analýzy sdělení*, kde srovnám přesvědčovací postupy a stylové prostředky obou klipů.

Expozice

Nově založená nezisková organizace Jewish Council for Education and Research se v září roku 2008 uvedla kampaní *The Great Schlep* (TGS), jejíž stěžejní částí byl videoklip podporující prezidentskou kandidaturu Baracka Obamy. Kampaň formovala tvůrčí dvojice Mik Moore a Ari Wallach, podílela se na ní reklamní agentura Droga5 a její tváří se stala americká komička Sarah Silvermanová. Kampaň zohledňovala dvě dílčí okolnosti. Zaprvé, voličskou zkušenost s prezidentskou volbou roku 2000, při které republikánský kandidát George W. Bush minimálním

20 Campbell (1972, s. 454).

21 Srovnej Ehninger (1965, s. 230).

22 Srovnej Hendrix (1968, s. 249), kde poukazuje na chybnou kritiku tradičního přístupu založenou na zobecněných aplikacích tohoto přístupu.

23 „Řekněme, že rétorika jest schopnost vypozorovat možnou přesvědčivou stránku každé jednotlivé věci.“ (Aristotelés 2010, s. 26).

rozdílem porazil demokratického protikandidáta Ala Gorea. Nejtěsnější rozdíl hlasů v dané volbě zaznamenal stát Florida (0,01 %, 537 voličů); v americkém volebním systému však i takto těsný výsledek představoval zisk všech 25 volitelských hlasů států Florida, které se pak podílely na Bushově celkovém vítězství 271:267. Druhou významnou okolností je demografické rozložení obyvatel Floridy. Po New Yorku a Kalifornii je Florida třetím americkým státem s nejvyšší židovskou populací; statistiky uvádějí kolem 620 000 příslušníků židovského etnika, z nichž je zhruba půl milionu registrovaných voličů.²⁴

Klip *Přemluw bábu* (PB) vznikl v druhé polovině dubna 2010, tedy měsíc před parlamentními volbami. Projekt inicioval a režisérsky vedl Petr Zelenka, ideovým tvůrcem byl Marek Prchal, tým pracoval pro bono a projekt neměl žádného zadavatele. I v této kampani hrála významnou roli voličská zkušenost. V roce 2008 proběhly volby do krajských zastupitelstev spojené s volbami do Senátu, jež skončily drtivým vítězstvím levicové ČSSD, která vedle toho, že zvítězila ve všech mimopražských krajích, získala i 23 z 27 senátních mandátů. Druhou formující okolností byly průzkumy zkoumající voličské preference od ledna do dubna 2010, které se shodovaly v dominanci ČSSD a předpovídaly pro ni přibližně 27% zisk.²⁵ Třetí významnou okolností je volební geografie, respektive představa o rozvrstvení voličské základny vzhledem k regionu, vzdělání a věku. Typický volič levice je v té době líčen jako nanejvýš středoškolsky vzdělaný člověk středního věku žijící mimo velká města. Poslední okolností, která hraje roli při porozumění klipu, je skutečnost, že v roce 2010 se voleb zúčastnilo několik nově vytvořených stran a hnutí, předvolební průzkumy naznačovaly možný úspěch pravicové TOP 09 i levicové Strany práv občanů.

Mluvčí

V TGS oslovuje diváky osmatřicetiletá žena židovského původu, komička známá ostrým humorem a nevybíravými komentáři. V dané době byla Sarah Silvermanová na vrcholu popularity: její provokativní hudební

²⁴ Srovnej Sheskin & Dashefsky (2010, s. 14), případně Tate (2012).

²⁵ Srovnej např. STEM (2010).

číslo z ledna 2008 *I'm F***ing Matt Damon* získalo Primetime Emmy Award za nejlepší původní hudbu a text, vedle dvou dalších nominací na Emmy Award byla v daném roce nominována i na cenu Writers Guild of America za scénář ke komediálnímu seriálu *The Sarah Silverman Program*, v předcházejícím roce moderovala předávání MTV Movie Awards.

PB má mluvčí dva. Vedle devětadvacetileté Marthy Issové hovoří v klipu třiadvacetiletý Jiří Mádl, v obou případech jde o veřejně známé herce, a to především díky účinkování ve filmech pro mladší diváky.²⁶ Rozdělení rolí uvnitř dvojice není symetrické. Martha Issová je obrazem Silvermanové, zprostředkovává úvod i závěr klipu, je ohniskem pozornosti, je výrazněji oblečená a má větší verbální prostor než její mužský partner. Ten působí jako přizvaný host; Issová ho uvádí a představuje, on většinu času přitakává či ji drobně opravuje.

Publikum

Má-li rétorická kritika podle Thonssena a Bairda vhodně popsat způsoby, jimiž mluvčí směřuje posluchače k přijetí svých myšlenek a cílů, neobejde se bez popisu publika.²⁷ Autoři nabízejí následující výčet deskriptivních kategorií: (1) věk, (2) pohlaví, (3) znalost tématu, (4) politické, sociální, náboženské a další příslušnosti, (5) ekonomický status, (6) známý či předpokládaný postoj k tématu, (7) známé či předpokládané předsudky, (8) povolání, (9) veřejná zainteresovanost v tématu, (10) možná soukromá zainteresovanost v tématu, (11) nálada a tón dané události.

Oba klipy zcela otevřeně cílí na mladé publikum (1). Oslovení jsou politicky zodpovědní aktivní (6) mladí lidé, jejichž zapojení do předvolebního boje může mít rozhodující vliv na celkový výsledek voleb. Explicitním adresátem TGS je mladý Žid (4), jehož starší rodinní příslušníci žijí na Floridě; modelový posluchač je tedy vymezen průnikem věku, etnicity a adresy příbuzných. Adresátem PB je mladý člověk, jehož starší rodinní příslušníci žijí na venkově a etnicita nehraje roli. Publikum TGS je tak vymezeno úžeji než publikum PB, navíc pomocí vý-

²⁶ Společně hráli ve filmu *Děti noci* (2008), Jiří Mádl si získal širokou popularitu především díky snímkům *Snowboardáci* (2004) a *Raftáci* (2006).

²⁷ Thonssen & Baird (1948, s. 361–362).

razné a kulturně bohaté vlastnosti, která umožňuje využít specifických přesvědčovacích postupů.

Konstrukce publika

Vedle publika, které je projevem hledáno, tj. mladých čínorodých liberálů, existuje i publikum, které je projevem konstruováno. V rámci projevu mohou být některé vlastnosti publika zdůrazněny, jiné potlačeny. Například oslovením či výslovným zařazením posluchačů do určité skupiny lze ovlivnit sebe-identifikaci posluchače a tím i jeho vnímavost k jistým přesvědčovacím postupům. TGS začíná takto:

„If you knew that visiting your grandparents could change the world, would you do it? Of course you would. You'd have to be a douche nozzle not to.“

Tuto pasáž můžeme chápat jako konstrukci publika, a to dokonce hned dvojitou. Zaprvé, snaha o „změnu světa“ zdůrazňuje morální kvalitu posluchače, jeho odpovědnost a vůli jednat. Tím, že je posluchač vyličen jako přirozeně morální, je zároveň pobídnut, aby sám sebe vnímal především právě jako morálního aktéra a zároveň z této morální perspektivy hodnotil i další přesvědčování (6). Úvodní věta TGS tedy aktivuje v posluchači morální sebevědomí a konstruuje publikum, které bude lépe zohledňovat linii přesvědčování zdůrazňující dobré jednání. Není překážkou, že „změna světa“ může v dané formulaci znamenat vlastně cokoli; na tomto místě jde o zvýraznění odpovědnosti posluchače vůči světu a o zdůraznění toho, že jeho morálně motivované jednání bude mít v dané kauze podstatný dopad.

Zadruhé, výraz ‚douche nozzle‘ je slangový, dehonestující a silně vulgární. Použití takového označení v úvodu opět můžeme chápat jako snahu uvést posluchače do jistého rozpoložení, ve kterém budou zvolené přesvědčovací postupy účinné, tj. jako konstrukci publika. Hrubým výrazem v závěru úvodní pasáže se nejen zdůrazňuje otevřenost a přímocharost mluvčího, ale zároveň se tyto kvality očekávají i od posluchače. Konstruuje se publikum, které je ochotné vyslechnout přesvědčování

formulované běžným jazykem, publikum, které neklade důraz na kulantnost vyjadřování, nýbrž na jeho srozumitelnost (11). Tato druhá konstrukce je navíc zdůrazněna v protikladu ke konstrukci první: publikum, které si je vědomo svého morálního charakteru a obecné odpovědnosti vůči světovému dobru, je vulgarismem transformováno do publika, které očekává konkrétní a srozumitelnou výzvu k morálně motivovanému jednání.

Konstrukce publika založená na jeho morálním sebevědomí beze změny platí i pro posluchače PB, a to jednoduše z toho důvodu, že úvodní pasáž PB je téměř doslovnou citací úvodu TGS. Patrným rozdílem je vypínání posledního hrubého slova v PB. Na jedné straně jde o postup odpovídající výše popsané strategii: přestože není publikum PB plně vystaveno kontrastu vznešené morální motivace a nízkého jazyka, jde i zde o publikum, které se má přirozeně bavit o vážných věcech – avšak PB toho záměru nedosahuje pomocí vulgarismu, nýbrž pomocí nespisovného jazyka (‘týhle země’, ‘za nima’, ‘jasně, že jo’, ‘teda’). Výrazy obecné češtiny v kontrastu s důrazným přednesem a vznešeným tématem konstruují i zde publikum, které je ochotné odložit kulantní jazyk ve prospěch srozumitelné řeči o závažných tématech (11).

Na druhou stranu je ovšem vypínáním vulgarismu v PB konstruováno jiné publikum než v TGS. Nejprve si všimněme, že překrytí posledního slova je ornamentální v tom smyslu, že pro větu ‘No jasně že jo. Teda pokud nejste úplně ...’ neexistuje dostatečně vulgární adjektivum, jež by posluchač zvládl rychle do věty doplnit a zároveň by stálo za stylizovaný cenzorský zásah.²⁸ Přesto je tento ornament součástí uváženého projevu, a lze tak předpokládat, že mu mluvčí připisuje nějakou rétorickou funkci. Přiznaná autocenzura nejspíš naznačuje, že mluvčí neusiluje o prvoplánově vulgární výpověď a hrubý jazyk nemá být těžištěm klipu. Přesvědčování se bude odehrávat relativně slušnými výrazovými prostředky a bude cílit na racionálního posluchače (6). Tím, že PB okatě odmítá explicitní vulgarismus, vybízí publikum, aby hledělo spíše na předložené argumenty než na třeskutost slov. Úvodní vypínutí tak můžeme chápat jako rétorický nástroj, kterým se stanovuje dialektický profil projevu:

28 Stačilo by nahradit slovo ‘úplně’ slovem ‘úplní’, a vypínání by dávalo smysl, neboť vulgarit hodných cenzury lze pak již vymyslet nespočet.

posluchač PB má očekávat spíše věcné, racionální přesvědčování vedené slušným jazykem, má předložené důvody z této perspektivy i hodnotit – na rozdíl od posluchače TGS, který má díky vyslovenému vulgarismu očekávat celou škálu přesvědčovacích prostředků (např. dojetí, humor, šok, simplifikaci) a má pak tyto prostředky při hodnocení přesvědčivosti klipu chápat jako rovnocenné.

Konstrukce vzdáleného publika

Oba klipy jsou primárně výzvou k přesvědčovací aktivitě. Snaží se vybavit mladé lidi důvody, kterými by zapůsobili na staré. To znamená, že se v klipech zohledňují další posluchači, nepřímí adresáti přesvědčování, které budu nazývat *vzdáleným publikem*. Klíčovými vlastnostmi vzdáleného publika TGS jsou stáří (1), židovství a bydliště na Floridě (4), ty jsou však ještě doplněny o subtilnější charakteristiky. Nejprve je využito srovnání prvotního a vzdáleného publika:

„Jew are the most liberal, scrappy, civil-rightsy people there are. Yes, that’s true. But you are forgetting a whole large group of Jews that are not that way. And they go by several aliases: Nana, Papa, Zaide, Bubby, plain old Grandma and Grandpa. These are the people who vote in Florida.“ [0:35]

První věta je pokračováním konstrukce prvotního mladého publika, které by se mělo identifikovat s popisem Žida jakožto liberálního a ohleduplného občana. Následuje konstrukce vzdáleného publika, které tyto kladné vlastnosti postrádá. A protože se u něj uvedené občanské kvality nepředpokládají, přesvědčování na ně ani nebude cílit. Konstrukce vzdáleného publika zde tak omezuje výběr doporučených argumentů prvotního publika. Za pozornost stojí fakt, že tento nepřímý způsob připsání negativních vlastností vzdálenému publiku, tj. způsob, kdy se řekne, že starší Židé z Floridy postrádají jisté pozitivní vlastnosti, je jediným místem TGS, kde je vzdálené publikum peskováno.

Konstrukce vzdáleného publika pokračuje pomocí osobních pojmenování a ilustrací: zvoleny jsou pozitivně citově zabarvené vý-

razy a pestré obrázky veselých, kultivovaně vypadajících seniorů. Podobně názorná konstrukce je patrná i v pasáži, kdy se srovnává ‚an elderly jewish woman like Nana to a young black man‘ [1:25]. Typizovaná členka vzdáleného publika je usměvavá, zdravě a čile vypadající, nalíčená, ozdobena, její reakce směrem k mluvčí jsou vstřícné, často se směje (11). Vedle toho je ovšem schopná si připustit i nepříjemnou pravdu [2:17] a díky tomu je tak možné ji přesvědčováním přivést ke změně názoru (6). Z hlediska dalšího přesvědčování je klíčové, že se u vzdáleného publika TGS konstruuje silná identifikace s etnicitou. Klip je adresován mladým Židům, kteří mají oslovit starší rodinné příslušníky, pro něž je významné, že jsou Židé. Prezentováním ‚starší Židovky‘ (nikoli ‚starší ženy‘) a zejména použitím jidišismů se konstruuje vzdálené publikum, které samo sebe vnímá jako starší a jako židovské. Na tyto rysy pak bude cílit další přesvědčování.

Vzdálené publikum v PB je zpočátku konstruováno podobně:

„Protože to jsou ty, který levici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička, váš děda. No. A většinou ty lidi bydlej na vesnici.“ [0:31]

Zde jsou klíčovými vlastnostmi stáří (1) a bydliště na venkově (4). PB se omezuje na strohé vyjádření, ve kterém nepokračuje v konstrukci primárního publika, ani neohraničuje prostor případných přesvědčovacích prostředků. Vzdálené publikum se stejně jako v TGS konstruuje pojmenováním a ilustrací, výrazy pro seniory jsou zde ale neutrální; výjimkou by mohla být zdvojnásobení ‚babička‘, avšak její použití je nejspíš vynucené tím, že v češtině prostě nemáme neutrální výraz, srovnej bába, babka vs. babi, babička. Zcela markantní je rozdíl v konstrukci vzdáleného publika na rovině ilustrací, kde se předkládají nelichotivé monotónní fotografie bezzubých zmatených stařen a starců, srovnej obrázek 1.

Obrázek 1

PB výslovně uvádí intelektuální nedostatky vzdáleného publika [0:56]. Staří lidé z vesnice jsou oběťmi selektivní paměti (3), rozhodují se na základě nostalgie, nejsou schopni kritického odstupu, jejich intelektuální horizont je omezený (7), motivace přízemní (10). Jednoduše řečeno, vzdálené publikum je vylíčeno především jako hloupé, což je ještě zesíleno použitím obrazového doprovodu, kdy je spojení ‚selektivní paměť‘ doplněno ikonickou ilustrací příliš drobného mozku.

Struktura

Z hlediska aristotelské typologie projevů jsou oba zkoumané klipy jasným případem *deliberativní* (poradní) řeči. Účelem takového projevu je povzbudit či odradit posluchače při rozhodování o veřejných věcech, jež se typicky týkají budoucnosti.²⁹ Pro potřeby strukturálního rozboru lze řeč rozčlenit do několika funkčních celků v závislosti na sledované charakteristice; Thonssen a Baird uvádějí tři kritická hlediska: postavení hlavní teze vůči vedlejším tezím; rozčlenění obsahu podle historického,

²⁹ Srovnej Aristotelés (2010, s. 33).

konceptuálního, či logického principu; rétorická výstavba.³⁰ Popíší zde klipy pouze z posledního uvedeného hlediska, tedy z hlediska pořadí, v jakém jsou jednotlivé části v projevu vyjádřeny. Tradiční rétorická kritika při strukturálním popisu obvykle využívá aristotelské čtyřdílné členění řeči³¹, nebo šestidílné členění latinské rétoriky³²; protože chci upozornit na strukturální odlišnost klipů na rovině podpora/vyvrácení, popíší jejich rétorickou skladbu podrobněji pomocí šesti podcelků:

Úvod [0:00–0:25 (TGS i PB)]

V obou klipech obsahuje stejné kroky: začínají otázkou, pokračují odpovědí na tuto otázku a končí představením mluvčích. Smyslem úvodu je informovat publikum o cíli či obsahu diskurzu, získat jeho pozornost a motivovat ho k udržení pozornosti – klipy toho dosahují dramaticky formulovaným dotazem.

Vylíčení tématu [0:26–1:20 (TGS); 0:26–1:52 (PB)]

Publiku je předložen širší kontext situace, popis problému, jeho povaha, původ, důležité okolnosti. V případě TGS jde o tvrzení, že za případný volební neúspěch budou moci staří Židé z Floridy, kteří nevolili Obamu. Hlasy starých Židů z Floridy jsou přitom významné, což je podpořeno odkazem na výsledek starší prezidentské volby. PB začíná podobně: za případný volební neúspěch budou moci staří lidé z venkova, kteří volili levice. Pokračuje se však jiným směrem; následuje totiž vysvětlení, proč staří lidé volí levice, ilustrované odkazem na chyby bývalého komunistického režimu. Rozdíl mezi TGS a PB je v pozornosti, jaká je věnována diagnóze a hodnocení problému. TGS neříká, proč lidé volí tak a tak, negativní hodnocení nevoličů Obamy je vyjádřeno nepřímou. PB věnuje hodně místa vysvětlování voličské psychologie, srovnatelné množství času pak tráví kritikou takto motivované volby. Vylíčení tématu v obou případech končí výslovnou formulací cíle: mluvčí chtějí přesvědčit publikum, aby přesvědčilo seniory.

³⁰ Srovnej Thonssen & Baird (1948, s. 393).

³¹ Srovnej Aristotelés (2010, s. 195).

³² Srovnej *Rhetorica ad Herennium* (1954, s. 9).

Rozvržení tématu

Představení struktury řeči není v klipch explicitně přítomné. Je to pochopitelné, neboť projevy jsou krátké a přímočaré a divák se v nich orientuje dostatečně i bez předběžného rozvrhu. Oba klipy navíc využívají pro významné strukturální předěly hudební vodítka, TGS dále člení projev pomocí titulků a názvů kapitol.

Podpora [1:21–3:34 (TGS); 1:53–3:30 (PB)]

TGS obsahuje tři obecné přesvědčovací linie:

1. Staří Židé a mladí černoši jsou si podobní. [1:35]
2. Obamova politika je ke starším Židům vstřícná. [2:55]
3. Za správnou volbu dostanou senioři odměnu. [3:25]

PB obsahuje dvě obecné přesvědčovací linie:

1. Levice je špatná. [2:05]
2. Za správnou volbu dostanou senioři odměnu. [3:25]

Všimněme si, že ani v jednom případě nejsou předkládané důvody spojené s explicitně tvrzeným cílem. Nepřesvědčují se mladí lidé, aby jeli přemlouvat staré; předkládají se zde důvody, jakými by mladí měli přemlouvat staré. Ústřední část diskurzu je tak vlastně rétorickou instruktáží, průpravou v přesvědčování, nikoli přesvědčováním o ústřední tezi. Hledáme-li důvody pro hlavní tezi, že mladí lidé by měli podniknout cestu na Floridu či na venkov, musíme hledat v úvodu a závěru klipu. Podstatné je, že podpora je mnohem bohatěji vyjádřena v TGS. Zdůvodňování, proč by staří Židé měli volit Obamu, je věnován velký prostor, nabízené důvody jsou pestré. U PB je patrné, že tato část vlastně není zase tak důležitá; mnohem důležitější je zde totiž následující funkční celek.

Vyvrácení [2:18–2:52 (TGS); 2:08–3:14 (PB)]

V obou klipch je zpochybnění argumentů protistrany poněkud netypicky vloženo dovnitř podpory, jmenovitě vždy mezi linie (1) a (2). Kritická pozornost je pokaždé věnována jedné námitce, její vyvrácení je však vnitřně ko-

šaté. TGS se soustředí na námitku, že Obama má muslimsky znějící jméno. Zpochybnění této námitky pak probíhá pomocí následujících důvodů:

- a) Židé mívají podivně znějící jména. [2:35]
- b) Etymologie jména je židovská. [2:38]
- c) Protikandidátovo jméno má horší etymologii. [2:45]

PB se věnuje námitce, že levicová vláda by pro mladé byla výhodnější. Odmítnutí této námitky se vede následujícími prostředky:

- a) Levicová vláda by mladé zadlužila. [2:25]
- b) Zrušení poplatků ve zdravotnictví je sobecké. [2:35]
- c) Levice nechce provést důchodovou reformu. [2:45]
- d) Levice nechce provést školskou reformu. [3:05]

Pro PB je vyvrácení nejdůležitější rétorickou složkou. Zatímco v TGS trvá vypořádání se s námitkou přibližně půl minuty, vyvrácení v PB je dvojnásobně dlouhé. TGS se věnuje obavě seniorů a vyvrácení je doplňkem podpory; PB se věnuje obavě mladých a vyvrácení zastihuje podporu.

Závěr [3:35–4:00 (TGS); 3:31–3:51 (PB)]

Zkoumané klipy pojímají závěry odlišně. TGS rekapituluje důvody a snaží se v publiku vzbudit sympatie, nikoli však k samotné mluvčí, nýbrž k prezidentskému kandidátovi; plynule pak přechází k zopakování klíčové výzvy. Pozoruhodná je poslední věta klipu, která v publiku evokuje silnou náklonnost *k seniorům*. PB uzavírá jinak. Mluvčí se snaží publikum motivovat k aktivitě odměnou, předkládají tedy další důvod pro hlavní tezi. Protože je ale zjevné, že nejde o vážně míněný důvod a slíbenou odměnu publikum stejně neobdrží, je zde cílem nejspíš pomocí odkazu na sdílené hodnoty vyvolat náklonnost publika *k mluvčím*.

Analýza sdělení

Tradiční rétorická kritika je orientovaná na účinek; kritik má zhodnotit, do jaké míry se mluvčímu podařilo vzbudit v posluchačích náklonnost

k předloženým myšlenkám. Z hlediska analýzy je tak pro tradiční rétorickou kritiku klíčová následující otázka: Jaké prostředky zvolil mluvčí při adaptaci řeči danému publiku?

Rekapitulujme, že bezprostřední publika obou klipů a jejich explicitní cíle se zásadně neliší. Mladí lidé jsou oslovováni tak, aby se v nich posílila politická a morální zodpovědnost. V obou případech má rovněž dojít k přesvědčování vzdáleného, seniorského publika, které je však v klipech konstruováno odlišně: TGS líčí vzdálené publikum se sympatiemi, PB s antipatiemi. V následující části svého textu budu sledovat způsoby, jimiž se mluvčí obou klipů snaží přesvědčovat. Bude mě zajímat adaptace řeči výše popsaným publikům, a to na půdorysu aristotelského rozdělení důkazů na osobnostní (etické), emocionální (patetické) a logické.³³ Tradiční rétorická kritika převzala toto členění jakožto obecné analytické kategorie popisu a hodnocení persvazivních strategií v rámci *invence*³⁴ a třebaže přiznává jisté prolínání těchto kategorií, přistupuje k nim jako k samostatným složkám přesvědčovacího procesu.

Etické přesvědčování

Přesvědčování pomocí osobních kvalit (etický důkaz), tedy postup, při kterém se mluvčí snaží zapůsobit na publikum intelektem, morálním charakterem či vstřícností,³⁵ lze podle Thonssena a Bairda³⁶ bez nároku na úplnost popsat pomocí následujících taktik:

Intelekt

- a. Mluvčí budí dojem, že spoléhá na ‚zdravý rozum‘.
- b. Jedná taktně a umírněně.
- c. Projevuje dobrý vkus.
- d. Odhaluje širokou obeznámenost s trendy.
- e. Obratností projevu ukazuje svoji bystrost.

33 Srovnej Aristotelés (2010, s. 26–27).

34 Srovnej Thonssen & Baird (1948, s. 331).

35 „Tolik jest totiž příčin, pro něž někomu věříme, nehledíme-li k důkazům. Jsou to rozumnost, ctnost a přízeň.“ (Aristotelés 2010, s. 90).

36 Thonssen & Baird (1948, s. 387).

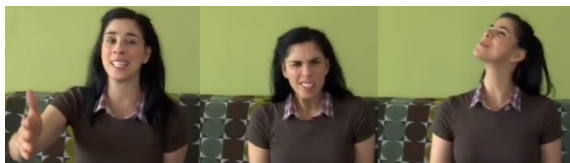
Morální charakter

- f. Mluvčí spojí sebe či své sdělení s tím, co je dobré a vznešené.
- g. Předloží umírněnou chválu sebe, svého klienta a jeho jednání.
- h. Spojí protivníka nebo jeho jednání s tím, co není dobré.
- i. Rozptýlí protivníkem dříve nastolený nepříznivý obraz sebe sama či svého jednání.
- j. Využívá autority své osobní zkušenosti.
- k. Vytváří dojem naprosté otevřenosti a upřímnosti.

Vstřícnost

- l. Mluvčí nechválí publikum ani příliš málo, ani příliš mnoho.
- m. Patříčně se identifikuje s posluchači a jejich problémy.
- n. Postupuje přímočaře a cílevědomě.
- o. Nezbytná vyvrácení předkládá taktně a uvážlivě.
- p. Kompenzuje osobní zájem v dané věci.
- q. Bez chvástání odhaluje své osobní epistemické kvality.

Při popisu adaptace přesvědčovacích prostředků v obou klipech začnu u rozdílných způsobů identifikace s posluchači (m). V TGS je vztah mluvčí k publiku dvouvrstvý. V první vrstvě se s publikem identifikuje prostřednictvím vzhledu, jazyka a gest. Mluvčí působí mladě, sportovně, bez uzardění používá slangové vulgarismy. Gestikulace je výrazná a energická, někdy až dětská, srovnej obrázek 2.

Obrázek 2

Ve druhé vrstvě se ale mluvčí od publika distancuje, a to zejména patronizujícím tónem řeči [1:03] a adresováním („ger your fat jewish asses

on a plane to Florida³⁷). Silvermanová působí jako moderátor diskuse mezi mladými a starými či jako interpret, který tlumočí obavy starších lidí do jazyka mladších. Toto obecné zprostředkující postavení mluvčí k publiku je v TGS naznačeno v postavení mluvčí při srovnávání starší Židovky a mladého černocho [1:25]. Silvermanová zaujímá střední pozici, v níž se snaží zdůraznit podobnosti a strany propojit, a to dokonce názornými gesty [1:40]. Analogickou pozici mluvčí zaujímá ve vztahu k prvotnímu publiku a konstruovanému vzdálenému publiku: rozumí oběma stranám, snaží se je spojit a radí mladým, jak toho dosáhnout. V PB je situace jiná. Identifikace mluvčích s publikem je zřejmá a velmi silná. Nejde jen o věk, vzhled a jazyk, mluvčí se na několika místech s publikem výslovně ztotožňují, např. „tak my je pak budeme do konce života splácet“ [2:28], „dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí“ [2:36]. Na žádném místě se mluvčí z publika nevyčleňují; působí tak nikoli jako interpreti starší generace, nýbrž jako hlasy mladší generace.

Řadu postupů etického přesvědčování pochopitelně oba klipy sdílejí, o některých již byla řeč: mluvčí hned v úvodu rámuji svá sdělení jako morální (f), používají jazykové prostředky, jež mají působit upřímně (k), jejich řeč má explicitně a jasně oslovit bezprostřední publikum (n). V obou klipech se mluvčí představují – což není z jejich strany pouhým projevem zdvořilosti, nýbrž paradoxně také projevem očekávání, že publikum jejich jména již předem zná a spojí si je se sdělením (j); neznámí mluvčí by zde svá jména neuváděli, nebyl by k tomu důvod.³⁸

V některých ohledech se však klipy rozcházejí, například přicházejí s odlišně budovanou epistemickou autoritou (a). Naznačil jsem výše, jakou úlohu hraje v PB Jiří Mádl. Má ztělesňovat racionální hledisko akcentující férovost: na třech místech koriguje nevhodně úzký název klipu [0:20, 0:41, 3:49], opravuje nevhodné zobecnění [2:03] a ilustraci [1:51], komentuje argumentaci vzdáleného publika [2:09].³⁹ Jeho étos znalce

37 Odstup od publika měl být v původním návrhu kampaně ještě výraznější, neboť tvůrci nejprve oslovili v té době šedesátiletého židovského komika a producenta Larryho Davida, který však nabídku stát se tváří TGS odmítl.

38 *Celebrity endorsement* je o něco silnější v TGS, kde je jméno Sarah Silvermanové uvedeno přímo jako titulky uvnitř klipu [0:22].

39 Z tohoto hlediska je trochu matoucí humorná výměna v úvodu klipu [0:46], kde Mádl chápe položenou otázku příliš omezeně a Issová mu ji musí vysvětlit. I s pomocí mimiky zde Mádl buduje divácké očekávání, že v klipu bude hrát roli jakéhosi omezeného mladšího bratra hlavní mluvčí

je v klipu budován přednáškou s náležitou dikcí, mimikou a gestikulací [0:57], aby byl později využit k posílení argumentů týkajících se školního [2:56] a k vyvrácení protiargumentů [2:08]. Dostane-li šanci, přijímá výraz učitele a jeho gestikulace je střídámá, srovnej obrázek 3.

Obrázek 3

V TGS předkládá Silvermanová zcela jiný osobní obraz. Její mluvčí chce působit roztomile; nehovoří z pozice strohé intelektuální autority, nýbrž z pozice empatického, zábavného, živelného hostitele. Toto rozdílné budování důvěry nemá samo o sobě za cíl přímé přesvědčování, je však významné kvůli směřování pozornosti publika. Signalizuje, jaký způsob přesvědčování je zde ten důležitý: zda se má publikum soustředit na seriózně předkládané důvody v PB, nebo zda má spíše vstřebávat náladu TGS.

TGS rovněž využívá dílčích charakteristik slavnostní řeči a na jednom místě předkládá soustředěný přehled kladných vlastností (g) prezidentského kandidáta [3:35–3:48]; podobnou taktiku v PB nenajdeme. Co však najdeme v obou klipech, je *negativní* etické přesvědčování (h): TGS na jednom místě spojuje protikandidáta s pocitem znechucení [2:46–2:50] – PB věnuje velkou pozornost líčení nekompetentnosti [0:56–1:10] a sobectví [2:35–2:39] starých lidí, ztotožnění levice s totalitním komunismem [1:09–1:25] a zdůraznění jejího populismu [2:51–2:55]. Tento odlišný důraz na negativní přesvědčování je možná tím nejvýraznějším strategickým rozdílem: zatímco pro TGS je etické přesvědčování okrajovým postupem, pro PB je zpochybnění morálních a intelektuálních kvalit protistrany středobodem řeči.

– možná má jít o aluzi jeho známých rolí v populárních filmech pro mládež; téměř okamžitě však překvapí odbornou vsuvkou a stylizací mentora pak již neopustí.

Patetické přesvědčování

Tradiční rétorická kritika chápe emocionální přesvědčování jako druhotný persvazivní kanál.⁴⁰ Nesnižuje vliv emocí na rozhodovací proces, ovšem zdůrazňuje jejich podřízenost logickému dokazování; rétorická kritika má zohledňovat především racionální rovinu přesvědčování; patetické přesvědčování je doplňkem.⁴¹ Domnívám se však, že emoce a způsoby, jakými jsou emoce vzbuzovány, jsou pro pochopení případných odlišností v persvazivních účincích obou klipů klíčové – a to jednoduše proto, že TGS využívá patos jako hlavní přesvědčovací prostředek. Emoce jsou zde důležitější než argumenty a mnoho logicky vypadajících argumentů je ve skutečnosti emocionálním apelem. Publikum je motivováno, stmelováno, usměrňováno především mimoracionálními prostředky.

Jaký je cíl TGS? Přimět publikum, aby vykonalo přesvědčovací cestu na Floridu. Proč se tento cíl jeví publiku jako lákavý? Protože je spojen s pocitem hanby. V úvodu klipu je ten, kdo neusiluje o změnu světa, označen nelichotivým přízviskem ‚douche nozzle‘. Změna světa, jak se brzy ukáže, v tomto případě znamená změnu na pozici prezidenta, a je-li někdo v tomto směru nečinný, měl by se cítit zahanben. V závěru klipu je pocit hanby využit podruhé [3:48], když Silvermanová zmiňuje mizernou reputaci Američanů jakožto ‚assholes of the Universe‘. Publikum má cítit stud, jenž je pohne k cestě na Floridu a napravení reputace.

Obhajobou cíle se ale patetické přesvědčování v TGS nevyčerpává. Emocionálně nabitě postupy najdeme vlastně ve všech částech klipu. Když mluvčí tvrdí, že cesta na Floridu je před nadcházející prezidentskou volbou žádoucí, podporuje to analogií s volbou z roku 2000, kdy byl demokratický kandidát Al Gore ‚fucked by Florida‘ [1:08]. Expresivní vyjádření je provázeno vzteklou mimikou a držením těla. V samotném závěru klipu se zase mluvčí trochu nezúčastněně loučí slovy ‚Love Nana‘ [3:55], jež mají v publiku utvrdit ústřední emoci TGS: shovívavou náklonnost.

40 „[M]ůžeme tvrdit, že důraz na emoce – patetické důkazy obecně – je třeba brát jako fakta či data rétoriky, nikoli však jako základní principy tohoto umění. S Aristotelem můžeme říci, že skutečný důkaz – posílení idejí logickými prostředky – je skutečným desideratem řeči.“ (Thonssen & Baird 1948, s. 382).

41 Tamtéž.

PB je z hlediska emocionálního přesvědčování mnohem střidmější. Cílem je přimět publikum, aby vykonalo přesvědčovací cestu na venkov. Motivací je zde pocit strachu, konkrétněji pocit ohrožení z návratu totalitních praktik. Značný prostor je proto v klipu věnován připomenutí politických procesů a nucené emigrace [1:06]. Všimněme si, že změna klíčové emoce klipu se odráží i ve změně slov v úvodu. Zatímco Silvermanová hovoří o ‚změně světa‘, Issová hovoří o ‚změně osudu týchle země‘; zatímco publikum TGS má cítit hanbu za současný stav a má tento stav změnit, publikum PB má cítit obavy z budoucího vývoje a má tomuto vývoji zamezit. Druhý a poslední případ emocionálního přesvědčování publika PB je součástí analogie mezi levicí-rukou a levicí-stranou. Negativní hodnocení levice-ruky je zavedeno odkazem k hygienickým zvyklostem, líčeným jako nechutné. Pocit zhnusení má pak publikum přenést díky víceznačnosti výrazu ‚levice‘ z jednoho analogu na druhý.

Patos a vzdálené publikum

Již byla řeč o tom, že oba zkoumané klipy jsou pozoruhodné tím, že jde o přesvědčování o přesvědčování. Mluvčí dávají rady publiku, jak úspěšně zapůsobit na seniory, přicházejí s persvazivními postupy určenými specifickému vzdálenému publiku. Podívejme se tedy, jakou roli hraje patos v těchto doporučovaných postupech. V TGS je emocionální působení přítomno velmi výrazně: v odpovídajícím úseku TGS [1:21–3:35] lze rozpoznat hned několik linií přesvědčování vzdáleného publika, přičemž naprostá většina z nich obsahuje emocionální složku. Tyto linie můžeme chápat jako reakce na specifické obavy, které trápí vzdálené publikum:

Obama je černoš.

Mluvčí formuluje tezi, že staří Židé a mladí černoši jsou vnitřně stejní. Poukazuje na podobné stereotypní vlastnosti zástupců obou skupin a snaží se tak neutralizovat předsudky vzdáleného publika vůči černošskému kandidátovi. Jde o překonávání negativní emoce strachu vyvoláním pozitivního obrazu sounáležitosti, shody, spolupříslušnosti. Při hledání podobností volí mluvčí nahodilé vlastnosti, které jsou pro publikum zjevně směšné. Cílem zde totiž není ustavení silné analogie mezi starými

Židy a mladými černochoy, jež by ospravedlnila nějaké další usuzování; cílem je zlidštění prezidentského kandidáta v očích vzdáleného publika. Z této perspektivy je nejsilnějším momentem vyvolání soucitu zmínkou o vysoké mortalitě [2:08–2:18]. Jde dokonce hned o dvojitý patetický účinek; vzdálené publikum má cítit soucit s Obamou, primární publikum má cítit soucit se vzdáleným publikem.

Obama je muslim.

Obavy vzdáleného publika jsou podle mluvčí vyvolány muslimsky znějícím jménem. Tyto obavy mají být rozptýleny několika cestami. Zaprvé, poukaz na skutečnost, že Barack je jméno hebrejského původu, má přispět k výše popsanému pocitu sounáležitosti mezi vzdáleným publikem a prezidentským kandidátem. Zadruhé, mluvčí připouští, že dojem vzdáleného publika ze jména Barack Hussein Obama je oprávněný a kvůli prostřední části má jméno zřetelně muslimský charakter. Pokračuje ovšem s tím, že vzdálené publikum by nemělo odsuzovat ‚shitty name‘, jelikož židovská jména jsou sama podivná. Z hlediska racionálního přesvědčování lze takový krok chápat jako *tu quoque*, tj. defektní osobní argumentaci umlčující protivníka poukazem na to, že on sám je nositelem kritizované vlastnosti. Z hlediska patetického přesvědčování jde ale jen o další příspěvek k posílení sounáležitosti mezi starými Židy a Obamou. Cílem zde není umlčení kritika poukazem na nesoulad mezi tím, co říká, co dělá či jaký je, nýbrž vyvolání soucitu s člověkem ve stejné situaci. Zatřetí, Obamovo jméno je lepší než jméno protikandidáta, neboť zatímco etymologie jména Barack je lichotivá, etymologie jména John (McCain) je urážlivá. Zde jde o jedno z mála útočných míst TGS a jde o místo, které je útočné nejvíce. Přesvědčování je založeno na vyvolání pocitu znechucení, odporu vůči vulgárním a expresivně vyjádřeným konotacím konkurentova jména.

Obama není Žid.

Jak již bylo řečeno, u vzdáleného publika je konstruována silná etnická příslušnost. Pro seniory z Floridy je mimořádně důležité to, že jsou Židé; pro jejich volbu je vztah kandidáta k židovství zásadní. Mluvčí proto zmiňuje Obamovu zahraniční politiku, zejména vstřícný postoj

k Izraeli. Očekává se, že publikum pochopí pozitivní zahraničně-politický postoj k Izraeli jako obecně pozitivní postoj k Židům, potažmo k americkým Židům. Patetické přesvědčování je přítomno až v navazující zmínce o Obamově kvalitním pečeném hovězím a ‚obří obřízce‘ [3:14]. Podobně jako v předchozích liniích jde i zde o použití nahodilých, a tedy za daných okolností humorných vlastností, jež jsou spojeny s židovským stereotypem a jež mají posílit sounáležitost specifického vzdáleného publika s Obamou. Cílem tedy opět není předložení racionálního důvodu, nýbrž vzbuzení tmelící emoce.

Voliči jsou staří.

Drobnou zmínku o Obamově snaze ochránit sociální pojištění, jehož významnými příjemci jsou senioři [3:02], nelze považovat za emocionální přesvědčování. V TGS najdeme patos směřující ke staršímu publiku na jiném místě, a sice v již diskutované pasáži srovnávající staré Židy a mladé černochoy. V jednom okamžiku totiž mluvčí připisuje oběma stranám to, že jsou ‚crazy about their grandkids‘ [1:47]. Taková charakteristika nedává smysl; neočekává se, že by mladí černoši měli vnoučata. Tento obsahově nesmyslný krok je však persvazivně výhodný ze dvou důvodů. Předně buduje pozitivní emocionální vazbu mezi publikem, vzdáleným publikem a Obamou. Mladé publikum má cítit, že je milováno svými prarodiči (a možná prostřednictvím asociace i Obamou), a má podobnou emoci oplácet. Vedle toho jde o přípravu pro následující výzvu k emocionálnímu přesvědčování:

„You don’t have to use facts, use threats!“ [3:17]

Mluvčí výslovně instruuje publikum, aby přešlo od racionálního přesvědčování k emocionálnímu. Mladí lidé mají využít náklonnosti seniorů a slíbit jim za správnou volbu návštěvu navíc. Proč mluvčí hovoří o hrozbě, když jde zjevně o příslib odměny a nikoli trestu? Hrozba je skryta v doplnění, že pokud senioři správně volit nebudou, tak ‚let’s just hope they stay healthy until next year‘. Hrozba zde má podobu *memento mori*; staří lidé si mají uvědomit svůj věk a zvážít, zda by jim nestálo za to vyměnit volební lístek za čas s vnoučaty. Z tohoto hlediska jde vlastně

o jakési emocionální pokračování předchozí linie: vzdálené publikum je staré a připomínka této skutečnosti na něj může mít přesvědčovací dopad.

Nelze jednoznačně odpovědět na otázku, zda jde o seriózní rétorické doporučení. Můžeme se ptát, zda by takto vybudovaná přesvědčovací strategie byla účinná; přesněji, zda si autoři klipu myslí, že by popsané využití odměny/hrozby mohlo být funkční. Osobně se domnívám, že ne, a že smyslem této instruktáže je ve skutečnosti něco jiného. Celou pasáž chápu jako emocionální přesvědčování mladého publika, nikoli jako návod k emocionálnímu přesvědčování vzdáleného publika. Mladí lidé mají díky zmínce o lásce prarodičů k vnoučatům, vlivu vnoučat na prarodiče a jejich zdraví cítit účast, odpovědnost, obavy, soucit. Podle takového výkladu by tedy vlastně nešlo o hrozbu směřovanou seniorům, nýbrž o hrozbu ztráty směřovanou jejich vnoučatům.

Podívejme se na způsoby emocionálního přesvědčování vzdáleného publika v PB. Z hlediska patetického účinku je přesvědčování ploché a využita je vlastně jediná emoce: stud. Staří lidé, kteří budou volit levici, by se měli stydět, neboť jejich volba je sobecká. Tato negativní emoce pak vytváří obecný hodnotový rámec, uvnitř kterého se vede přesvědčování racionálními postupy. PB samozřejmě přebírá instruktáž o emocionálním přesvědčování. I zde mají mladí použít nátlak a slíbit starým lidem z venkova návštěvu navíc. Drobné změny ve slovech a přednesu však vyznění této pasáže mění: ‚A když né, no tak doufejme, že budou ještě naživu, až příště přijedete.‘ [3:25] Nezúčastněné frázování doslovné hrozby provázené fotografií hrobu rozhodně žádnou sympatizující interpretaci neumožňuje. Memento mori je zde připomínkou slabosti starých; něčím, čemu se má mladé publikum vysmát. V PB navíc tato formulace následuje nedlouho po frázi ‚zatímco voni si v klidu umřou‘, což cynické čtení mementa mori ještě zdůrazňuje.

Rozdílné zohlednění emocí je pro objasnění odlišného rétorického účinku obou klipů zásadní. U TGS jsou tmelící emoce sounáležitosti a soucitu hlavní přesvědčovací složkou. Mnoho předkládaných důvodů se z hlediska racionálního hodnocení jeví jako nesmysly; pokud je ovšem budeme chápat jako nástroje patetického přesvědčování, bude jejich účinnost nesporná. PB se naopak snaží přesvědčovat racionálními pro-

středky. Taková volba je sama o sobě v pořádku, dokonce je dialekticky lepší, její provedení v PB ovšem není důsledné. Klip obsahuje patos, jmenovitě využívá pocitů nadřazenosti a pohrdání na straně mladého publika, pocitu studu na straně vzdáleného publika. Tyto negativní emoce jsou pak kvůli absenci jiných emocí obzvlášť patrné.

Logické přesvědčování

Stejně jako jsme se v případě etického i patetického přesvědčování ptali po prostředcích adaptace řeči publiku, musíme se i při tradiční rétorické analýze logického přesvědčování ptát, zda a jak mluvčí přizpůsobil výběr racionálních důkazů konkrétnímu publiku. Specializované nástroje argumentační analýzy, představené v dalších příspěvcích, dokáží postupy racionálního přesvědčování zachytit pečlivěji. Nebudu se zde proto argumentům věnovat podrobně, popíši pouze v duchu neoaristotelské rétorické kritiky odlišnou topickou skladbu obou klipů.

Topiky jsou podle Aristotela jakési obecné vzorce podpory, argumentační strategie, tematicky či strukturálně vymezené rodiny možných důvodů.⁴² Jde samozřejmě o velmi hrubý katalogizační prostředek, ovšem poměrně užitečný nástroj vyhledávání argumentů.⁴³ V následující analýze budu pracovat s následující zjednodušenou klasifikací⁴⁴ obecných topik:

Definiční:

Rod
Části

Srovnávací:

Podobnost
Odlišnost
Míra

42 Srovnej Aristotelés (2010, s. 143 a dále).

43 Aristotelés rozlišoval mezi obecnými a speciálními topikami; obecné lze použít ve všech promluvách, speciální topiky jsou vždy vztaženy k danému typu řeči, existují tedy zvláštní poradní, slavnostní i soudní zdůvodňovací strategie.

44 Jde o strukturu podle Corbett (1965, s. 87). Z klasifikace vypouštím epistemické topiky, které nejsou v této analýze využity.

Relační:

Příčina a účinek
 Předchůdce a následek
 Protiklad
 Kontradikce

Nejprve budu rekonstruovat argumentaci TGS; ukáži jednotlivé linie racionálního přesvědčování a bude-li to možné, přiřadím je k odpovídajícím topikám. Argumentační strukturu TGS parafrázuji následovně:

1. Staří Židé a mladí černoši jsou stejní.
2. Barack Obama má lepší zahraniční i sociální politiku než protikandidát John McCain.
3. Není třeba mít obavy z Obamova muslimsky znějícího jména.
 - 3.1. ‚Barack Hussein Obama‘ je stejně špatné jméno jako ‚Manischewitz Guberman‘.
 - 3.2. ‚Barack‘ je jméno hebrejského původu.
 - 3.3. ‚Barack‘ znamená původně ‚blesk‘. ‚John‘ znamená původně ‚záchod‘ či ‚zákazník prostitutky‘.

1. Staří Židé a mladí černoši jsou stejní. (Podobnost)

Výrazná přesvědčovací strategie zdůrazňuje shodné vlastnosti vzdáleného publika a prezidentského kandidáta. Jde o použití srovnávací topiky, kde mluvčí pomocí výčtu sdílených vlastností doufá v přenos pozitivního hodnocení z jednoho člena na druhý. Z hlediska kvality argumentu jde o defektní zdůvodňování a slabou analogii – v souvislosti s emocionálním přesvědčováním však již bylo řečeno, že analogie mezi starými Židy a mladými černochoy je v TGS slabá záměrně. Mluvčí sice uvádí řadu shodných rysů, zohledňuje specifickou vzdáleného publika a vytváří zdání racionálního porovnání, ovšem povrchnost a humornost zvolených vlastností jasně odhaluje mimo-racionální přesvědčovací strategii.

2. *Barack Obama má lepší zahraniční i sociální politiku než protikandidát John McCain.* (Míra)

Opět je použita srovnávací topika, tentokrát jde ovšem o zdůraznění rozdílných kvalit kandidátů, respektive jejich politických programů. Z hlediska racionálního přesvědčování a rozhodování by mělo jít o nejvýznamnější argumentaci, neboť očekáváme, že volba politického reprezentanta bude vedena především s ohledem k jeho politickým postojům – ovšem TGS jde proti takovému očekávání. Argumentace je nerozvinutá a omezuje se na prosté konstatování hodnotících premis. Nejenže se mluvčí nesnaží ukázat, proč je Obamova politika lepší, stručná argumentace je navíc ironicky ohraničena: srovnání je na jedné straně zařazeno mezi ‚fun facts‘, na druhé straně graduje hodnocením hovězí pečeně [2:54–3:11].

3. *Není třeba mít obavy z Obamova muslimsky znějícího jména.* (Rod)

Jde o definiční topiku, která v rámci vyvrácení cílí na konkrétní obavu židovských seniorů z Obamova jména. Podstatou této topiky je zpřesnění významu používaných slov a precizování pracovních definic, v případě TGS jde o reklasifikaci jména v očích publika. Tento obecný záměr je dále vyjádřen třemi samostatnými, topicky rozmanitými argumentačními liniemi:

3.1. *‚Barack Hussein Obama‘ je stejně špatné jméno jako ‚Manischewitz Guberman‘.* (Podobnost)

Opět je využita srovnávací topika, stejně jako v bodě 1 jde i zde o nalezení shodných vlastností Obamy a publika, tentokrát týkajících se jména. Výše již byla řeč o tom, že výsledný argument lze při odhlédnutí od jeho patetického rozměru interpretovat jako *tu quoque*, nyní si všimněme zacílení argumentu. Zjednodušený dialektický rámec refutatio zde vypadá tak, že protagonista (mluvčí) oponuje antagonistovi (vzdálenému publiku). Antagonista hájí tacitní stanovisko ‚Obama bude nepřátelský k židům‘, které podporuje tacitní tezí o Obamově přízni k muslimům, jež je sama podpořena muslimsky znějícím jménem. Co dělá protagonista? Uvedenou sekvenci nevyvrací, nýbrž směřuje svou námitku k nesouvisející tezi ‚Obamovo jméno je divné‘. Z logického hlediska jde tedy o nerelevantní proti-argumentaci.

Dovolím si zde ještě jednu spekulativnější poznámku. Předvedený manévř lze chápat také jako argumentační chybu vycházející z ekvivokace. Silvermanová totiž na jednom místě označuje Obamovo jméno za ‚super fucking shitty name‘ [2:28] a podobnost tak konstruuje díky ose ‚Obamovo jméno zní muslimsky‘ — ‚Je to podělané jméno‘ — ‚Židé také mají podělaná jména‘. Takový přechod je ovšem založen na víceznačnosti hodnotícího výrazu ‚shitty‘. V případě Obamy je jméno ‚shitty‘ zhruba ve smyslu ‚nevhodné pro oslovení židovských voličů‘, v případě Gubermana je prostě jen nesrozumitelné. Jinak řečeno, vzdálené publikum by souhlasilo s tím, že jméno Barack Hussein Obama je ‚shitty‘, neboť jde o jméno evokující muslimy. Souhlasilo by nejspíš i s tím, že jméno Manishevitze Gubermana je ‚shitty‘, neboť je složité a zní divně. Z toho však neplyne, že by ‚shitty‘ označovalo sdílenou vlastnost obou jmen, kterou lze výše popsaný argument zaštitit.

3.2. ‚Barack‘ je jméno hebrejského původu. (Kontradikce)

Zde se jedná o relační topiku, ve které poukazujeme na neudržitelnost dvou vzájemně se vylučujících tezí či využíváme opozitních termínů. V kontextu TGS jsou hebrejské kořeny muslimsky znějícího jména kontradiktorní proto, že vzdálené publikum, které se identifikuje jako židovské, nemůže mít zároveň obavy z židovského jména. Jde o působivý manévř, kdy mluvčí otáčí slabinu v sílu, muslimské vyznění přebíjí židovským původem. Z hlediska logického hodnocení však i tady platí, že taková proti-argumentace je nerelevantní. Důvod je zjevný: muslimské vyznění je způsobeno jménem Hussein, nikoli Barack; etymologický původ jména Barack tak nemá s diskutovanou tezí souvislost.

Všimněme si, že relevanci dané zmínky bychom mohli zachránit tehdy, pokud bychom odpovídající část argumentace rekonstruovali jako podporu, nikoli jako vyvrácení. Kdyby totiž byla ona fráze míněna jako samostatná podpora Obamovy kandidatury ve smyslu ‚Židé by měli volit Baracka Obamu, neboť jméno Barack má židovské kořeny‘, pak by nebylo možné namítat, že jde o matoucí přesunutí pozornosti z problematického ‚Hussein‘ na méně problematické ‚Barack‘. Proti takové vstřícnější interpretaci však hovoří zařazení klíčové fráze mezi ostatní způsoby, jimiž mají podle mluvčí mladí rozptýlit obavy starých z Obamova jmé-

na. Kdyby zde skutečně mělo jít z ničeho nic o nezávislou podporu teze a nikoli o zpochybnění argumentu vůči této tezi, bylo by takové řazení zmatečné a jen obtížně dešifrovatelné.

3.3. ‚Barack‘ znamená původně ‚blesk‘. ‚John‘ znamená původně ‚záchod‘. (Protiklad)

Jedná se o další obecnou relační topiku, kde poukazujeme na odlišnost stejného druhu, v našem případě etymologie křestních jmen. McCainovo jméno původně označuje něco odpudivého, Obamovo naopak něco pozitivního. Výše bylo zmíněno, že použití této srovnávací topiky je jediným silně konfrontačním místem TGS. To stále platí, ovšem podíváme-li se na topický výběr ve vyvrácení, uvidíme střet v každé linii: nejprve je konfrontována přitažlivost jména publikem, pak představa publika o původu jména, nakonec představa publika o významu jména. Kvalita argumentů z logického hlediska odpovídá kvalitě původní obavy z Obamova jména, ve všech případech je však vzdálené publikum zohledněno a navržená vyvrácení jsou mu v rámci jednotlivých topik přizpůsobena.

Podívejme se nyní na podobu racionálního přesvědčování v PB. Opět předložím nejprve rekonstrukci argumentace, poté přiřadím jednotlivé přesvědčovací linie k odpovídajícím topikám:

1. Komunisté špatně vládli a přinutili nejlepší lidi k emigraci.
2. Volba levice jde proti zájmům mladých.
 - 2.1. Čekají nás dluhy, nízké důchody a nekvalitní školství.
 - 2.2. Zrušení poplatků u lékaře by bylo sobecké.
 - 2.3. Levici zajímají staří voliči, ne budoucnost mladých.

1. Komunisté špatně vládli a přinutili nejlepší lidi k emigraci. (Kontradikce/ Podobnost)

Topické zařazení této argumentační linie není jednoduché. A to proto, že není jasná teze, kterou má tato připomínka v úvodu vlastně podporovat.

Do úvahy přicházejí dvě interpretace: (i) jde o podporu teze, že staří lidé z venkova jsou nekompetentními voliči; (ii) jde o podporu teze, že současná levice je špatná jako komunisté.

(ad i) Topika Kontradikce. Staří venkované si odporují v tom, když s nostalgii vzpomínají na radosti mládí a zároveň zapomínají na zvěrstva tehdejšího komunistického režimu. Jejich paměť je výběrová, ohraničená horizontem osobních radostí, jejich politická volba je nerozumná. V této interpretaci je argument namířen vůči vzdálenému publiku.

(ad ii) Topika Podobnost. Komunisté jsou levicovou stranou, na základě přihlášení se jiných stran k levici lze negativní hodnocení komunistů přenést i na tyto jiné levicové strany. V této interpretaci je argument namířen vůči levicovým stranám obecně. Z logického hlediska by šlo nejspíš o tzv. asociační chybu, kdy jsou vlastnosti nositele, tj. komunistické strany, chybně připsány skupině, tj. levicovým stranám.

Nejpravděpodobněji jde o jakousi kombinaci obou výše popsaných topik. Sled řečnických otázek ‚Ne, jak je možný, že tu levici volej? Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?‘ [0:50] publikum zásobuje dvěma podstatnými tezemi, první se týká kvalit starých venkovanů, druhá kvalit levicové vlády.

2. *Volba levice jde proti zájmům mladých.* (Kontradikce)

Vyvrácení je v PB namířeno vůči argumentu, že volba levice je výhodná pro mladé lidi. Mluví se snaží ukázat nesoulad mezi tezemi starých venkovanů, kteří na jedné straně tvrdí, že sledují zájmy mladých, na druhé straně ovšem volí stranu, která zájmy mladých ignoruje.

Zde narážíme na zásadní odlišnost v analyzovaných klipech. Na rozdíl od TGS totiž není v PB topický výběr přizpůsoben publiku, argumenty nezohledňují seniory. Všimněme si, jak je v úvodu konstruováno vzdálené publikum: má jít o staré rodinné příslušníky z venkova, kteří trpí selektivní pamětí, proto volí levici. Očekávali bychom, že vyvrácení bude na tyto charakteristiky cílit. Je-li podle klipu důvodem volby levice omezená paměť seniorů, úspěšná přesvědčovací strategie by se na ni měla zaměřit. Argumenty by například mohly poukazovat na to, že levice, na kterou staří tak rádi vzpomínají, je už dávno pryč. Mohly by nabízet jiné výskyty selektivní paměti a jejich selhání. Mohly by poukazovat na to,

že vláda levice bude pro samotné seniory nepřínosná. Vyvrácení by se mohlo soustředit na tezi, že za komunistů bylo lépe. Místo toho si PB vybírá argumentaci, jejímiž aktéry jsou mladí a cílovou hodnotou je jejich prospěch.

Rovněž si všimněme, že v úvodu PB se sice poměrně důkladně konstruuje vzdálené publikum jako starší rodinní příslušníci z venkova, ovšem podpora a vyvrácení pak pracuje pouze s tím, že jde o rodinné příslušníky. Skutečnost, že jde o venkovské publikum, není zohledněna vůbec a v klipu by vlastně vůbec nemusela být; věk sice zohledněn je, ale uvidíme, že subverzivně. Vraťme se k TGS, tam jsou v topickém výběru zohledněny všechny charakteristiky vzdáleného publika (věk, etnicita, rodina, lokalita) – topická volba v PB naproti tomu ukazuje, jak je zde vzdálené publikum zploštěno do jednorozměrného posluchače, který to s mladými myslí dobře, tečka. V žádném okamžiku PB nejsou senioři ničím víc, než instrumentem k dosažení výhod pro mladé.

Kontradiktorní postoj starých voličů se mluvčí PB snaží dále podpořit třemi argumentačními liniemi:

2.1. *Čekají nás dluhy, nízké důchody a nekvalitní školství.* (Předchůdce a následek)

Jde o relační topiku, která uvažuje volnější, nekauzální vztah mezi událostmi. Událost popsaná jako předchůdce povede k události popsané jako následek. V případě PB je tato topika vyjádřena v celé sadě dílčích argumentů popisujících negativní dopad případné výhry levice: klip zmiňuje růst zadlužení, neochotu levice provést důchodovou a školskou reformu.

2.2. *Zrušení poplatků u lékaře by bylo sobecké.* (Kontradikce)

Jde o tutéž topiku jako v bodu 2, dokonce je v jejím rámci argument i stejně konstruován. Staří lidé si odporují, když chtějí hájit zájmy mladých a zároveň odmítají zpoplatněnou lékařskou péči. Jde tak vlastně o opakování argumentačního postupu využitého na vyšší rovině, jen s tím rozdílem, že zde se nesoulad týká dílčí teze o zdravotnictví. Argument samotný je vyjádřen jen zkratkovitě, není patrné, jak zrušení poplatku ovlivní mladé.

2.3. *Levici zajímají staří voliči, ne budoucnost mladých.*

Tato poslední podpůrná linie není ve striktním smyslu logická a už o ní byla zmínka v předchozí kapitole. Z pohledu tradiční kritiky by šlo nejspíše o formu etického přesvědčování, kde mluvčí poukazuje na špatný charakter či skrytou motivaci levicových stran. Snaží se zdůraznit jejich populistický, na současné staré voliče orientovaný program, který odmítá řešit budoucnost mladých.

Už základní topická klasifikace argumentů použitých v PB ukázala, že logické přesvědčování je zde charakteristické svojí konfliktností, přičemž tento konflikt se vede jinde, než bychom to čekali, tj. jinde než na ose levice-pravice. Stejně množství prostoru, jaký je věnován expozici argumentů, je totiž vždy věnován tomu, aby nějak oslabil pozici seniorů. Argumenty jsou prezentovány jako argumenty mladých proti starým:

(ad 2.1) „voni si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet“

(ad 2.2) „dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí“

(ad 2.3) „její voliči jsou starý dneska a ne za čtyřicet let“

Vyšší věk vzdáleného publika je v těchto poznámkách zohledněn, ovšem jak jsem naznačil výše, jen jako charakteristika, vůči které se mluvčí (a jejich prostřednictvím i publikum) negativně vymezují. Vyšší věk vzdáleného publika není podle nich něco, čemu by se mělo ‚přemlouvání báby‘ přizpůsobit; je to něco, čemu se mladí mohou smát a na co mohou ukazovat prstem.

Topická rekonstrukce tak ukázala zásadní odlišnosti v argumentačních postupech zkoumaných klipů. Klipy kladou rozdílný důraz na logické přesvědčování: pro TGS jde o druhotnou persvazivní strategii, PB se naopak snaží přesvědčovat především touto cestou. Klipy se liší v přiměřenosti topického výběru zamýšlenému publiku: TGS nabízí postupy, které jsou orientované na seniory, PB ve všech případech cílí na mladé a senioři jsou instrumentální. Klipy se pak rozcházejí i v konstrukcích názorových kontroverzí: TGS tematizuje politický střet, PB střet mezigenerační.

Styl

Součástí klasické rétorické analýzy je i rozbor použitých výrazových prostředků, tedy způsobu, jakým jsou přesvědčovací postupy vtěleny do jazyka. Taková analýza stylu pokrývá široké spektrum jevů, všímá si slovníku, délky vět, jejich gramatických a funkčních typů, rytmu, interpunkce, dalších způsobů členění řeči atp. O některých stylisticky významných jevech již byla řeč, zmiňoval jsem roli explicitního vulgarismu v úvodu TGS, související elipsu v PB, odlišný tón řeči u jednotlivých mluvčích, využití jidišismů. Bližší pozornost zde budu věnovat jen dílčím stylistickým prostředkům – vybraným řečovým figurám. Řečovými figurami míním různorodé variace výrazových prostředků, jejichž cílem je oživení projevu; jde tedy o postupy přesahující čistě informativní komunikační záměr. Existují nejrůznější klasifikace řečových figur⁴⁵, zde budu pracovat s jednoduchým rozdělením figur na (syntaktická) schémata a (sémantické) tropy: schémata mění obvyklou podobu či uspořádání slov, tropy mění to, co slova obvykle označují. Zkoumané klipy využívají odlišných schémat a tropů; rozhodně tedy nelze tvrdit, že PB přebírá stylistické postupy TGS. Místo obvyklé komparace tak jen ukáží vybrané klíčové figury jednotlivých projevů.

Nejvýznamnějším a troufám si tvrdit, že i stylově nejpůsobivějším schématem TGS je *klimax*. Jde o seřazení slov či frází tak, že jejich závažnost roste. S tímto postupem se setkáme na několika místech klipu:

„They both love tracksuits. [...] All their friends are dying.“
[1:40–2:10]

„... then a president named John, whose name means ‚toilet‘
or ‚guy, who fucks hookers‘.“ [2:48]

„He is honest and he is kind. And quite frankly, he is probably our last hope of ending this country’s reputation as the
assholes of the universe.“ [3:49]

45 Samotné označení ‚figura‘ bývá někdy vyhrazeno až pro podmnožinu stylově ozvlášťujících prostředků. V tomto smyslu používají daný termín i Thonssen a Baird, Srovnej Thonssen & Baird (1948, s. 420 a následující).

„You don't have to use facts, use threats.“ [3:17]

Pozoruhodné je, že ačkoli jde o oblíbený a velmi rozšířený stylistický nástroj, v PB tuto strukturu nenajdeme. Budování důrazu, stupňování k pointě, vrstvení důvodů a příkladů není postup, který by byl v PB zřetelný a hierarchizace není využita.⁴⁶ Zvláštní zřetel si zaslouží následující pasáž TGS:

„Barack Obama's foreign policy is much more stabilizing than John McCain's. [...] His brisket is beyond. It's beyond.“
[3:00–3:11]

Předně, jde o subverzivní využití *klimaxu*, jenž je zde zdrojem humoru. Nejvýznamnější důvod je zároveň ten nejpřízemnější, což židovské publikum samozřejmě chápe jako vtip, ale zároveň je jím pozitivně ovlivněno. Vedle toho je však citace zajímavá i tím, že ilustruje výrazný stylistický postup TGS, a sice využití různých schémat opakování:

„His brisket is beyond. It's beyond.“ [3:11]

„... to urge you, all of you...“ [1:13]

„I am gonna blame the Jews. I am.“ [0:32]

„... to vote in Florida. And Florida vote can make or break an election.“ [0:59]

První dvě pasáže jsou příkladem *epistrofy*, ve třetí jde o *anaforu*, ve čtvrté o *anadiplosi*. Naproti tomu, v PB se schémata opakování vyskytují jen dvakrát:

„... to jsou ty, který levici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta...“ [0:35]

⁴⁶ Poslední příklad je do PB převeden jako: „Když nefunguje zdravý rozum, použijte nátlak.“ [3:15] Přitom by bylo snadné klimax zdůraznit například formulací ‚nemusíte zapůsobit rozumem, zapůsobte na city‘.

„Hlavně když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma.“ [2:04]

První citace využívá *anaforu*, druhá pasáž je komplexnější. Bereme-li v potaz pouze uvedené souvětí, jedná se o *anadiplosi*. Pokud však zohledníme i širší kontext, vidíme *antimetabolu*, tedy schéma opakování, ve kterém je pořádek slov v sousedících větách otočen:

„... levou rukou si lidi všude na světě vytíraj zadek [...] když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma“

A konečně, v dané pasáži najdeme i tropus, konkrétně *metaforu* založenou na víceznačnosti výrazu ‚vytřít zadek‘, jenž je poprvé užit v doslovném, podruhé v přeneseném významu. Z hlediska stylu je tato pasáž velmi zdařilým místem PB, které se vymyká svojí rafinovanou konstrukcí jinak fádvnímu okolí.

Obecněji lze rozdíl ve stylech zkoumaných klipů popsat jako zásadně odlišný důraz na důraz. Pro TGS je zdůraznění naprosto základním stylistickým nástrojem. Rozhodně není přítomen pouze ve výběru srovnávacích schémat využívajících hierarchizace a opakování, důrazu je přizpůsobeno naprosto vše. Výrazná gestikulace, změny v intonaci a rytmicke řeči, změny záběru kamery, hudba a vhodně umístěné pomlky. Srovnajme hudební podkres TGS, jenž se mění s ohledem na smysl sdělení a příhodně graduje [např. 1:36] s monotónním jazzovým klotkem PB, který nereaguje na to, co se v klipu říká [např. 1:52]. PB proto ve srovnání s TGS působí jako uspěchaný, a tudíž nedostatečně intenzivní apel. Martha Isoová se sice výraznou deklamací snaží projev zdůraznit, ale protože to dělá téměř u každé větě a hudba ji nijak nepodporuje, její řeč brzy po úvodní větě ztratí naléhavost.

Pro PB je totiž hlavním stylistickým prostředkem *ironie*. Klip záměrně vysílá protichůdné signály, jejichž cílem ale není publikum zmást, nýbrž stmelit zaujetím reflektovaného odstupu. Tato strategie bude dobře patrná, srovnáme-li v klipech odlišně využitě ilustrace. V TGS všechny obrázky dokumentují řečené: lidé, o které nám má jít, jsou hezcí; Židé jsou stereotypně metonymicky zastoupeni nosem; cesta je prostě cestou,

toaleta toaletou, prostitutka prostitutkou atd. V PB jdou obrázky proti sdělení: lidé, o které nám má jít, jsou škaredí; staří jsou zastoupeni zubní protézou a ne třeba hůlkou; cestu ilustruje havárie vlaku; nejlepšími studenty v zahraničí jsou delikventi Mrázek a Krejčíř; milující prarodiče reprezentuje zvrhlík Fritzl. Očekává se, že publikum takové pomrknutí zachytí a bude jím v jistém smyslu uchváčeno. Mluvní celkem rozumně předpokládají, že přímá persvaze by na mladé tuzemské publikum příliš nepůsobila. Proto publiku předkládají momenty, ve kterých může od přesvědčovacího procesu odstoupit, aniž by se mu však vzdánilo příliš; publikum si tak zachovává svoji iluzi kritičnosti. Dodejme, že TGS dosahuje stejného účinku humorem, nejčastěji budovaným právě nad schématem klimaxu. Odstupu, nadechnutí se publika po intenzivním persvazivním úseku, dociluje ztřeštěným příkladem, vulgarismem, pomlkou. Z tohoto hlediska nenajdeme v klipech názornější místo než memento mori [3:30–3:35 (TGS); 3:25–3:30 (PB)]. TGS buduje *důraz* skvělou modulací hlasu Silvermanové a hudební pauzou, PB buduje *ironii* absencí modulace hlasu Issové, radostným zvoněním a obrázkem hrobu, srovnání obrázků 4.

Obrázek 4

Ironii najdeme v PB na mnoha místech, následující dva případy však překračují obvyklý kontrast slova a průvodní ilustrace: (1) Ironie vůči tónu. Psal jsem již o tom, že v úvodu PB je strategicky vynechán vulgarismus, sprosté slovo se nevyskytuje nikde v klipu. V určitém okamžiku je však obrazový doprovod velmi explicitní a vulgarismus je díky opakování ‚Kunderu... Milana Kunderu‘ sice stále nevyjádřený, ale téměř hmatatelný [1:26]. Jakkoli je tato verbální hra přízemní, její účel je pochopitelný – jde o signál publiku, že mluvčí s ním sdílí výrazy i konotace, byť klip samotný vulgární jazyk nevyužívá; ironie je tak součástí etického přesvědčování. Stejně je tomu i v druhém případě: (2) Ironie vůči cíli. V závěru PB slibují mluvčí publiku odměnu. Tato odměna však není v žádném smyslu přiměřená závažnosti pohnutky představené v úvodu, ani vážně míněným přesvědčovacím postupům ve vyvrácení. Mluvčí slíbením odměny i její podobou zaujímají odstup od účelu klipu. Změna světa je nic ve srovnání s kvalitním antisystémovým pornem. Mluvčí tak v závěru ironizují politické angažmá mladých i sebe samotných. Účel je stejný jako kdykoli předtím, tj. identifikace s publikem, budování soudržnosti skrze odstup a zdání kritického nadhledu.

Shrnutí

Přemluw bábu je poměrně těsným převedením *The Great Schlep* do českého prostředí. Pod stejnou slupkou humorně laděné výzvy mladým se však skrývají odlišné přesvědčovací strategie. Z celé řady identifikovaných rozdílů považuji za rétoricky nejvýznamnější tyto:

- Jiná konstrukce vzdáleného publika: TGS líčí seniory shovívavě a láskyplně, PB s despektem.
- Jiné situování mluvčího: V TGS hraje mluvčí roli nestranného moderátora, překladatele mezi mladým a starým publikem; mluvčí v PB se ztotožňují s mladým publikem.
- Jiná struktura přesvědčování: TGS věnuje srovnatelný prostor podpůrné i kritické argumentaci; v PB se podpůrná argumentace vlastně nevyskytuje, ohniskem je kritika argumentů protistrany.

- Jiné přesvědčovací prostředky: TGS klade důraz na emocionální přesvědčování, PB na logické přesvědčování; TGS sleduje perspektivu a zájmy seniorů, PB sleduje perspektivu a zájmy mladého publika; TGS buduje argumenty ‚pro staré‘, PB buduje argumenty ‚proti starým‘.
- Jiný styl: TGS volí přímočaré konstrukce s výrazným opakováním a zdůrazňováním, jeho cílem je srozumitelnost, humor je vytvářen uvolněním rostoucího napětí; PB se téměř vyhýbá zdůrazňování, cílem je nadhled, humor je vytvářen ironií.

Přemluv bábu je vlastně jakousi permutací *The Great Schlep*. Téměř to vypadá, jako by si domácí tvůrci při sledování TGS dělali seznam použitých motivů, slov a obrázků, jenže než je stihli použít, většina z nich se jim pomíchala. V obou klipech se tak vyskytuje stereotyp (zahnutý nos vs. zubní protéza), lokalita (Florida vs. venkov), vulgární konotace vlastního jména (McCain vs. Kundera), toaleta (budka vs. vytírání zadku), explicitní obrázek (ňadra vs. vulva), portrét politika (Obama vs. Klaus), ovšem většina těchto motivů je v PB vlastně zbytečných.

Tou skutečně důležitou rétorickou změnou PB oproti TGS ovšem není permutace na úrovni motivů, nýbrž permutace na úrovni struktury. TGS je vybudován na přesvědčovacím půdorysu *asociace skrze disociaci*. Jeho cílem je spojení prezidentského kandidáta se starými Židy. Toho chce dosáhnout tím, že rozpojí Obamovo jméno s muslimy. PB je naopak vybudován na půdorysu *disociace skrze asociaci*. Cílem je rozpojení levice a mladých lidí. Toho chce dosáhnout tím, že spojí staré lidi se sobectvím. Argumentaci PB lze interpretovat následovně: ‚Levici volí staří lidé, jejich motivy jsou ale sobecké. Mladí nejsou a nechtějí být jako staří, tudíž by mladí měli volit pravici.‘ Podle této interpretace je skutečným cílem *Přemluv bábu* přemlouvání mladých. Na rozdíl od TGS nejde o to, aby někdo někam skutečně odjel agitovat; jde o to, aby oni sami volili pravici. Tomuto ultimátnímu cíli je pak přizpůsobena strategická volba přesvědčovacích prostředků: voliči levice jsou líčeni jako staří, škaredí, hloupí, sobectí, prostě jako skupina, vůči které se mladí voliči negativně vymezují.

Oba klipy chtějí přimět své publikum k politicky motivovanému jednání. TGS hodlá aktivizovat staré voliče tak, že se jejich obavy pokusí rozptýlit mladí lidé. PB chce aktivizovat mladé voliče tak, že jim předloží některé argumenty vůči levici a zasměje se starým lidem. Režisér Petr Zelenka označil za hlavní poselství svého klipu to, že „mladý lidi by se měli trochu víc zajímat o politiku“⁴⁷. Jakkoli chvályhodně tato myšlenka zní, kdybyste věděli, že můžete změnit osud týchle země tím, že přesvědčíte mladé, aby opovrhovali svými prarodiči, udělali byste to?

Literatura

- Aristotelés (2010): *Rétorika*. Český překlad (A. Kříž), Rezek, Praha.
- Arnold, C. C. (1959): „Rhetoric in America Since 1900.“ In *Re-establishing the speech profession. The first fifty years*, eds. R. T. Oliver & M. G. Bauer, Mineola: Speech Association of the Eastern States, 1959, s. 3–7.
- Berger, V., Piroch, J. & Bumba, J. (2010): „Webová agitka ‚Přemluv bábu‘ vyvolává bouřlivé reakce.“ In *iRozhlas* [online]. 26. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/webova-agitka-premluv-babu-vyvolava-bourlive-reakce_201004261916_jpiroch.
- Black, E. (1965): *Rhetorical Criticism: A Study in Method*. Macmillan, New York.
- Nichols, M. H., ed. (1955): *A History and Criticism of American Public Address, volume 3*. Longmans, New York.
- Bryant, D. C., ed. (1958): *The Rhetorical Idiom. Essays in Rhetoric, Oratory, Language, and Drama*. Cornell University Press, Ithaca.
- Campbell, K. K. (1972): „The Forum: ‚Conventional Wisdom – Tradition Form‘: A Rejoinder.“ *Quarterly Journal of Speech* 58 (4): 451–456.
- Corbett, E. P. J. (1965): *Classical Rhetoric for the Modern Student*. Oxford University Press, New York.

⁴⁷ ČT24 (2010, 3:10).

- ČT24. (2010): „Mádl s Issovou v klipu nabádají: Přemluv bábu a dědu, ať nevolí levici!“ In ČT24 [online]. Aktualiz. 23. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1340485-madl-s-issovou-v-klipu-nabadaji-premluv-babu-a-dedu-nevoli-levici>.
- Ehninger, D. (1965): „Rhetoric and the Critic.“ *Western Speech* 29 (Fall): 227–231.
- Foss, S. K. (1989): *Rhetorical Criticism: Exploration and Practice*. Waveland Press, Long Grove.
- Hendrix, J. A. (1968): „In Defense of Neo-Aristotelian Rhetorical Criticism.“ *Western Speech* 32 (4): 246–52.
- Hill, F. (2009): „The „Traditional“ Perspective.“ In *Rhetorical Criticism. Perspectives in Action*, ed. J. A. Kuypers, Lexington Books, Lanham, 2009, s. 39–61.
- Issová, M., Mádl, J., & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>.
- Klyn, M. (1968): „Toward a Pluralistic Rhetorical Criticism.“ In *Essays on Rhetorical Criticism*, ed. T. R. Nilsen, Random House, New York, 1968, s. 146–157.
- Rhetorica ad Herennium*. Angl. překlad (H. Caplan, 1954), Harvard University Press, Cambridge.
- Sheskin, I. & Dashefsky, A. (2010): *Jewish Population in The United States*. University of Connecticut, Storrs.
- Silverman, S. (2008): „The Great Schlep.“ In *Youtube* [online]. 25. 9. 2008 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AgHHX9R4Qtk>.
- STEM (2010): „Stranické preference – květen 2010.“ In *STEM* [online]. 17. 5. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/stranicke-preference-kveten-2010/>.
- Stewart, Ch. J. (1973): „Historical Survey Rhetorical Criticism in Twentieth Century America.“ In *Explorations in Rhetorical Criticism*, ed. G. P. Mohrmann, Penn State University Press, University Park, 1973, s. 1–31.

- Tate, N. (2012): „Jewish voters: By the numbers.“ In *Reuters* [online]. 24. 6. 2012 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-usa-campaign-jewish-vote-numbers-idUSBRE86No5Z20120724>.
- Thonssen, L. & Baird, A. C. (1948): *Speech Criticism. The Development of Standards for Rhetorical Appraisal*. The Ronald Press Company, New York.
- Wichelns, H. A. (1925): „The Literary Criticisms of Oratory.“ In *Studies in Rhetoric and Public Speaking in Honor of James A. Winans*, ed. A. M. Drummond, Century, New York, 1925, s. 181–216.

Abstract

Same Different: a Traditional Rhetorical Comparative Analysis

The text compares the persuasive strategies used in similar political videos, *The Great Schlep* (2008) and *Přemluv bábu* (*Convince your grandma*, 2010). It shows that even though *Přemluv bábu* does not differ from its American original in the overall structure, the declared goal or the theme, it moves away from the original clip in other persuasively important aspects. The differences are especially evident in a construction of audience, the role of the speaker, and in the topical choice expressed by particular stylistic instruments.

Key words: rhetoric, neo-aristotelianism, *Convince your grandma*, *The Great Schlep*, comparison

Picha, M. (2018): „Když dva dělají totéž: srovnávací tradiční rétorická analýza.“ *Filosofie dnes* 10(2): 18–59. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz

Apel na sobeckost nebo na rozumnost? Případová analýza s využitím Toulminova modelu argumentu¹

Tomáš Ondráček

*Katedra podnikového hospodářství
Masarykova univerzita
Lipová 507/41a, 602 00 Brno
ondracek.t@mail.muni.cz*

Příspěvek se zabývá Toulminovým přístupem k argumentaci. Hlavním cílem je přitom představit tento přístup a ukázat jeho aplikaci na vybraném materiálu. Klíčová otázka poté zní: V čem je Toulminův přístup stále aktuální a co může při zkoumání argumentů přinést? Cíle i odpovědi na otázku je dosahováno ve dvou základních krocích. V prvním kroku je probrána teorie argumentu, jak ji Toulmin prezentuje především ve své knize *The Uses of Argument*. Ve druhém kroku je pak Toulminův přístup aplikován na vybraný materiál, konkrétně na videospot *Přemluv bábu* (2010). Pozornost je přitom věnována zejména modelu argumentu, doménové závislosti, logickým typům a druhům argumentu. V příspěvku je nakonec ukázáno, že Toulmin je stále diskutovaný a teoreticky podnětný, a také to, že jeho aplikace na vybraný materiál může poskytnout dobrá vodítka pro hodnocení tohoto materiálu i v případech, kdy toto hodnocení není možné udělat jednoznačně pomocí formálních nástrojů.

Klíčová slova: Toulmin, S. E., Toulminův model argumentu, argument, logický typ, *Přemluv bábu*

1 Práce na této stati byla podpořena Grantovou akademií České republiky (GAČR), grant „Sémantické pojmy, paradoxy a hyperintenzionální logika založená na moderní rozvětvené teorii typů“, reg. č. GA16-19395S.

Úvod

V roce 1958 vyšla kniha *The Uses of Argument* od Stephena Edelstona Toulmina.² I když se nejedná o jeho první práci, ve které se věnuje teorii argumentů,³ jedná se o jeho první dílo, které je zcela zaměřené na tuto problematiku.⁴ Toulmin se v této knize jasně vymezuje proti formálnímu přístupu k argumentům a jeho pokládání za ideál a arbitr racionality.

Toulminova kniha po svém vydání vzbudila nejednoznačné reakce. Byla odmítána až zatracována.⁵ Toulminovi bylo vytýkáno, že jeho kritika logiky a formálního přístupu je neadekvátní a vlastní návrh vágní a chybný.⁶ Bylo poukazováno na to, že se ve svém přístupu vrací ke středověkým teoriím a Aristotelovi.⁷ Na druhé straně byla Toulminova práce ceněna pro své zaměření na užívání argumentů v praxi⁸ a jeho přístup byl využíván k výuce argumentace v rámci oborů zaměřujících se na komunikaci.⁹ Pozitivní hodnocení s ohledem na možnost uchopení běžných, skutečných argumentů nakonec převážilo některé teoretické problémy a Toulminova kniha je dnes považována za jednu ze základních knih v teorii argumentace.¹⁰

Cílem této práce je stručně představit hlavní prvky Toulminova přístupu k argumentu a ukázat jeho praktické použití při analýze vybraného materiálu *Přemluw bábu*.¹¹ Tato analýza by přitom měla ilustrovat některá

2 V této práci je využívána aktualizovaná edice knihy z roku 2003, viz Toulmin (2003).

3 Toulmin se argumentům i jejich struktuře věnoval už např. v *An Examination Of The Place of Reason in Ethics* (Toulmin 1953a, např. s. 27–28, 39), i když zde se zaměřoval především na etiku. Pro přehled Toulminových publikací viz O'Hara (2006).

4 Později se k problematice argumentů ještě vyjadřuje v dalších dílech. Např. ve společné knize *An Introduction to Reasoning* (Toulmin, Rieke & Janik 1984), která má sloužit jako učebnice pro kritické myšlení a argumentaci, znovu předkládá svůj přístup, byť s drobnými změnami a zjednodušeními.

5 Toulmin (2003, s. viii) v předmluvě k aktualizované verzi popisuje, že jeho kniha byla anglickými profesionálními filozofy po dlouhé roky ignorována poté, co ji Peter Strawson zatratil v pořadu BBC.

6 Srovnej Cooley (1959), Castaneda (1960), Abelson (1961), Cowan (1964).

7 Bird (1961).

8 Brockriede & Ehninger (1960).

9 Srovnej Kneupper (1978), Karbach (1987).

10 Srovnej Hitchcock & Verheij (2005), Hitchcock & Verheij (2006), van Eemeren et al. (2014).

11 Issová, Mádl & Zelenka (2010).

silná a slabá místa tohoto přístupu a následně dokladovat, že je stále plodným a zajímavým. Aby bylo možné naplnit tyto cíle, je první část věnována východiskům Toulminova přístupu (1. Argument a doménová závislost). Ve druhé části je představen model argumentu a jeho složky (2. Model argumentu). Třetí část je zaměřena na problematiku typů argumentů (3. Typy argumentů). Následující aplikační část je pak věnována analýze vybraného materiálu *Přemluw bábu* (4. Analýza).

1. Argument a doménová závislost

1.1 Argument a zdůvodnění

Primární funkcí argumentu je zdůvodnění nebo obhajoba předložených stanovisek (stanovisko, claim).¹² Všechny ostatní možné funkce jsou podle Toulmina odvozené.¹³ Za argument lze obecně považovat strukturu obsahující stanovisko a důvody pro toto stanovisko, tedy strukturu, ve které jsou minimálně dvě tvrzení, kdy jedno tvrzení podporuje přijatelnost druhého tvrzení, stanoviska. I když by se mohlo zdát, že Toulmin označuje místy za argument pouze premisy, důvody, východiska apod., nezdá se, že by takový pohled odpovídal tomu, jak obecně s argumenty pracuje. Pokud Toulmin píše o argumentu, ukazuje jej ve smyslu předkládání podpory pro nějaké stanovisko.

To odpovídá i druhé charakteristice argumentů, totiž jejich procesnímu určení.¹⁴ Předkládání důvodů, tedy vytváření struktury argumentu, je chápáno jako proces odpovídání na otázky, pochyby, kritiku. Argumenty jsou budovány, nikoli dány. Jejich vytváření je pak ovlivněno prostředím, ve kterém se vyskytují.

¹² Van Eemeren et al. (2014, s. 14) poukazuje např. na to, že Toulmin zavedl do teorie argumentace pojem *claim*, který je stále užíván. Protože *claim* je chápáno jako referující k pojmu *standpoint* a zároveň pro každý objekt označovaný jako *claim* platí, že je také možné jej označit jako *assertion*, ale nikoli vice versa, budu z nedostatku vhodné české terminologie překládat slovo „claim“ jako „stanovisko“ a „assertion“ jako „tvrzení“. Jiné možnosti se nezdají příliš vhodné. Například pojem *teze* je spojen spíše s Aristotelovým pojetím argumentace a evokuje formálnější přístup k dialektice. V textu tak bude slovo „stanovisko“ označovat Toulminův koncept označený slovem „claim“. Pokud tomu bude jinak, bude na to čtenář upozorněn.

¹³ Toulmin (2003, s. 12).

¹⁴ Srovnej např. tamtéž, s. 17.

Toto pojetí argumentu souvisí následně i se *zdůvodněním* (*justification*). Zdůvodnění není u Toulmina dáno jako něco, co je vlastní určitému tvrzení. Není tomu tedy tak, že jednotlivé tvrzení je schopné dát důvody pro nějaké stanovisko a že tyto důvody jsou inherentní onomu prvnímu tvrzení.¹⁵ Zdůvodnění je dáno vztahem mezi alespoň dvěma tvrzeními v daném kontextu.¹⁶ Jedná se o proces předkládání důvodů, které jsou pro danou situaci přijatelné. Takovéto pojetí zdůvodnění je odlišné od toho, které bylo podle Toulmina zastáváno ve formálních přístupech k argumentům a logice.

1.2 Logika a platnost

V odkazu na Aristotela poukazuje Toulmin na dvojí úkol logiky: porozumět tomu, jak se tvoří závěry (*apodeixis*), a ustavit vědu o tom, jak se závěry tvoří (*epistémé*).¹⁷ Toulmin tvrdí, že logika se postupně začala zaobírat spíše formální stránkou, vědou, a zapoměla na praxi. Jak ale „*může* logika doufat v to, že je formální vědou a zároveň si udržet schopnost aplikace při kritickém posuzování skutečných argumentů“?¹⁸ Pokud totiž budeme při hodnocení argumentů přihlížet pouze k formální stránce, pak mnoho argumentů z praxe nebude formálně adekvátních. Logika podle Toulmina ztratila ze zřetele první cíl, totiž porozumění, neboť zapoměla na to, že argumenty v praxi jsou předkládány v určitém kontextu, který zajišťuje vztah podpory.

Logický přístup k argumentům je podle Toulmina patrný v pojetí *platnosti* (*validity*) argumentů. Platnost je ve formálním přístupu a logice identická s formální platností.¹⁹ Toulmin v tomto ohledu mluví o geometrickém,²⁰ později dokonce o kvazi-geometrickém pojetí validity.²¹

15 Jedná se vlastně o emergentní pojetí zdůvodnění, jak jej prezentuje např. Aikin (2010, část 3.1) v souvislosti s infinitismem.

16 Srovnej Toulmin (2003, s. 16–17).

17 Toulmin (2003, s. 2) se odvolává na první větu z *Prvních analytik* (Aristotelés 1961, s. 27): „Nejprve je třeba pojednat o tom, čeho se zkoumání týká a čím je to úkol; týká se důkazu a je to úkol dokazovací vědy.“ Nicméně Toulminova interpretace této věty je sporná, viz např. van Eemeren et al. (2014, s. 206).

18 V originále Toulmin (2003, s. 3): „how far logic *can* hope to be a formal science, and yet retain the possibility of being applied in the critical assessment of actual arguments“.

19 Toulmin (2003, s. 88).

20 Např. tamtéž, s. 132, 136, 164–168, 229–230.

21 Např. Toulmin (1976, s. 93, 125, 135).

Pokud jsou přijata východiska argumentu, pak hodnocení spočívá pouze v hodnocení formy. Jinými slovy lze říci, že závěr argumentu je obsažen v jeho premisách. Toulmin ilustruje logické pojetí platnosti na hodnocení sylogismů.²² Vezměme následující příklad (př. 1.):

P1: Všichni sportovci jsou lidé.

P2: Všichni lidé jsou smrtelní.

Z: Všichni sportovci jsou smrtelní.

Jedná se o tradiční sylogismus modu BARBARA. Máme zde tři univerzální kladná tvrzení. K analýze sylogismů, ke zjištění jejich platnosti, je běžně užíváno různých formálních nástrojů. Sylogismy je možné přepsat pomocí klasické predikátové logiky, případně zakreslit s využitím Vennových diagramů. Zde uvedený příklad je možné zakreslit jako množinu sportovců, která je podmnožinou množiny lidí, kteří jsou podmnožinou množiny smrtelných (viz Schéma 1).

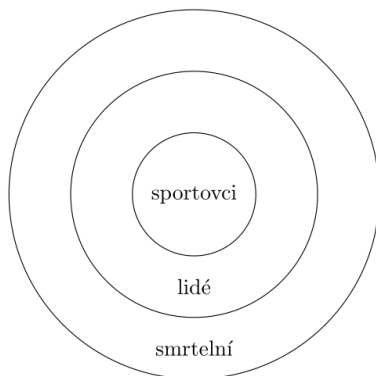

Schéma 1: Množiny

Pokud bychom využili přímo Vennovy diagramy ve formě tří překrývajících se kruhů, pak je možné postupně vyznačovat oblasti, ve kterých není možné, aby se vyskytovaly objekty, o kterých je řeč v daných tvrzeních. Jinými slovy je možné vyznačovat oblasti, které jsou prázdné.

²² Např. Toulmin (2003, část IV).

V uvedeném případě by tedy postup byl takový, že bychom nejprve označili jako prázdnou tu část oblasti sportovců, která není společná s oblastí lidí. Dále bychom vyznačili jako prázdnou tu část oblasti lidí, která není společná s oblastí smrtelných. Následně zbydou oblasti, ve kterých je možné, aby byly nějaké objekty. Poté lze ověřit, zda je možné, aby byly nějaké objekty v oblasti označující sportovce, která není společná s oblastí smrtelných, tedy zda je možné, aby zde byli sportovci, kteří nejsou smrtelní (viz Schéma 2, kde šedou jsou vyznačeny prázdné oblasti a pomocí „X“ oblast závěru sylogismu).

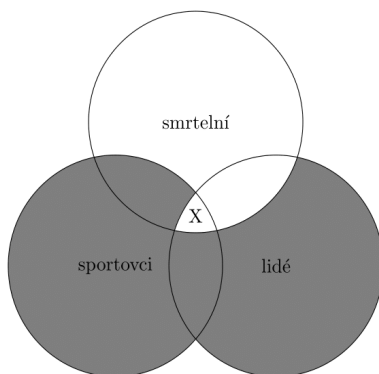

Schéma 2: Vennovy diagramy

Tento geometrický přístup k validitě ale v konečném důsledku ukazuje, že pro určení platnosti, přijatelnosti, argumentu není v logice důležitý obsah, ale je důležitá pouze forma. Nicméně forma běžných argumentů tato kritéria často nespĺňuje. Stačí upravit předchozí argument (př. 2.):

- P1: Všichni sportovci jsou lidé.
 P2': Všichni lidé, kteří doposud žili, byli smrtelní.
 Z: Všichni sportovci jsou tedy smrtelní.

Jak zachytit pomocí Vennových diagramů druhé tvrzení (P2')? Jak je možné takovýto argument nakonec hodnotit? Logika, která se zaměřuje právě a především na formální aspekty, tak svou schopnost popisu praxe podle Toulmina ztrácí, nebo dokonce ztratila. Hodnocení argumentů v praxi je závislé na obsahu a na kontextu. Proti představě formální

platnosti, dané geometrickou formou, proto Toulmin prezentuje konkurenční představu platnosti argumentu, totiž procedurální platnost, která je omezena doménou, ve které je argument předkládán.²³

1.3 Logické typy a doménová závislost

Problém zachycení druhého příkladu souvisí s problematikou tzv. *logických typů* (*logical types*). Logické typy nemají u Toulmina jasné vymezení.²⁴ Je nicméně možné předpokládat, že navazoval na Russellovu teorii²⁵ nebo na Ryla²⁶. Logické typy v Toulminově práci je možné obecně pojímat jako označení skupiny jazykových objektů, pro které platí stejný proces hodnocení jejich užití.^{27,28}

Toulmin představuje logické typy již ve své dřívější práci, v *An Examination of the Place of Reason in Ethics*,²⁹ kdy rozlišuje mezi logickými, matematickými a faktuálními tvrzeními a tvrzeními o povinnostech nebo hodnotách. Nicméně je možné odlišit i další. Vezměme následující neúplný výčet³⁰:

1. Ministři předali svou rezignaci.
2. Probíhá hlasování o důvěře vládě.
3. V příštím roce proběhnou předčasné volby.
4. Obviněný se choval nevhodně.
5. Je těžké rozhodnout, kdo je odpovědný za krizi.
6. Nezvalovy rané básně jsou poetičtější než jeho pozdní tvorba.

23 Tamtéž, s. 235–236.

24 Srovnej O'Connor (1959, s. 244).

25 Srovnej Coquand (2018).

26 Van Eemeren et al. (2014, s. 213).

27 Používám „hodnocení užití“, abych jej odlišil od pravdivostní hodnoty a od přijatelnosti argumentu. Je možné zde spatřovat paralely i k Austinově (1962) teorii řečových aktů, se kterou Toulmin (srovnej 2003, s. 45–49) také pracuje. V Rylově koncepci je pak logický typ definován následovně, viz Ryle (2009, s. x): „The logical type or category to which a concept belongs is the set of ways in which it is logically legitimate to operate with it.“

28 Toulmin (1953b, s. 72) užívá logický typ také k odlišení mezi vlastním jménem a funkcí. I v tomto ohledu je možné říci, že rozlišení těchto pojmů je dané intuitivně odlišným procesem, který určuje jejich adekvátní užití.

29 Toulmin (1953a, s. 55, 114).

30 Srovnej van Eemeren et al. (2014, s. 214).

7. Bude nutné přijmout opatření, aby se situace neopakovala.

Každé z těchto tvrzení může být pokládáno za spadající pod odlišný logický typ. První tři tvrzení jsou tvrzeními o faktech v minulosti (1.), v přítomnosti (2.) a v budoucnosti (3.). Následující tvrzení jsou morálním (4.), kauzálním (5.) a estetickým (6.) soudem. Poslední tvrzení je návrhem akce (7.). U každého z těchto tvrzení, aby bylo zjištěno, zda je užito pravdivě nebo správně, musí proběhnout odlišný proces hodnocení. Zkoumání minulosti se liší od zjišťování toho, co se zrovna děje, i předvídaní toho, co nastane. Morální, kauzální i estetické souzení se odvolává na jiné standardy. Přijatelnost návrhu akce je pak založena na zcela odlišných kritériích než přijatelnost předchozích tvrzení.

Zatímco v prvním příkladu (př. 1.) byly premisy postaveny na faktuálních tvrzeních, která měla univerzální povahu, ve druhém příkladu (př. 2.) byla druhá premisa faktuálním tvrzením o minulosti. Zatímco v prvním příkladu byl závěr stejného logického typu jako premisy, ve druhém příkladu odpovídal závěr pouze první premise. Druhý příklad proto představuje ukázkou přechodu mezi typy, tzv. *typový skok* (*type-jump*).³¹ Proces hodnocení adekvátnosti užití druhé premisy a závěru je odlišný, a to způsobuje potíže pro geometrické pojetí platnosti. Nicméně rozdílné typy jsou v běžné argumentaci časté. Vezměme argument (př. 3.):

Tento projekt je dobrý, protože pomáhá lidem v nouzi.

V tomto argumentu je východiskem faktuální tvrzení a stanoviskem je hodnotové tvrzení. Tento přechod mezi faktuálním a hodnotovým tvrzením je z formálního hlediska pojímán jako chyba.³² Jedná se ale o druh argumentu, který je užíván zcela běžně. Je adekvátní, aby byl odmítnut? Neschopnost formálního přístupu vede Toulmina k názoru, že formální validita není vhodným kritériem pro hodnocení argumentů,

³¹ Toulmin (2003, s. 150, 155, 202).

³² Toulmin (1953a, s. 55, 154), Toulmin (2003, s. 67–69).

naopak považuje ji za absurdní až nebezpečnou.³³ Argumenty např. o počasí, kde je východiskem tvrzení o faktech v přítomnosti, případně v minulosti, a závěrem tvrzení o faktech v budoucnosti, by totiž nebylo možné hodnotit jako platné a meteorologie by skončila jako iracionální podnik, za který by se měl udělovat nejvyšší trest.

Pokud je ale platnost závislá na kontextu, či lépe *doméně (field)*, ve které je argument předkládán, pak vyvstává otázka, co tvoří samotný argument argumentem. Existují nějaká univerzální pravidla, univerzální prvky argumentu, nebo může být za argument považováno cokoli podle dané oblasti?³⁴ To je otázka, kterou Toulmin řeší s ohledem k rozlišení prvků, které jsou *doménově-závislé (field-dependent)* a naopak *doménově-nezávislé (field-invariant)*.³⁵ Toulmin za doménově-závislé považuje standardy pro hodnocení *správnosti (soundness)*, *platnosti (validity)*, *přesvědčivosti (cogency)* a *síly (strength)* argumentu.³⁶ Prvky doménově-nezávislé tvoří *forma argumentu*, daná jeho procesním charakterem, a *síla (force)* modálních operátorů.³⁷

2. Model argumentu

Předkládání jednotlivých prvků argumentu je proces, který je možné popsat jako předkládání odpovědí na otázky. Představení argumentu začíná předložením *stanoviska (C, claim)*, pokračuje přes *data (D, datum)*,³⁸ následně *princip (W, warrant)*, poté *kvalifikátor (Q, qualifier)* a *výjimku (R, rebuttal)* až k *podpoře (B, backing)*. Těchto šest prvků vytváří model (viz Schéma 3), který znázorňuje vztah mezi stanoviskem a přijatými daty pomocí principu, který je omezen kvalifikátorem a výjimkami a ukotven v určité doméně podporou. Každý z těchto prvků má určitá specifika, kterým bude věnována následující část.

33 Toulmin (2003, s. 148, 161).

34 Tato problematika je rozsáhlejší, než je zde možno uvést. Tomuto problému se podrobně věnoval Goodnight (1993), který navrhl vlastní řešení pomocí rozšíření Toulminova modelu o legitimitační inferenci.

35 Toulmin (2003, s. 15).

36 Tamtéž, s. 137.

37 Tamtéž, s. 35.

38 Také označována jako *základ (grounds)*, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984).

Stanovisko je základním prvkem argumentu. Je to to, co je tvrzeno se záměrem, aby si jej druhý všiml a přijal jej.³⁹ Je vlastně odpovědí na otázku „Co chceš říci?“ nebo „Jaký názor zastáváš?“. ⁴⁰ Každé stanovisko je tvrzením. Nicméně ne každé tvrzení je stanoviskem. Každé stanovisko je dáno v tvrzení, které je někým vysloveno. Může být nicméně obsaženo v tomto tvrzení implicitně. V takovém případě je možné jej explikovat pomocí parafrázování. U každého stanoviska může být mluvčí v případě potřeby vyzván k jeho obhajobě.⁴¹

Pokud je mluvčí vyzván k obhajobě stanoviska např. otázkou „Co k tomu máš?“, ⁴² pak prvním krokem v Toulminově modelu je předložení dat (*data*). Data jsou fakta, informace nebo obecně tvrzení, na kterých je naše stanovisko založeno. Jsou základní bází, která musí být ustavena, aby bylo možné předložit daný argument. Nicméně ustavení této báze může samo vyžadovat předběžný argument, který umožní přijatelnost předložených dat.⁴³

Struktura stanovisko-data může být sama chápána jako nejjednodušší struktura argumentu. Nicméně pro její úplnost je třeba doložit vztah mezi daty a stanoviskem, tedy zodpovědět otázku „Jak to spolu souvisí?“. ⁴⁴ Odpověď pak poskytuje princip. Princip je základ pro spojení dat a stanoviska. Můžeme mít charakter pokud-pak: Pokud platí data, pak je platné stanovisko.⁴⁵ Není ale vhodné plést si princip s pouhým podmínkovým tvrzením, které by mohlo připomínat implikaci. Princip může mít podobu „Data D umožňují utvořit stanovisko C.“ nebo „S ohledem k datům

39 Toulmin (2003, s. 11).

40 Toulmin uvádí následující otázky ke stanovisku, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 25): „What exactly are we discussing? Where precisely are we to stand on this issue? And what position must we consider agreeing to as the outcome of the argument?“

41 Toulmin (2003, s. 12).

42 V originále Toulmin (2003, s. 13, 90, 91, 130): „What have you got to go on?“ Později doplňuje následující otázky, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 26): „What information are you going on? What grounds is your claim based on? Where must we ourselves begin if we are to see whether we can take the step you propose and so end by agreeing to your claim?“

43 Toulmin (2003, s. 90).

44 Srovnej Toulmin (2003, s. 91): „How do you get there?“ S tímto mohou souviset i následující otázky, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 26): „Given that starting point, how do you justify the move from these grounds to that claim? What road do you take to get from this starting point to that destination?“

45 Srovnej Toulmin (2003, s. 92).

D lze říci, že C.⁴⁶ Toulmin označuje princip jako *přemostující tvrzení* (*bridgelike statement*), které má hypotetickou povahu.⁴⁷

Princip je zároveň něčím, co je v běžném životě často předkládáno implicitně. Pro jeho mnohdy triviální povahu jej zpravidla není třeba, na rozdíl od dat, explikovat.⁴⁸ Principy jsou obecné, určující platnost všech argumentů určitého logického typu.⁴⁹ Toulmin je v případě práva přirovnává k otázkám o zákonech, zatímco data určuje jako otázky o faktech.⁵⁰

Stanovisko, data a jejich spojení pomocí principu vytváří základní jednoduchý model argumentu (viz Schéma 3.). Tento model také vystihuje definici argumentu jako souboru alespoň dvou tvrzení (stanoviska a dat) v takovém vztahu, kde každé z tvrzení podporuje jiné tvrzení nebo je jiným tvrzením podporováno (princip).

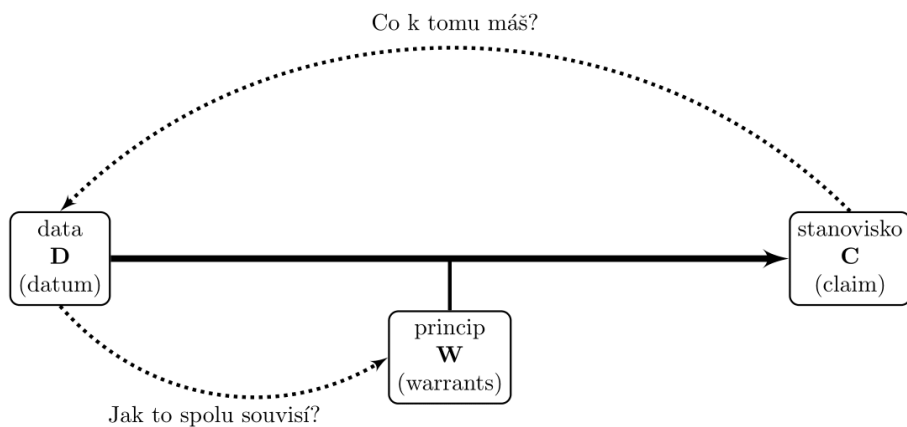

Schéma 3: Základní model argumentu

Princip sám určuje také sílu platnosti toho, co je možné z dat vyvodit. Zatímco v některých případech mohou data podporovat stanovisko jako

46 Tamtéž, s. 91.

47 Viz tamtéž, s. 98.

48 Srovnej tamtéž, s. 91: „data are appealed to explicitly, warrants implicitly“.

49 Freeman (2005) se pokusil předložit základní typologii principů, kdy rozlišil apriorní, empirický, institucionální a hodnotící.

50 Toulmin (2003, s. 92).

nutně platné, ve většině případů budou spíše podporovat určitou míru jeho platnosti. Většinou tedy data povedou ke stanovisku, které bude s velkou mírou jistoty, spíše, nebo pravděpodobně platné.⁵¹ Otázka na sílu platnosti může znít: „Je tomu tak nutně?“⁵²

Tato otázka může být zodpovězena specifikováním míry platnosti závěru pomocí kvalifikátoru. Kvalifikátory Toulmin pojímá jako modální kvalifikátory, tedy určení možnosti nastání, nikoli pravděpodobnosti, byť i to by bylo možné pod kvalifikátory řadit, s ohledem k myslitelnému možnému souboru tvrzení, která jsou pravdivá. Mezi slova označující kvalifikátor řadí Toulmin např.: nutně; jistě; předpokladatelně; s největší pravděpodobností; jak jen data nasvědčují; s ohledem k tomu, co lze říci; zdá se; velmi možné; možná; evidentně; je to věrohodné; vypadá to tak.⁵³

Princip může mít omezení nejenom v síle, která se vztahuje ke stanovisku, ale také v konkrétních případech. V tomto ohledu se tedy lze ptát, zda platí princip v každém případě. Případy, ve kterých princip neplatí, jsou poté dány jako výjimky. Jedná se o takové situace, kdy i přes platnost dat nelze tato data aplikovat na podporu závěru.⁵⁴ Výjimka je specifickým prvkem v Toulminově přístupu a odlišuje jej od mnoha dalších (ve Waltonově přístupu ani v pragma-dialektice se s výjimkou jako zvláštní součástí struktury argumentu nepracuje, ale je možné ji analyzovat např. v rámci kritických otázek). Výjimky jsou neobyčejnými situacemi, něčím zvláštním, co běžně nenastává, a není tak zpravidla uvažováno. Obecně jsou dány jako odpověď na otázku: „Kdy obecné pravidlo neplatí?“⁵⁵ Výjimky jsou velmi specifickým příspěvkem Toulmina k analýze argumentů, neboť začleňují do samotné analýzy argumentu konkrétní možnosti jeho neplatnosti. Zároveň také ukazují možnosti argumentačního principu v daném argumentu.⁵⁶

51 Tamtéž, s. 93.

52 Srovnej van Eemeren et al. (2014, s. 218). Toulmin ukazuje např. následující otázky, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 86): „I mean—are you making this claim unconditionally and without qualification? Are you saying that it’s certainly and necessarily so, or only that it’s probably, very likely, or quite possibly the case?“

53 Toulmin (2003, s. 86).

54 Tamtéž, s. 94.

55 V originále van Eemeren et al. (2014, s. 218): „When does the general rule not apply?“

56 Srovnej Freeman (1992).

Poslední složkou argumentu je pak podpora. Podpora je tím, co dává platnost principu. Je také tím, co určuje náležitosti argumentu do určité domény. Pokud hovoříme v právním kontextu, pak podpora zakládá odkaz na platnost zákonů.⁵⁷ Pokud hovoříme v morálním kontextu, pak podpora odkazuje k danému morálnímu systému. V případě vědy může odkazovat na specifickou metodologii apod.⁵⁸ Podpora je tím, co zakládá možnost hodnocení argumentu stran jeho užití (kritéria pro užití) a ustavuje doménovou závislost pro hodnocení platnosti argumentu. Protože doménové určení je v praxi v mnoha případech evidentní, není zvláštní, že se podpora nevyjadřuje explicitně. Pokud bychom ji chtěli zjistit, je možné se na ni ptát otázkou: „Co ti umožňuje usuzovat z dat na stanovisko?“⁵⁹

I když jednotlivé složky argumentu nemusí být vždy explicitně vyjádřeny, mělo by být možné je vždy analyzovat, rekonstruovat. Díky tomu lze předložit idealizovanou podobu diskuze, která by měla následující průběh:

Q1: Co tvrdíš?

A1: C.

Q2: Co máš k C?

A2: D.

Q3: Jak spolu souvisí C a D?

A3: W.

Q4: Je díky W a D nutně C?

A4: Q.

Q5: Bude W platit ve všech případech?

A5: R

Q6: Co umožňuje usuzování z D na C?

A6: B

57 Toulmin u právního kontextu uvádí následující otázku vztahující se k podpoře, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 67): „Can we find proper support for this warrant in the common law, statutes, administrative regulations, codes and so on currently accepted as valid, binding, and authoritative (“in force”) within the relevant jurisdiction?“

58 U vědeckého kontextu Toulmin uvádí otázku, viz Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 68): „Can we find support for this way of arguing in currently accepted theories that rest on adequate experimental evidence or other observations and are in proper accord with our long-established ideas about the general workings of nature?“

59 Srovnej van Eemeren et al. (2014, s. 218). Toulmin ukazuje specifické otázky u různých kontextů, viz např. Toulmin, Rieke & Janik (1984, s. 67–69).

východisky. Teprve pokud jsou tato omezení a východiska respektována, pak je možné modely považovat za užitečný nástroj pro analýzu.⁶³

3. Typy argumentů

Toulmin odlišuje dva základní typy argumentů: *analytické (analytic)* a *substanční (substantial)*. Analytické argumenty jsou v principu takové argumenty, ve kterých je v rámci podpory pro princip obsažen také závěr, tedy stanovisko.⁶⁴ Pokud závěr není obsažen v podpoře, pak se jedná o argument substanční. Analytické argumenty jsou tak, na rozdíl od substančních argumentů, z principu tautologické. Jsou také snadno zachytitelné pomocí klasické logiky, neboť nutnost platnosti jejich závěru je dána platností premis. To také umožňuje určení formální kvazi-geometrické validity těchto argumentů.⁶⁵ Pro rozpoznání analytických argumentů navrhuje Toulmin tři testy: *tautologický, verifikační* a *sebe-evidenční*.⁶⁶

Tautologický test je postaven na tom, co již bylo řečeno, tedy na tom, že analytické argumenty obsahují závěr ve svých východiscích. Tento test je možné provést tím způsobem, že jsou parafrázována východiska tak, aby bylo zřejmé, že obsahují závěr. Pokud jsou všichni lidé smrtelní tvorové a sportovci jsou lidé, jsou, jinými slovy, sportovci smrtelní.

Nicméně tautologický test není dostatečný pro vše, co by si Toulmin přál označit jako analytický argument.⁶⁷ Ukázkou toho je kvazi syllogismus. Lze uvést následující příklad (př. 4.):

P1: Petersen je Švéd.

P2: Římskokatolická církev má ve Švédsku 1% stoupců.

Z: Petersen není stoupencem Římskokatolické církve.

63 Srovnej Burleson (1979).

64 Viz Toulmin (2003, s. 116): „An argument from D to C will be called analytic if and only if the backing for the warrant authorising it includes, explicitly or implicitly, the information conveyed in the conclusion itself.“

65 Toulmin (2003, s. 114) nebo viz 1.2 výše.

66 Toulmin (2003, s. 121).

67 Tamtéž, s. 101–103.

Tento argument není tautologií, a není tak možné parafrázovat východiska, aby se ukázal v nich obsažený závěr. Alternativním způsobem, jak zjistit, zda je argument analytický, je položit si otázku, zda po ověření pravdivosti premis je třeba ověřovat platnost závěru, zda proces ověřování platnosti premis zároveň ověřuje platnost závěru. Pokud tvrdíme, že všichni lidé jsou smrtelní, a chceme toto tvrzení ověřit, pak musíme zkontrolovat každého člověka, tedy i všechny sportovce. Při ověřování premis tak ověřujeme nutně i závěr. To přitom bude platné i pro kvazi-sylogismy. Pokud budeme ověřovat, zda platí, že Římskokatolická církev má ve Švédsku 1 % stoupců, pak je třeba dotázat se všech Švédů, a tím také Petersena. I když se může stát, že Petersen bude stoupcem Římskokatolické církve, samotné ověření premis stačí k tomu, abychom to zjistili.

Posledním způsobem testu analytičnosti argumentu je sebe-evidence jeho platnosti. Je třeba, abychom prokazovali platnost argumentu? Nebo se jeho platnost jeví jako sebe-evidentní? V případě tradičních sylogismů se zdá, že není třeba dále prokazovat jejich platnost a obdobně je tomu i v případě kvazi-sylogismů.

Substanční argumenty jsou podle Toulmina mnohdy tvořeny tvrzeními o rozdílných logických typech.⁶⁸ Tyto argumenty tedy nejsou formálně validní, nicméně jsou v praxi běžně přítomné. Validita u substančních argumentů je dána adekvátní procedurou jejich užití s ohledem k doméně, ve které se vyskytují. Argumenty o budoucnosti, např. o počasí, by tak měly být hodnoceny s ohledem k tomu, zda odpovídají dané doméně, kterou může být meteorologie, spíše než aby byly zavrženy a jejich předkladatelé hrdelně trestáni.

Toulmin také rozlišuje argumenty na základě toho, zda *užívají princip (warrant-using)* nebo *ustavují princip (warrant-establishing)*.⁶⁹ Zatímco první druh argumentů se odvolává na princip, který je obecně přijímaný, druhý typ musí předložit podporu pro princip důkazem, že data mají vztah podpory ke stanovisku. Argumenty ustavující princip jsou takové, kde právě princip je nový, a je tedy tím, co je třeba prokázat.⁷⁰ Tyto argumenty je možné si

68 Viz 1.3 výše.

69 Toulmin (2003, s. 111–112).

70 Tamtéž, s. 112.

představit jako důkazy o korelaci mezi jevy, která je nově objevena. Je třeba samostatně prokázat, že jak data, tak stanovisko jsou platné, a tím prokázat princip jejich spojení.

Další rozlišení argumentů je postavené na tom, zda je stanovisko *provizorní (tentative)* nebo *nezvratné (conclusive)*.⁷¹ Tedy zda je stanovisko podpořeno pouze s omezenou mírou pravdivosti, nebo je naopak nutně pravdivé. Nakonec všechna dělení argumentů jsou běžně chápána jako spadající pod rozlišení *deduktivních (deductive)* a *induktivních (inductive)* argumentů. Nicméně podle Toulmina jsou deduktivní argumenty v závěru odlišné pouze tím, že užívají princip, který je obecně přijímaný.^{72,73}

4. Analýza

Toulminův model umožňuje základní analýzu argumentu. Díky procesnímu pojetí přitom dává výchozí otázky pro určení jednotlivých prvků. Už samotné určení těchto prvků nám může o daném argumentu říci mnohem více. Může ukázat, jaké logické typy jsou v daných prvcích užity, a tím také říci, zda a případně jaký je zde typový skok. Typový skok je umožněn doménou, do které argument spadá, tedy podporou, která je zvolena pro užití princip. To nám následně může dát vodítko pro hodnocení argumentu. V případě *Přemluv bábu*⁷⁴ je tak možné položit si výzkumnou otázku (V₁):

O1: Do jaké domény argumenty v *Přemluv bábu* náleží?

A následně tuto otázku doplnit (O1.1):

O1.1: Jaká jsou kritéria pro hodnocení argumentů v *Přemluv bábu*?

⁷¹ Tamtéž, s. 130.

⁷² Tamtéž, s. 134, 138.

⁷³ Kritiku k Toulminově rozlišení argumentů předložil např. Hamby (2012), který se zaměřil především na analytické argumenty.

⁷⁴ Issová, Mádl & Zelenka (2010). Z tohoto zdroje čerpají i všechny dále uvedené ukázky. Odkaz na video a přepis celého textu je k dispozici v editorialech tohoto čísla časopisu na s. 7–9.

K zodpovězení této otázky je třeba předložit model argumentu a hledat, jaké podpory jsou využity pro principy v daných spojeních. Aby to ale bylo možné, je třeba nejprve určit další prvky jednotlivých argumentů. Postup analýzy odpovídá procesnímu přístupu k argumentu, a zakládá se tedy na postupném kladení otázek a odpovědí na ně. S ohledem k využití Toulminova přístupu není při této analýze potřebné rozlišovat mezi jednotlivými mluvčími (Marthou Issovou a Jiřím Mádlem). Oba mluvčí jsou pojímáni jako zastánci jedné strany v diskuzi.

4.1 Základní prvky

Prvním krokem v analýze je určení toho, co je samotným předmětem daného videa, co je stanoviskem, o jehož přijetí má být příjemce přesvědčen. Co tedy chtějí autoři videa říci? V dané ukázce je proklamované stanovisko (C):

„My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že se prostě máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“

To lze parafrázovat následujícím způsobem:

C: Příjemce sdělení by měl přesvědčit své rodiče/prarodiče k volbě pravicové strany.

Stanovisku (C) odpovídá i pojmenování videa (*Přemluw bábu*). Na jakém základě je pak toto stanovisko postavené? Byť se jedná o krátkou ukázkou, lze zde nalézt celou řadu informací, nicméně ne všechny se vztahují přímo ke stanovisku. Kde je tedy to, co je třeba pro přijetí stanoviska? S ohledem k tomu, že stanovisko příjemce vyzývá k určité akci, lze se ptát: Proč bychom tuto akci měli podniknout? Co je tvrzeno ve vztahu k tomu, že by příjemce měl přesvědčit své příbuzné k volbě pravicové strany? V první řadě jsou zde data, která určují spojení starých lidí s možným vítězstvím levicových stran:

„Jestli v týchle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který levici volej.“

Tedy:

D1: Staří lidé budou volit levici.

Toto tvrzení je ale problematizováno, tedy jsou zde předjímány možné potíže s přijetím D1:

„Ne, jak je možný, že tu levici volej? Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?“

Tvrzení D1 je tak dále podpořeno odkazem na mentální charakteristiku starých lidí:

„Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. To znamená, že si pamatujou jenom ty hezký věci. Jak si dali poprvé pusu na taneční zábavě, ale už třeba úplně zapomněli na proces s Miladou Horákovou... (...)

Komunisti přinutili nejlepší lidi týchletý země k emigraci – Miloše Formana ... Miloše Formana, Navrátilovou, Kunderu... Milana Kunderu.“

Tedy:

D1.1: Staří lidé nejsou schopni zhodnotit minulou zkušenost s levicovou vládou.

Je zde něco dalšího mimo D1, co má přímý vztah k závěru C? Pokud v D1 byli určeni staří lidé jako možní voliči levice, je nyní třeba dát je do vztahu k příjemci. V ukázce je tak následně ustanoveno, že tito lidé mohou být součástí rodiny příjemce:

„To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička... .. váš děda.“

Tedy:

D2: Staří lidé mohou být součástí rodiny příjemce.

V D1 a D2 je určena odpovědnost skupiny osob (staří lidé) za nějakou možnou situaci nebo akci (volba levice) a jejich vztah k příjemci (příbuznost). Nicméně to samo nezavdává důvod se proti takovéto akci vymezit. Je tedy třeba určit, proč by mělo být takovémuto počínání zamezeno. Další část dat se proto vztahuje k tvrzení toho, že vítězství levice by bylo pro příjemce nepříznivé:

„No, hlavně když budete volit levice, tak si pak levice vytře zadek s váma.“

A později také:

„Volit levice je v přímým rozporu se zájmy jejich potomků.“

Tedy:

D3: Vítězství levice by bylo pro příjemce nepříznivé.

Pouhé konstatování, jakkoli expresivní, toho, že je něco nežádoucí, není zpravidla dostatečné pro přesvědčení nějaké osoby k tomu, aby se k dané akci nějak vymezila nebo něco učinila. Proto je i D3 dále podpořeno odkazem na konkrétní negativní důsledky, které by to pro příjemce mělo:

„Protože levice nadělá dluhy, a zatímco voni si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet.“

[...]

„Navíc levice nechce řešit problémy s důchody, a pokud nedojde k reformě, tak ve státní kase nebudou na důchody peníze. A kdo nebude mít našetřeno, tak na tom bude hodně špatně. Ale to levici nezajímá, protože její voliči jsou starý dneska a ne za čtyřicet let.“

Levice nepřipustí školný, oni totiž rádi hlásaj, že to jakože znepřístupní vzdělání chudším. Jenže to je úplná blbost. Naopak. Vzdělávání u nás v Čechách není moc dobrý, a pokud nedokážeme motivovat školy, aby s tím něco dělaly, tak nám ty nejlepší studenti odejdou do zahraničí. Když nezafunguje zdravěj rozum, použijte nátlak. Pro prarodiče jsou jejich vnoučata to nejdůležitější na světě, takže když budou volit pravici, dostanou od vás jednu návštěvu letos zdarma.“

Tedy:

D3.1: Levice nadělá dluhy, nebude řešit problém s důchody a nepřipustí školné.

Poslední součástí dat, které je možné najít při argumentech pro nějakou akci, by pak mělo být podpoření úspěšnosti nebo možnosti akce, kterou má příjemce vykonat a která může negativním důsledkům zamezit. Poslední část dat tak podporuje to, že je zde možnost přemluvit staré lidi:

„Když nezafunguje zdravěj rozum, použijte nátlak. Pro prarodiče jsou jejich vnoučata to nejdůležitější na světě, takže když budou volit pravici, dostanou od vás jednu návštěvu letos zdarma.“

Tedy:

D4: Příjemce má vliv na volbu svých prarodičů/rodičů.

V daném materiálu je ještě doplňková část, totiž odměna nebo bonus za vykonání akce dané ve stanovisku. Je zde dán slib, který by bylo také možno analyzovat jako součást argumentu:

„A odměna pro vás, když přemluvíte svoji babičku a svýho dědu?

Poradíme vám, kde na netu najít úplně zadarmo to nejlepší animální anální porno se členkou italský parlamentní strany, Rocco Siffredim a úhořem.“

Tedy:

D5: Příjemci je slíbeno získání odměny za přemluvení svých rodičů/prarodičů.

Určení dat a stanoviska nám nyní umožňuje klást otázku, jaký princip je spojuje. V tomto materiálu je přitom princip dán explicitně hned v úvodu:

„Kdybyste věděli, že můžete změnit osud týhle země tím, že navštívíte svoje prarodiče.“

Tedy:

W: Pokud mohu změnit osud této země, měl bych to udělat.

Jedná se vlastně o primitivní princip typu pokud-pak. Nicméně tento princip je s ohledem k datům a závěru vhodné doplnit o určení charakteru změny, toho, že změna je dobrá:

W': Pokud příjemce může změnit osud této země k lepšímu, měl by to udělat.

Tento princip se pak vztahuje ke všem datům na první úrovni (D1, D2, D3, D4) mimo D5. Platí tento princip vždy? Tato otázka se ptá na

kvalifikaci závěru. V daném materiálu se nezdá, že by byl závěr omezen, tedy platí nutně. Nicméně je zde explicitně uvedena výjimka z principu:

„Teda pokud nejste úplně...“

Tedy:

R: Příjemce má charakter, který způsobuje, že nebude měnit osud země k lepšímu.

Nyní je možné představit základní model argumentu, ve kterém budou zatím zachycena pouze data na první úrovni (D: D1, D2, D3, D4), která se pomocí principu (W') omezeného výjimkou (R) vztahují ke stanovisku (C). Kvalifikátor (Q) a podpora (B) budou zatím ponechány nedoplněné. Viz Schéma 5.

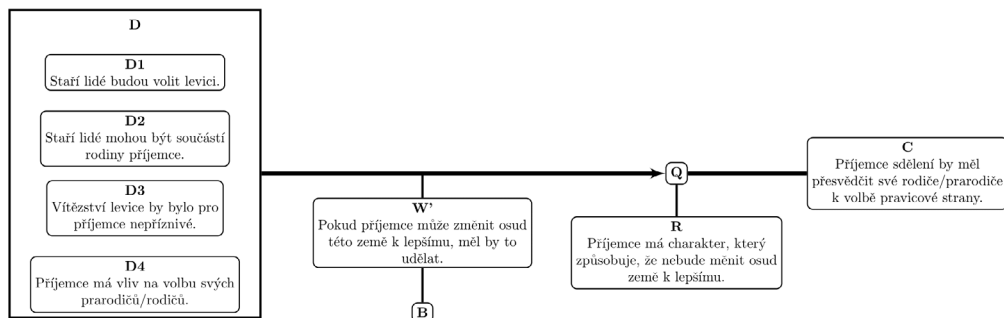

Schéma 5: Model Přemluv bábu v. 1

Pomocí principu a výjimky je možné určit podporu. V *Přemluvu bábu* se jedná o tzv. *motivační argument*, neboť má přimět příjemce k určité akci.⁷⁵ V případě těchto argumentů je třeba hledat podporu v rámci hodnot, tužeb nebo jiných motivů, které mohou dát příčinu k nějakému jednání. Otázka, která zde tedy leží, je ta, zda je princip podpořen odkazem na rozumnost chování ve stanovisku nebo spíše na sobeckost spjatou s osobními výhodami pro jednajícího. Čím je dán onen „lepší“ stav, na který se mluvčí odkazují?

⁷⁵ Brockriede & Ehninger (1960, s. 51).

Z předložených dat nás v tomto ohledu zajímá pouze D3, neboť to jediné je logického typu hodnotového usuzování. Ostatní data (D1, D2, D4) jsou různými variantami tvrzení o faktech. D3 tedy ustavuje hodnotu, a to negativní hodnotu, takovou, které se příjemce chce vyhnout, která byla parafrázována jako nepříznivost. Pokud se podíváme na podporu této hodnoty, lze ukázat, že je dána spíše tvrzeními o výhodách pro jednotlivce nebo skupinu, nikoli pro celek, a v opozici k jiné skupině. Např.:

„my je pak budeme do konce života splácet“

[...]

„její voliči jsou starý dneska“

Interpretaci hodnoty v podpoře jako sobectví také nahrává paradoxně tvrzení, které zatím nebylo analyzováno, totiž:

„Jo, a jestli někdo volí levicí kvůli 30 Kč poplatku, dobře, ale je to teda dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí.“

Paradoxní je na něm to, že i když se snaží doložit sobectví druhé osoby, dělá to odkazem na nevýhody, které plynou přímo pro mluvčího jako jednotlivce, tedy odkazem na vlastní, sobecký, zájem. Toto tvrzení je zároveň výjimkou pro podporu (z dat D3.1) poškozující situace (D3):

R3: Změny zamýšlené levicí hodnotí příjemce jako pro něj výhodnější a nebere ohled na dopad těchto změn na jiné osoby.

Proti interpretaci hodnoty v podpoře jako sobectví, ale spíše obecněji jako rozumnosti, pak hovoří odkaz na zdravý rozum:

„Když nezafunguje zdravej rozum, použijte nátlak.“

Zde je ale třeba vzít do úvahy celé tvrzení. Rozumnost je totiž diskvalifikována, pokud osoba není ochotná naslouchat a případně změnit svůj postoj. To zde lze dokladovat tím, že jako legitimní prostředek je připuštěn i nátlak.

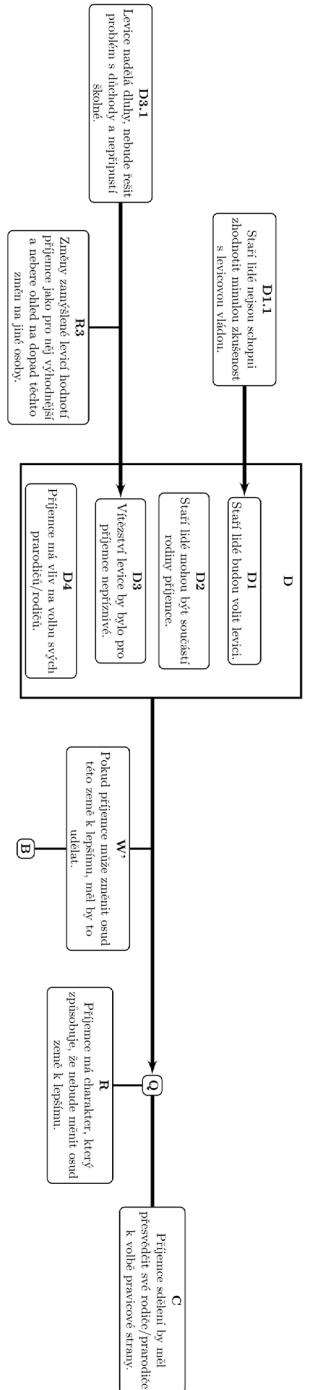
Pro tyto důvody se zdá adekvátní interpretovat jako hodnotu v podpoře argumentu sobeckost, respektive vlastní zájem, nikoli rozumnost ve smyslu domluvy s dalšími zainteresovanými osobami. Pro účely tohoto článku ale zůstane podpora v modelu jen vyznačenou bez jasného určení. Celý hlavní argument i s podporami pro data je možné zanést do následujícího schématu, viz Schéma 6.

Zcela samostatně stojí data D5. Zde vystupuje jako logický typ slib. V tomto ohledu by rekonstrukce implicitního principu tohoto doplňkového argumentu měla odpovídat tomu, že je žádoucí pro příjemce, aby získal, co je mu slibováno. Kvalifikátor ani výjimka pro tento argument není určena. Obdobně je tomu s podporou. I tento doplňkový argument je možné zanést do schématu jako samostatnou linii od D5 k C, viz Schéma 7.

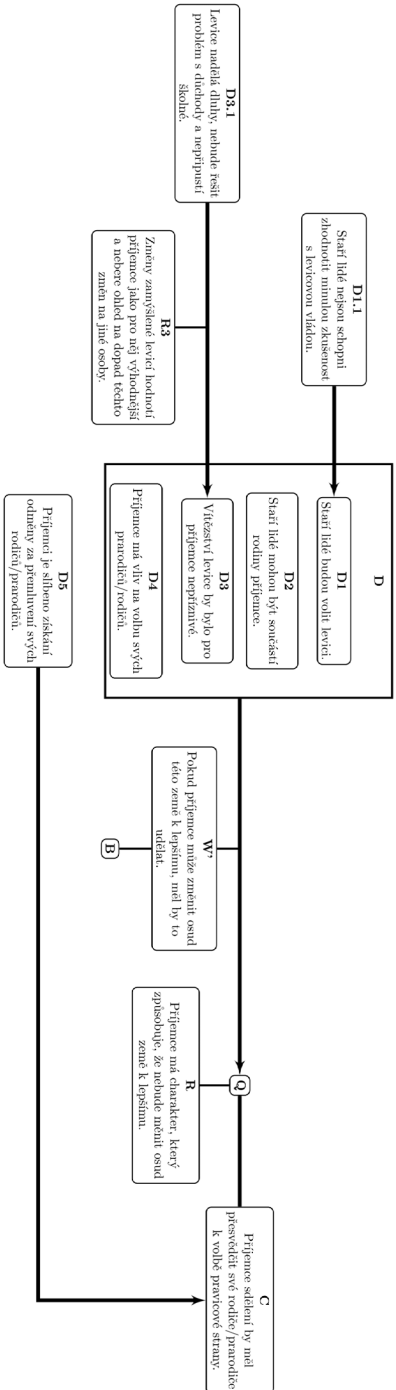
4.2 Hodnocení argumentu

Určení jednotlivých prvků argumentu a modelu argumentu umožňuje hodnocení argumentu. V první řadě je třeba říci, že se jedná v obou případech, u hlavního i vedlejšího argumentu, o substanční argumenty. Data neobsahují svůj závěr. V případě hlavního argumentu princip navíc vyžaduje podporu.

V tomto ohledu je hlavní argument hodnocen na základě toho, zda jsou data správně užita podle svého logického typu. Zda jsou tvrzení o faktech pravdivá, zda je hodnotový soud adekvátní apod. Následně je v tomto argumentu možné hodnotit to, zda nenastala výjimka. Hlavním prvkem pro hodnocení je ale podpora, tedy to, zda je vlastní zájem příjemce dostatečným důvodem k tomu, aby se rozjel a přemluvil své rodiče. V závěru přitom půjde o to, zda změny, které jsou levici připisované, jsou příjemcem pokládány za žádoucí nebo nežádoucí. To je především patrné s ohledem k R3, jejíž přijetí by znamenalo ztrátu podpory pro D3, a tím i ztrátu hlavní podpory pro C.

Schema 6: Model Přemluv bábu v. 2

Schema 7: Model Přemluv bábu v. 3

To, zda jsou jednotlivé kroky levice přijatelné nebo nepřijatelné, je dáno charakteristikami v D3.1. Přitom o těchto charakteristikách se předpokládá, že ukazují něco nežádoucího pro příjemce. Jejich podání je ale velmi specifické. Část z nich je předložena jako osobní dopad, ve kterém je příjemce zahrnut do skupiny s mluvčím, což odpovídá i R3:

„my je pak budeme do konce života splácet“

V dalším určení akcí z D3.1 jsou pak rozlišeny tři skupiny – trpící, nezasáhnutá a profitující:

„A kdo nebude mít našetřeno, tak na tom bude hodně špatně. Ale to levici nezajímá, protože její voliči jsou starý dneska a ne za čtyřicet let.“

Poslední charakteristika je pak dána prostým popřením důvodu pro původní akci, respektive zdržení se akce, a uvedením situace, u které ale není zřejmé, zda je následkem dané akce, či zdržení se akce:

„... že to jakože zneprístupní vzdělání chudším. Jenže to je úplná blbost. Naopak. Vzdělávání u nás v Čechách není moc dobrý, a pokud nedokážeme motivovat školy, aby s tím něco dělaly, tak nám ty nejlepší studenti odejdou do zahraničí.“

I s ohledem k těmto charakteristikám tak lze říci, že je na příjemci, zda se ztotožní s tím, že náleží do skupiny mluvčího (bude splácet dluhy), že pojímá své zájmy jako důležitější než zájmy jiné skupiny a není ochoten tomu zabránit (nebude šetřit a zájmy dnešních starých nejsou v tomto ohledu tak významné) a že sleduje stejné cíle, byť není jasně řečeno, jak jich může být dosaženo (dobré vzdělávání).

Hodnocení argumentu se proto ve výsledku bude lišit podle příjemce sdělení, podle toho, zda souhlasí s výše uvedenými určeními. To nakonec odpovídá Toulminově pojetí a snaze ukázat, že substanční argumenty mají rozdílná kritéria daná doménou, do které náleží. Pokud se pak jedná o argumenty motivační, které se odvolávají na hodnoty, je možné

předpokládat, že tyto hodnoty budou rozdílně přijímané u různých příjemců.

Hodnocení doplňkového argumentu bude v tomto případě závislé na tom, zda je zde uvedený slib použit adekvátně. Pokud bychom hledali kritéria pro použití slibu, je možné je najít v teorii řečových aktů.⁷⁶ Obecně bychom pak mohli říci, že hlavní podmínkou správného užití slibu, je záměr slibujícího slib naplnit. O tomto záměru lze v doplňkovém argumentu pochybovat hned z několika důvodů. Slíbený objekt se zdá příliš fantaskní, což zavdává pochyby o jeho existenci a spíše nahrává názoru, že si jej mluvčí vymyslel. To, že se jedná o fantaskní záležitost, také zavdává pochyby o tom, zda je mluvčí přesvědčený, že o to bude příjemce stát. Mluvčí se tak může snažit jako slib předložit něco, co nemá v plánu splnit, neboť nepočítá s tím, že by to bylo požadováno. Tomu, že se nejedná o slib, pak nahrává také to, že rada k nalezení daného záznamu nebyla nikdy dána, a to i přes explicitní žádosti.

Pokud je tedy v doplňkovém argumentu použit slib chybně, pak lze říci, že se nejedná o platný argument v Toulminově pohledu. Tento slib zde působí jako rétorický prvek, který má spíše upoutat pozornost příjemce, případně mu pomoci identifikovat se s mluvčím, ale nikoli jako součást argumentu. Schéma argumentu by pak bylo možné vyznačit následovně, viz Schéma 8. Schéma 8: Model Přemluvbábu v. 4

5. Přehled a závěr

Mezi teoriemi argumentace má Toulminův přístup nejen historicky nezanedbatelné místo, ale i v dnešní době může sloužit mnoha účelům. Podává dobrý návod na základní analýzu a také způsob, jak této analýze vyučovat. Velkou výhodou je jeho procesní pojetí, kdy je stanoven postup předkládání jednotlivých částí. Tento model je tak vhodným nástrojem pro první seznámení se nejen s argumenty, ale i s argumentací obecně. Postup od toho, co je vlastně hlavním předmětem diskuze, tedy stanoviska, až k určení specifik diskuze, která mohou sloužit pro následovné ověřování platnosti argumentu, se zdá velmi přirozený.

⁷⁶ Austin (1962), Searle (1969).

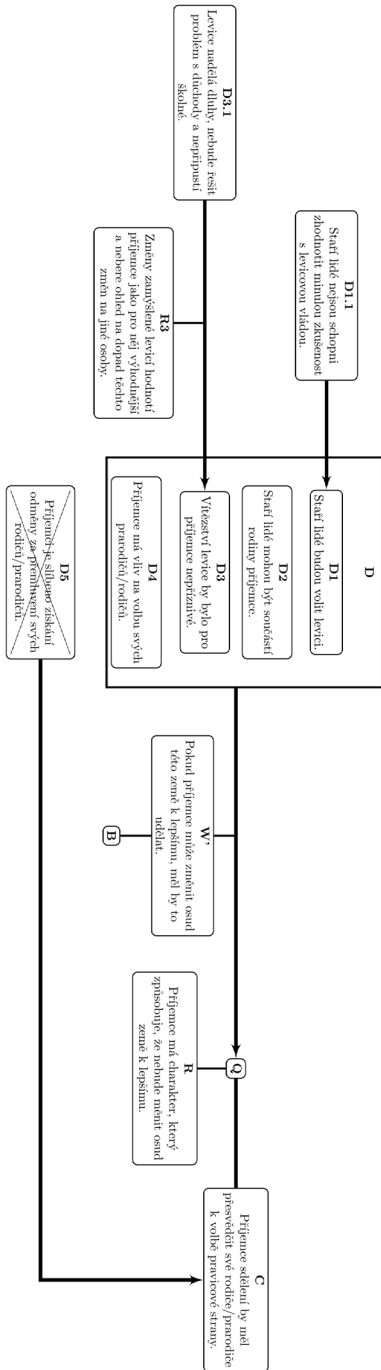

Schéma 8: Model Přemluv bábu v. 4

Nicméně Toulmin není pouhým dobrým zjednodušením pro výukové účely.⁷⁷ I v rámci teorie je Toulminův přístup stále zajímavým. Hitchcock a Verheij poukazují na pět prvků, které jsou zajímavé i pro dnešní výzkum v argumentaci.⁷⁸ V první řadě se jedná o zapojení vyvrácení, námitek nebo útoků do vlastního uvažování, jak to dělá Toulmin u výjimek. Druhým zajímavým rysem je kvalifikování stanoviska nebo závěru, tedy omezení platnosti principu. Zatím stále přítomným rysem mnoha přístupů je idealizace formální validity a formálních přístupů obecně. Ve třetím bodě je to proto Toulminova obhajoba toho, že jsou zde dobré platné argumenty, které formální kritéria nespĺňují. Za čtvrté je tu poté otázka nevyřčených předpokladů, presupozic, které spojují východiska, data a závěry, stanoviska. Tyto předpoklady je podle Toulmina lépe uvažovat jako záruky spojení, principy nebo jejich podporu, spíše než jako implicitní premisy. A na závěr je tu Toulminovo pojetí doménové závislosti pro hodnocení argumentů.

Ohledně posledního bodu je dobré připojit také otázku logických typů. Ta odlišuje platnost pro tvrzení a další jazykové objekty nejen na úrovni domény ale i jejího jazykového charakteru. Logické typy poukazují na to, že kritéria pro přijetí tvrzení se mohou lišit, pokud dané tvrzení pojednává o budoucnosti, minulosti, vyjadřuje estetický soud apod. To lze využít pro zhodnocení podmínek pro přijetí celého argumentu, jak bylo v analýze ukázáno v doplňkovém argumentu.

Pokud se týká samotného materiálu, pak je možné nyní formulovat odpověď na výzkumnou otázku O1, totiž z jaké domény jsou podpory argumentů v daném materiálu. V případě hlavního argumentu se jedná o doménu hodnot. To je dáno tím, že se jedná o motivační argument. Nicméně jednoznačné určení konkrétní hodnoty bude závislé na příjemci. Byly identifikovány dvě nejpravděpodobnější hodnoty, rozumnost a sobectví, a i přesto, že se sobectví zdá být pravděpodobnější vzhledem k prezentovaným tvrzením, rozumnost nelze zcela vyloučit. Určení rozumnosti, jako hlavní hodnoty, by navíc mohlo být ve prospěch mluvčích.

77 Případně i k analýze učebního procesu, viz Leitão (2001) nebo Smyrniou et al. (2018).

78 Hitchcock & Verheij (2005, s. 255).

Dále je možné ukázat, že při analýze doplňující otázky O1.1 bylo výhodné analyzovat doplňkový argument (z D5 do C) v materiálu, který byl postaven na slibu (D5). Zatímco logické typy v hlavním argumentu se zdají naplňovat podmínky svého užití, v doplňkovém argumentu jsou silné důvody pro to, myslet si, že slib je zde užit neadekvátně, bez záměru jej slibující stranou naplnit. Doplňkový argument je možné hodnotit jako neplatný, na rozdíl od hlavního argumentu, jehož hodnocení bude dáno příjemci podle jejich identifikace se s hodnotami v podpoře.

Ačkoli analýza nesrovnávala různé argumenty z odlišných domén, ukázalo se v ní, že i v rámci jedné domény lze hledat rozdílné podpory pro princip. Přitom ne vždy může být rozhodnutelné, o jakou podporu se jedná. I když se zdá, že je lépe pojímat daný materiál jako apel na sobeckost, s ohledem k rozdílným nárokům příjemců zůstává nejasné, zda tomu tak je, zda se opravdu jedná o apel na sobeckost nebo o apel na rozumnost. Tato nejasnost nicméně může být výhodou při předkládání daného sdělení, neboť může snadněji zasáhnout širší publikum, a mít tak více vlivu.

Literatura

- Abelson, R. (1961): „In Defense of Formal Logic.“ *Philosophy and Phenomenological Research* 21 (3): 333–346. DOI: 10.2307/2105150.
- Aikin, S. F. (2010): *Epistemology and the Regress Problem*. Routledge, New York.
- Aristotelés (1961): *První analytiky*. Československá akademie věd, Praha.
- Austin, J. L. (1962): *How to do things with words: The William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. The Clarendon Press, Oxford.
- Bird, O. (1961): „The Re-discovery of the Topics.“ *Mind* 70 (280): 534–539.
- Brockriede, W. & Ehninger, D. (1960): „Toulmin on argument: An interpretation and application.“ *Quarterly Journal of Speech* 46 (1): 44–53. DOI: 10.1080/00335636009382390.
- Burleson, B. R. (1979): „On the Analysis and Criticism of Arguments: Some Theoretical and Methodological Considerations.“ *The*

- Journal of the American Forensic Association* 15 (3): 137–147. DOI: 10.1080/00028533.1979.11951143.
- Castaneda, H. N. (1960): „On a proposed revolution in logic.“ *Philosophy of Science* 27 (3): 279–292. DOI: 10.1086/287747.
- Cooley, J. C. (1959): „On Mr. Toulmin’s revolution in logic.“ *The Journal of Philosophy* 56 (7): 297–319. DOI: 10.2307/2021996.
- Coquand, T. (2018): „Type Theory.“ In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, eds. E. N. Zalta, (Fall 2018 Edition), Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/type-theory/>.
- Cowan, J. L. (1964): „The Uses of Argument – An Apology for Logic.“ *Mind* 73 (289): 27–45.
- van Eemeren, F. H., Garssen, B., Krabbe, E. C., Snoeck Henkemans, A. F., Verheij, B. & Wagemans, J. H. (2014): *Handbook of Argumentation Theory*. Springer, Dordrecht.
- Freeman, J. B. (1985): „Dialectical Situations and Argument Analysis.“ *Informal Logic* 7 (2–3): 151–162. DOI: 10.22329/il.v7i2.2713.
- Freeman, J. B. (1992): „Relevance, Warrants, Backing, Inductive Support.“ *Argumentation* 6 (2): 219–275. DOI: 10.1007/BF00154327.
- Freeman, J. B. (2005): „Systematizing Toulmin’s Warrants: An Epistemic Approach.“ *Argumentation* 19 (3): 331–346. DOI: 10.1007/s10503-005-4420-0.
- Gasper, D. R. & George, R. V. (1998): „Analyzing Argumentation in Planning and Public Policy: Assessing, Improving, and Transcending the Toulmin Model.“ *Environment and Planning B: Planning and Design* 25 (3): 367–390. DOI: 10.1068/b250367.
- Goodnight, G. T. (1993): „Legitimation Inferences: An Additional Component for the Toulmin Model.“ *Informal Logic* 15 (1): 41–52. DOI: 10.22329/il.v15i1.2468.
- Hamby, B. (2012): „Toulmin’s „Analytic Arguments“.“ *Informal Logic* 32 (1): 116–131. DOI: 10.22329/il.v32i1.3099.

- Hitchcock, D. & Verheij, B. (2005): „The Toulmin Model Today: Introduction to the Special Issue on Contemporary Work using Stephen Edelston Toulmin’s Layout of Arguments.“ *Argumentation* 19 (3): 255–258. DOI: 10.1007/s10503-005-4414-y.
- Hitchcock, D. & Verheij, B., eds. (2006): *Arguing on the Toulmin model*. Springer, Dordrecht.
- Issová, M., Mádl, J. & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>.
- Karbach, J. (1987): „Using Toulmin’s model of argumentation.“ *Journal of Teaching Writing* 6 (1): 81–92.
- Kneupper, C. W. (1978): „Teaching Argument: An Introduction to the Toulmin Model.“ *College Composition and Communication* 29 (3): 237–241.
- Leitão, S. (2001): „Analyzing Changes in View During Argumentation: A Quest for Method.“ *Forum Qualitative Sozialforschung/ Forum: Qualitative Social Research* 2 (3). DOI: 10.17169/fqs-2.3.907.
- O’Connor, D. J. (1959): „The Uses of Argument.“ *Philosophy* 34 (130): 244–245. DOI: 10.1017/S0031819100037220.
- O’Hara, R. (2006): *Publications of Stephen Toulmin: A Working Bibliography*. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2542900>.
- Ryle, G. (2009): *The Concept of Mind*. Routledge, Londýn.
- Searle, J. R. (1969): *Speech Acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Smyrnaïou, Z., Petropoulou, E., Georgakopoulou, E. & Sotiriou, M. (2018): „Tracing Students’ Quality of Argumentation in Simulated Parliament Activities.“ In *Electronic Proceedings of the ESERA 2018 Conference. Part 7, Strand 7*, Dublin City University, Dublin, 2018, s. 960–971.
- Toulmin, S. E. (1953a): *An Examination of the Place of Reason in Ethics*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Toulmin, S. E. (1953b): *The Philosophy of Science: An Introduction*. Hutchinson, London.
- Toulmin, S. E. (1976): *Knowing and acting*. Macmillan Publishing Company, New York.
- Toulmin, S. E. (2003): *The Uses of Argument Updated Edition*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Toulmin, S. E., Rieke, R. D. & Janik, A. (1984): *An Introduction to Reasoning*. Macmillan Publishing Company, New York.

Abstract

An Appeal to Selfishness or Reasonableness? Case Analysis Using Toulmin's Model of Argument

The paper deals with Toulmin's approach to an argument. The primary goal is to present this approach and to show its application on selected material. The key question is: What is interesting in Toulmin's approach today and what it can show when investigating arguments. There are two simple steps to accomplish the goals of this paper and to give an answer to the key question. In the first step, Toulmin's theory is discussed, especially regarding *The Uses of Argument*. In the second step, Toulmin's approach is applied to the selected material, *Přemluh bábu (Convince your grandma, 2010)*. Attention is paid to the model of argumentation, domain dependence, logical types and types of argument. In conclusion, it is shown that Toulmin is still debated and theoretically exciting and that its application to the selected material can provide useful guidance for the evaluation, although regarding formal tools, this assessment may not be exact.

Key words: Toulmin, S. E., Toulmin Model of Argument, argument, logical type, *Convince your grandma*

Ondráček, T. (2018): „Apel na sobeckost nebo na rozumnost? Případová analýza s využitím Toulminova modelu argumentu.“ *Filosofie dnes* 10(2): 60–93. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz

Přemluv bábu, protože je čeho se bát, aneb Waltonova argumentační schémata ve videu „*Přemluv bábu*“

Martin Prokop

Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
martinprokop@mail.muni.cz

V textu představuji dva přístupy k argumentační analýze: neformálně-logickou analýzu založenou na práci Ralpha H. Johnsona a J. Anthonyho Blaira a argumentační schémata od Douglase Waltona. V první části definuji oba dva přístupy a vysvětluji jejich vzájemný vztah. Dále vysvětluji základní pojmy obou přístupů – definuji argument, interní argument, implicitní premisu a PZ-strukturu, argumentační schéma a kritické otázky. Věnuji se i popisu jejich výhod a nevýhod. V druhé, praktické části textu aplikuji definované nástroje na video *Přemluv bábu*. Formuluji tři výzkumné otázky, na které odpovídám. V rámci odpovědi na první předkládám PZ-strukturu argumentace z videa. Záměrem druhé otázky je identifikace argumentačních schémat v analyzované struktuře, kde považuji za nejdůležitější argument apelující na strach. Účelem poslední otázky je hledání odpovědi na kritické otázky související s identifikovaným schématem. Docházím k závěru, že protagonisté argumentu neodpovídají na otázky uspokojivě. Záměrem textu je předložit případovou studii, na které ukážu, jak analyzovat argumentační text pomocí zvolených přístupů.

Klíčová slova: argumentace, analýza, neformálně-logická analýza, kritické otázky, Douglas Walton, *Přemluv bábu*

1. Úvod

Cílem textu je ukázat čtenáři možnosti moderní argumentační analýzy na konkrétním materiálu, videu *Přemluv bábu*¹. Pro tento účel jsem si vybral dva z aktuálních analytických nástrojů. Prvním z nich je neformálně-logická analýza, druhým je analýza pomocí argumentačních schémat.

První nástroj vznikl v průběhu 60. let a za jeho přední představitele jsou považováni² dva kanadští filosofové, Ralph H. Johnson a J. Anthony Blair, kteří shrnuli svůj přístup v knize *Logical self-defence*³ z roku 1977. *Škola neformální logiky*⁴ je pak zastřešující pojem pro velmi široký proud přístupů k analýze argumentace a tzv. *kritickému myšlení*,⁵ do něhož lze začlenit víceméně všechny projekty⁶ analýzy textu od 60. let, které překračují formálně logický přístup.⁷ V textu budu pracovat s nástrojem v podobě, kterou předložili Johnson a Blair ve zmíněné knize.

Abych ukázal, jaký měla neformálně-logická analýza vliv a jak se změnila, provedu dále analýzu pomocí argumentačních schémat, která uceleně předložil Douglas Walton roku 2008 v knize *Argumentation schemes*⁸. Ani argumentační schémata nejsou dílem jednoho člověka. Přístup vznikl už v 90. letech a Walton je jeho nejvýznamnějším představitelem.⁹ Zmíněná kniha je jeho opus magnum, které obsahuje vyčerpávající kompendium všech jím popsaných schémat, ale i těch převzatých od dalších autorů. Waltonova práce je příkladem rozvinutí paradigmatu, které bylo nastoleno v 60. letech neformálně-logickou školou.

Čtenář tak může v následujícím textu vidět, jak lze analyzovat argumentační text pomocí neformálně-logické analýzy, která znamenala

1 Issová, Mádl & Zelenka (2010). Odkaz na video a přepis celého textu je k dispozici v editorialech tohoto čísla časopisu na s. 7–9.

2 Groarke (2017, kap. 1).

3 Blair & Johnson (2006). Pracuji s aktualizovaným a doplněným vydáním z roku 2006.

4 Srovnej Groarke (2017).

5 Srovnej Siegel (1988, ix–xi).

6 Srovnej Groarke (2017, kap. 6). Zde je seznam základních okruhů témat, jimž se autoři, které lze označit za členy *Školy neformální logiky*, věnují.

7 Srovnej Hansen & Cohen (2011).

8 Walton, Reed & Macango (2008).

9 Tamtéž, s. 8–9.

revoluci v přístupu k analýze argumentace. A dále, kam až tento přístup dospěl v podobě argumentačních schémat.

1. 1. Neformálně-logický přístup

Cílem Johnsona a Blaira bylo vytvořit nástroj pro studenty, pomocí kterého by mohli snadno analyzovat a hodnotit argumenty, se kterými se setkávají v běžném životě, v médiích, v politických debatách a v reklamě, zkrátka všude ve veřejném prostoru. Předmětem jejich zájmu byl rozvoj schopnosti kritického přístupu k informacím, která má vést k lepší orientaci v moderní společnosti, práci, životě i vzdělávání, což povede k větší odolnosti proti manipulacím a dezinformacím, s nimiž se setkáváme. Výsledkem práce byla kniha *Logical self-defence*, která obsahuje nezbytnou teorii a množství rad i praktických cvičení.

Výchozím bodem knihy je tvrzení, že klasická formální analýza argumentů, spočívající na výrokové a predikátové logice, není dostatečným nástrojem k popisu běžných argumentů. Formální analýza totiž nezachytí důležité části argumentů, které se nacházejí mimo logické vztahy premis a závěru. Navíc v běžném životě ani lidé formální argumenty nepoužívají. Autoři ovšem na logickou analýzu nerezignují, ale rozšiřují ji.¹⁰ Jejich pojetí argumentace je tak obecnější a umožňuje větší množství našich promluv rekonstruovat jako argumenty. To sice více odpovídá našim potřebám, ale na druhou stranu se tím nutně ztrácí rigoróznost formální analýzy.

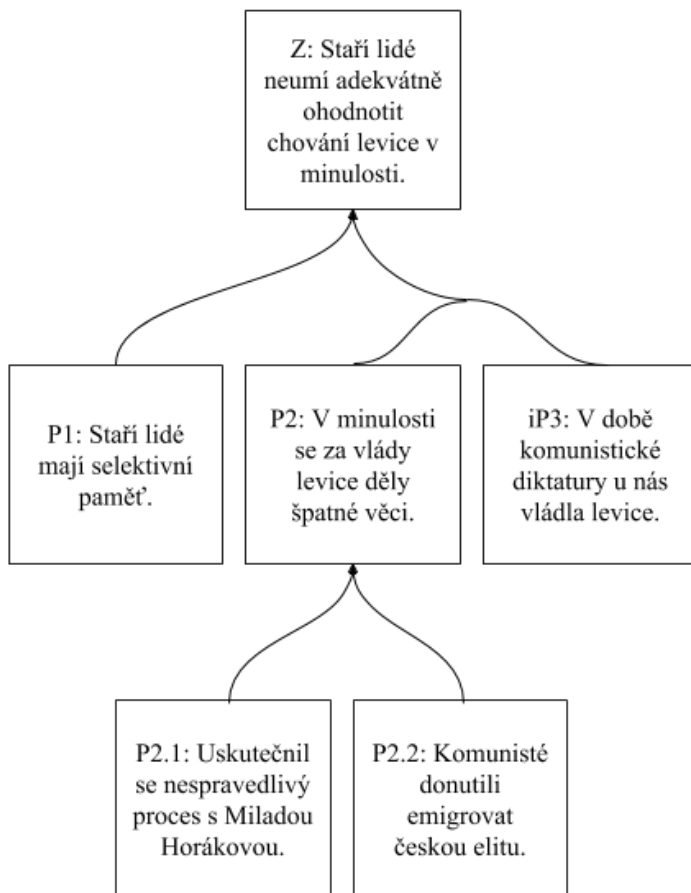
Argumentace je Johnsonem a Blairem definována jako spor ve stanoviscích, kdy nejméně dvě strany vyjádří své názory a přidají důvody, které je k nim vedou. Nestačí přitom, aby strany pouze deklarovaly nesouhlas.¹¹ Z definice je zřejmé, že předmětem argumentace musí být tvrzení, které obě strany považují za kontroverzní. K podpoře svých stanovisek používají aktéři sporu argumenty: argument je soubor jednoho nebo více tvrzení – premis –, které společně tvoří důvody pro přijetí závěru.¹²

¹⁰ Blair & Johnson (2006, s. xiii).

¹¹ Tamtéž, s. 7.

¹² Tamtéž, s. 10.

Johnson a Blair nám doporučují zapisovat argumenty do tzv. *PZ-struktury* (zkratka pro strukturu *premisy-závěr*), jejíž hlavní výhodou je možnost zachytit vztahy mezi jednotlivými premisami a závěrem. Výsledkem je stromová struktura, která může být rozvětvena libovolně do hloubky i šířky. Jako příklad PZ-struktury uveďme část argumentu z videa, který podrobněji představím níže.

Závěrem argumentu je tvrzení, že staří lidé neumí adekvátně ohodnotit chování levice v minulosti, což je podpořeno třemi premisami. Tato

čtyři tvrzení sama o sobě tvoří jednoduchý argument. K pochopení jeho struktury je důležité znát další pojem, a to *interní argument*.¹³ Ve třetí úrovni struktury totiž najdeme další dvě premisy (P2.1 a P2.2), které podporují premisu P2. Z hlediska celého argumentu jde o interní argument se závěrem P2. Jedná se v podstatě o označení menšího argumentu uvnitř většího argumentačního celku. V pozadí ideje interního argumentu stojí úvaha, že argumentace je modulární struktura, která se může zanořovat a jejíž podskupiny lze chápat jako samostatné argumenty. Z tohoto hlediska můžeme Johnsonův a Blairův pojem interní argument chápat synonymně s pojmem podargument.

Dalším specifíkem PZ-struktury je *implicitní premisa*, v případě naší analýzy iP3, kterou označujeme prefixem „i“. Implicitní premisy nejsou v textu vyjádřeny přímo, ale přesto jsou součástí argumentu.¹⁴ Při jejich formulaci se máme řídit *principem vstřícnosti*, podle nějž jsme zavázáni rekonstruovat argumenty tak, jak by je sám autor pravděpodobně zamýšlel.¹⁵ Implicitní premisa má za prvé tvořit společně s ostatními premisami relevantní podporu závěru, za druhé má být přijatelná pro předkladatele argumentu a nakonec by ji měl předkladatel argumentu sám chtít předložit publiku, jemuž je argument určen.

Poslední aspekt, který lze PZ-strukturou zachytit, můžeme také ukázat pomocí výše popsaného argumentu. Johnson a Blair popisují situace, kdy jsou premisy argumentu *spojené* a kdy jsou naopak *nezávislé*. Identifikace těchto dvou typů vztahu mezi premisami nám dává možnost popsat důležitý rozdíl v tom, jak premisy podporují závěr.

Závěr argumentu Z je podporovaný premisami P2 a iP3, které jsou spojené, což znamená, že podporují závěr jenom tehdy, jsou-li použity společně.¹⁶ Pokud například odstraníme premisu iP3, ztratí se informace o tom, že to, co se dělo za komunismu, zavinila levice. Nebude pak zřejmý vztah mezi komunistickou diktaturou a současnou levicí, a závěr nebude ze zbylé premisy P2 vyplývat.

Oproti tomu premisy P2.1 a P2.2 jsou nezávislé a, pokud bych jednu z nich odstranil, pořád bych měl argument, byť by byl jeho závěr

13 Tamtéž, s. 33.

14 Tamtéž, s. 34.

15 Tamtéž, s. 15.

16 Tamtéž, s. 35–40.

podepřený jen jedním důvodem. Pokud bych například odebral tvrzení P2.2, že komunisté donutili emigrovat českou elitu, měl bych pořád premisu P2.1, která by podporovala tvrzení, že se v minulosti za vlády levice děly špatné věci.

Vidíme, jak důležitou roli hraje typ vztahu v tom, jak je závěr podporován. Zachycení vztahu je proto velmi důležité a často rozhoduje o tom, vyplývá-li závěr z premis, nebo ne. Znalost typu vztahu premis může být využita i při kritice argumentu. Pokud vyvrátíme jednu ze spojených premis výše uvedeného podargumentu, závěr nebude dostatečně podporován.

Součástí PZ-struktury bývá i parafráze celého argumentu, která v co nejkoncentrovanější podobě sděluje podstatu argumentu a mohla by ho tedy nahradit. V případě tohoto argumentu by mohla znít:

Staří lidé neumí adekvátně ohodnotit chování levice v minulosti, protože mají selektivní paměť a protože si nepamatují, že se za vlády levice v období komunistické diktatury děly špatné věci, jako například nespravedlivý proces s Miladou Horákovou nebo to, že byla elita národa nucena k emigraci.

Výše popsané aspekty Johnsonova a Blairova přístupu nám dávají do rukou nástroje, pomocí kterých můžeme argumenty rekonstruovat. I hodnocení argumentů se v jejich přístupu liší od formální logiky. Například argument výše není ani deduktivní – závěr neplyne nutně z premis –, ani induktivní – závěr není pravděpodobný –, ale přesto ho lze přijmout.

Podle Johnsona a Blaira se dobré argumenty poznají tak, že splňují tři kritéria známá pod zkratkou *RSA*: *relevance, sufficiency, acceptability*¹⁷. *Relevanci* definují jako schopnost premisy podporovat závěr, a to určitou vahou: závěr může být podporován dvěma různě *relevantními* premisami.¹⁸ *Dostatečnost* je dána schopností premisy poskytnout evidenci pro důvodné přijetí závěru – *dostatečné* premisy mají poskytovat

17 Překládám jako *relevance, dostatečnost a přijatelnost*.

18 Blair & Johnson (1984, s. xiv a s. 67).

dostatečnou evidenci a poukazovat na neexistenci opačné evidence.¹⁹ A *přijatelost* je dána tím, zda předkladatel i příjemce argumentu považují argument za *přijatelný* – k tomu nesmí předkladatel použít argument bez dostatečné obhajoby.²⁰ Splnění kritérií bude často předmětem další debaty mezi stranami. A to nepochybně kvůli vágnosti kritérií, hlavně z důvodu jejich závislosti na osobním hodnocení těch, co je interpretují. Na druhou stranu právě díky tomu umožňuje neformálně-logická analýza studovat široké spektrum argumentů, které by formální analýza rovnou odmítla. Pokud argument nesplní jednu ze tří podmínek, jedná se o argumentační chybu²¹. Tu můžeme popsat podle toho, jaké kritérium je v ní porušeno.²²

Ačkoliv se může dnešnímu čtenáři zdát představený přístup banální, je třeba si uvědomit, jak velkou změnu znamenal v době vzniku. Umožňuje analyzovat velké množství argumentů, jejichž význam není možné formální analýzou zachytit. Nejsme ovšem schopni do analýzy zahrnout nevyjádřený kontext argumentů, jako jsou motivace předkladatele, rétorické aspekty, okolnosti předložení argumentu, epistemologické souvislosti atd.

Lze říci, že všechny další přístupy k analýze argumentace prezentované v této publikaci musí nejprve zkoumaný text podrobit neformálně-logické analýze a až potom mohou rozvíjet podrobnější analýzu zaměřenou na jemnější nuance argumentace. Z toho také vyplývá, že zůstat dnes u neformálně-logické analýzy není vhodné, neboť máme k dispozici pracovanější nástroje, které ji rozšiřují.²³

1. 2. Waltonova argumentační schémata

Douglas Walton nepochybuje, že většina argumentů, se kterými se setkáváme, je neformální. Středem jeho zájmu jsou argumenty z běžného života, ale věnuje pozornost i argumentům v oblasti práva a komunikace vědy.

19 Blair & Johnson (2006, s. 72).

20 Tamtéž, s. 78.

21 V originále *fallacy*. Často bývá překládáno jako *argumentační faul*.

22 Srovnej Blair (2011, s. 87–88).

23 Právě ostatní přístupy pojednáváné v této publikaci ukáží, na jaké všechny nuance argumentace se lze zaměřit.

Argumentační schémata jsou formy argumentů, které reprezentují vnitřní strukturu běžných typů argumentů.²⁴ Jde tedy o abstrakce argumentů, které mají místo konkrétních premis a závěru proměnné, za něž můžeme dosazovat libovolná tvrzení. Ve většině případů jsou schémata formulována ve formě *modus non excipiens*²⁵, který má stejnou strukturu jako deduktivní argument *modus ponens*, ale jehož závěr neplyne z premis nutně. Ovšem ne všechna schémata se dají zapsat takto jednoduše, jejich struktura je složitější.²⁶ Jako příklad schématu ve formě *modus non excipiens* lze uvést *argument z populárního názoru*²⁷, který spočívá v přijetí toho, co je obecně považováno za pravdivé.²⁸

- P1: Pokud je tvrzení A obecně přijímáno jako pravdivé, je to důvod přijmout, že je tvrzení A pravdivé.
P2: Tvrzení A je obecně přijímáno jako pravdivé.
Z: Můžeme přijmout, že je tvrzení A pravdivé.

Kromě toho, že schémata usnadňují pochopení argumentů, slouží především k jejich hodnocení. Podle Waltona je jen malá část argumentů deduktivních, nebo induktivních, většina jich je tzv. *vyvratitelných*²⁹. Závěry těchto argumentů nevyplývají z premis nutně (respektive pravděpodobně jako v případě induktivních argumentů), ale poskytují pouze podporu k jejich provizornímu přijetí.³⁰ Hodnocení a následné přijetí, nebo nepřijetí takových argumentů proto nemůže být založené pouze na zjištění vztahu premis a závěru pomocí formální analýzy (respektive pravděpodobnostního vztahu), ale na analýze kontextu.

24 Walton, Reed & Macango (2008, s. 1), Walton & Reed (2007), Walton (2005), Walton & Macango (2013).

25 (1) Pravidlo P stanoví, že $A \rightarrow B$; (2) platí A; (Z) pokud se nejedná o výjimku z pravidla P, platí B.

26 Walton, Reed & Macango (2008, s. 364–367).

27 Překládám z anglického *argument from popular opinion*.

28 Walton, Reed & Macango (2008, s. 311), srovnej Walton & Reed (2002, s. 1–2).

29 Překládám Waltonův termín pro kategorii argumentu *defeasible*. Lze se setkat i s termíny *zamítnutelný* a *zrušitelný*. Srovnej Ondráček & Štěpánek (2016, s. 18) a Pezlar (2012, s. 42).

30 Walton, Reed & Macango (2008, s. 367).

Kritérium pro přijetí argumentu je dáno požadavkem, aby předkladatel argumentu odpověděl na *kritické otázky*^{31,32}. Každé argumentační schéma má k sobě přidruženu skupinu kritických otázek, jejichž smyslem je otestovat kritická místa argumentu.³³ Podle Waltona totiž probíhá argumentační výměna v několika krocích. V prvním kroku předkládá jedna strana argument druhé, aby ji přesvědčila o svém stanovisku. V druhém kroku má příjemce argument identifikovat jako instanci konkrétního argumentačního schématu. Dále pak má položit předkladateli kritické otázky, na které je povinen odpovědět.³⁴ Odpověli předkladatel na vše uspokojivě, příjemce by měl závěr argumentu přijmout. Samozřejmě ale ještě musí posoudit to, jak silně podporují premisy závěr³⁵, dodává Walton.³⁶ To jinými slovy znamená, že i když argument obstojí při zkoušce kritickými otázkami, ještě musíme zjistit, zda jsou důvody dostatečně silné. Pokud ovšem otázky nejsou zodpovězeny uspokojivě, je to pro nás signál, že je argument nejspíše chybný. Kritické otázky jsou úzce spojeny s argumentačním schématem. Výše zmíněné schéma *argumentu z populárního názoru* má přidruženy dvě otázky:

1. Existuje evidence jako třeba dotazník nebo obecně platná skutečnost, která podporuje fakt, že je tvrzení A obecně přijímáno?
2. Existují důvody k tomu, abychom pochybovali o tom, že je tvrzení A pravdivé, přestože je obecně přijímáno?

První otázka míří na premisu P2 s cílem zjistit, zda lze zpochybnit skutečnost, že je tvrzení A obecně přijímáno. Cílem druhé otázky je zpochybnění závěru argumentu prostřednictvím útoku na princip formulovaný v první premise: skutečně v tomto konkrétním případě

31 Překládám Waltonův termín *critical questions*.

32 Srovnej Walton & Godden (2007).

33 Srovnej Lumer (2016, s. 4).

34 Walton, Reed & Macango (2008, s. 9).

35 Například u argumentu založeného na induktivním zobecnění pouze na dvou příkladech z mnoha možných, nepodporují premisy závěr příliš silně.

36 Walton, Reed & Macango (2008, s. 12).

platí, že když je dané tvrzení obecně považováno za pravdivé, je pravdivé? Každé schéma má většinou tolik otázek, aby bylo možné otestovat všechny jeho premisy, závěr a jejich spojení. Walton zmiňuje, že často lze velmi těžko určit hranici mezi premisou ve schématu a kritickou otázkou. Otázku lze totiž snadno transformovat do další premisy argumentu, a naopak premisu lze ze schématu odebrat a ptát se doplňující otázkou na splnění podmínky, kterou premisa stanovuje.³⁷

Jak je již patrné, Waltonovo pojetí argumentace je dialogické.³⁸ Každý argument by mělo být možné zachytit pomocí dialogu dvou stran³⁹. Kritické otázky pak slouží jako způsob, kterým se přenáší *důkazní břemeno* mezi účastníky argumentační výměny. Obvykle totiž obě strany předkládají argumenty, vzájemně se dotazují na jejich smysl a přidávají další podargumenty, které zpochybňují, či rozšiřují předchozí. Kritické otázky jsou prostředek, jakým jedna strana požaduje od druhé, aby doložila důvody pro to, co tvrdí. Tuto povinnost nazývá neformální logika důkazní břemeno. Významnou roli hraje hlavně při hodnocení argumentace, protože pomocí něj můžeme zjistit, která strana má nesplněné závazky, protože její argument není dostatečně podpořený.

Kritické otázky nemají pouze funkci evaluační, ale usnadňují i rekonstrukci argumentu. Pomáhají totiž při vyhledávání implicitních prvků. Pokud identifikujeme argument jako instanci schématu, víme, jaké premisy by měl mít. Ty pak můžeme v textu najít a doplnit.⁴⁰ Díky tomu lze argument rekonstruovat v dostatečně silné podobě, pokud ho tak protistrana předložila. V neposlední řadě mají kritické otázky i edukační funkci, neboť nám mohou pomoci při vytváření vlastních argumentů. Můžeme si je položit a předběžně na ně odpovědět ještě před tím, než argument předložíme.

Waltonova analýza pomocí argumentačních schémat tedy v mnoha ohledech usnadňuje hodnocení argumentů. Zopakujme, že Walton radí, abychom argument rekonstruovaný do PZ-struktury identifikovali jako instanci jednoho ze schémat a následně ho podrobili kritickým otázkám.

37 Tamtéž, s. 15–17.

38 Srovnej Walton & Reed (2007).

39 Pokud například píšu argument v tomto článku, druhá strana je potenciální čtenář, jehož chci přesvědčit.

40 Walton, Reed & Macango (2008, s. 21).

V knize *Argumentation schemes* může čtenář najít přes 150 schémat. Jsou obecně formulované a většinou není těžké přiřadit argumenty pod některé z nich. Pokud předkladatel argumentu odpoví na všechny otázky uspokojivě, je to významnou známkou toho, že argument není vadný.

Nejčastější výhrady⁴¹ vůči Waltonovu přístupu směřují na nejednoznačnost klasifikace schémat⁴². Walton popisuje různé klasifikace, ale žádná není bez nejasností. Stanovuje přitom hlavním kritériem tvorby klasifikace její užitečnost. Klasifikace musí sloužit k výuce (musí být snadno pochopitelné, podle čeho se schémata dělí), zároveň musí vyhovovat uživatelům při analýze argumentace (musí se v ní snadno vyhledávat) a také má sloužit k snadné tvorbě vlastních argumentů.⁴³ To ovšem znamená, že klasifikace schémat je arbitrární a neodráží vztahy mezi formami argumentu. Zpochybňování se nevyhnu ani kritické otázky.⁴⁴ Diskutuje se především, zda má předkladatel argumentu skutečně povinnost na ně odpovídat. Pokud totiž nemá, nemohou přenášet důkazní břemeno.⁴⁵ Neměly by pak přidatou hodnotu, protože by pouze opakovaly to, co už je dáno premisami schématu. Mohli bychom jim pak při nejlepším připsat edukační roli. S tím Walton nesouhlasí, podle něj je přidatou hodnotou kritických otázek právě přenos důkazního břemene.⁴⁶

Waltonův nástroj je velice vhodný k analýze argumentů, které lze snadno rozložit na velmi malé části. Jelikož má většina schémat formu *modus non excipiens*, musíme dokonce hledat nejjednodušší možné argumenty. Složitější argumentační celky je třeba pro tento účel rozdělit, a tak se stává, že komplexní argumenty se pomocí schémat analyzují mnohem náročněji. Z povahy schémat nemůžeme ani očekávat, že bychom pomocí nich mohli analyzovat například rétorické a dialektické aspekty argumentace či kontext spojený s motivy mluvčích. Přes všechny výhrady je tento směr analýzy uznávaný a používaný. Umožňuje nám

41 Pro přehledný seznam okruhů námitek vůči schématům viz Blair (1998, kap. 2).

42 Srovnej Freeman (2012, s. 9–10), van Eemeren et al. (2014, s. 404), Lumer (2016, s. 6).

43 Walton, Reed & Macango (2008, s. 360–362).

44 Srovnej Hitchcock (2006, s. 23).

45 Walton, Reed & Macango (2008, s. 30–34).

46 Tamtéž, s. 17.

vcelku rychle a snadno identifikovat argument se schématem a podrobit ho pomocí kritických otázek hodnocení, které prověří slabiny typické pro toto schéma.

2. Analýza

2. 1. Výzkumné otázky

Jak bylo řečeno výše, díky neformálně-logické analýze získáme PZ-strukturu argumentace. Přestože tím nezachytíme všechny aspekty argumentace ve videu, považuji přístup za přiměřený. Ostatní složky záznamu jako obraz, rétorická stránka a podobně tvoří pouze doplněk, který má usnadnit pochopení, zaujmout a pobavit.

Waltonův přístup navazuje na neformálně-logickou analýzu tak, že vychází ze získané PZ-struktury. Získaný materiál popíše pomocí schémat, díky čemuž budu schopen rozhodnout, zda argumenty ob stojí před kritickými otázkami. Schémata jsou podle Waltona určena k analýze debaty ve veřejném prostoru, a proto je jejich užití v tomto případě vhodné.

Zvolené přístupy sice nezohledňují všechny myslitelné aspekty argumentace, to ale v našem případě nevádí. Předpokládám totiž, že protagonisté⁴⁷ videa mají zájem na tom, aby jejich argumenty byly stabilní v psané podobě. Ve většině případů analýzy mluvené argumentace (připravené video nebo například proslovy a přednášky) je tento předpoklad správný a, je-li toto omezení všem předem známo, je užití analýzy legitimní.

Výzkumnou otázku pro neformálně-logickou analýzu formulujeme následovně:

O1: Jaká je PZ-struktura hlavního argumentu ve videu
Přemluv bábu?

Pro analýzu podle Waltonova přístupu stanovuji dvě výzkumné otázky:

⁴⁷ Pro jednoduchost předpokládám, že protagonisté videa Martha Issová a Jiří Mádl jsou zároveň autoři a předkladateli argumentu. Nezabývám se tedy okolnostmi, že autorem videa je filmový a divadelní režisér Petr Zelenka a že oba protagonisté pouze hrají určitou roli. Tyto nuance zvolený způsob analýzy neumožňuje zachytit.

O2: Jaká argumentační schémata jsou obsažena v nalezené PZ-struktuře?

O3: Jsou v textu uspokojivě zodpovězeny kritické otázky, které se vztahují k nalezeným schématům?

První dvě otázky se týkají rekonstrukce argumentace, v rámci třetí otázky budu hodnotit předložené argumenty, přičemž se omezím na zkoumání, zda protagonisté předložili argumenty tak, aby obstály při kritickém dotazování. Cílem navrženého postupu není kritizovat protagonisty za nezodpovězení otázek, které jim nikdo nekladl. Položím si kritické otázky a pokusím se obhájit argumenty na základě obsahu videa, čímž poukážu na to, jak propracované argumenty protagonisté na poměrně malém prostoru předložili.⁴⁸

2. 2. Identifikace argumentů

Vyhledání relevantních pasáží v přepisu videa je pracné. Text je krátký, je tvořen zčásti dialogem Issové a Mádlu, zčásti se ale oba protagonisté střídají v promluvě, přičemž na sebe nereagují. Informační a argumentační hutnost se střídá s plochostí následujících vět, které s předchozí argumentací nijak nesouvisí, ale přinášejí celkové odlehčení promluvy.

Ponechám proto pouze pasáže, ve kterých je řečeno něco kontroverzního, co může být jádrem sporu v oblasti volebního boje, a samozřejmě i podpory těchto kontroverzních tvrzení. Odstraňuji tedy části, které jsou z hlediska přesvědčování zbytečné – tzv. vsuvky. Pomůžte mi, když si označím jednotlivé promluvy⁴⁹ čísly. Často stačí očíslovat věty, někdy jde ale o souvětí, odstavec, nebo dokonce jen části vět. Hledáme zejména opakování již řečeného, ilustrace, definice pojmů, nepodstatné okolnosti nebo informace typu kdo, co a kde řekl.

48 Pokud některé otázky nebudou zodpovězeny, umožní to čtenáři, aby si sám udělal představu, jakým námitkám by měli předkladatelé argumentů čelit a jestli lze na otázky odpovědět uspokojivě.

49 Jedno celistvé tvrzení, které obsahuje jednu myšlenku, kterou lze zachytit v PZ-struktuře jako jednu premisu nebo závěr.

První krok je nutné provést pečlivě, protože jinak bych při něm mohl přijít o důležité myšlenky. Povšimněme si, že vyškrtnu nejspíše promluvy, které nejsou na první pohled přesvědčovací, ale mohou působit na posluchače, jako například humorné vložky. Také nezachytím rytmus a dynamiku střídání promluv protagonistů a jejich význam, kladení banálních dotazů, které vedou k zdůraznění některých myšlenek, ani opakování některých pasáží. Toto vše není z hlediska neformálně-logické analýzy zajímavé, byť to nepochybně určitou roli v přesvědčování diváků hraje.

Dalším krokem je přeformulování nevyškrtaných pasáží do srozumitelných parafrází, čímž získám teze. Tezemi se myslí tvrzení, které budou tvořit závěry a premisy argumentů. Cílem je zlepšit pochopitelnost promluv a vyjasnit jejich obsah. Přitom je třeba dbát na to, abychom s jejich obsahem nemanipulovali, upravili ho do podoby, se kterou by mluvčí souhlasili, a zároveň ho formulovali tak, aby co nejpřesněji vyjadřoval to, co chtěl předkladatel sdělit.

Výsledek popsaného postupu aplikovaného na přepis videa⁵⁰ vidíme v následujícím odstavci. Jsou v něm vyškrtané vsuvky a v hranatých závorkách parafráze promluv, které použijeme jako teze v následné rekonstrukci. Povšimněme si například vyškrtnuté pasáže z první promluvy, kde jsem odstranil přebytečnou informaci o tom, kdo mluví – představení Marthy Issové. Druhá promluva je také z hlediska argumentace zbytečná, pouze opakuje to, že máme přemluvit naše prarodiče. Dále jsem například v osmé promluvě vyškrtl pasáž, která definuje pojem selektivní paměť, protože nepotřebuji ve výsledné rekonstrukci definici pojmu, ale obejdu se s pojmem samotným. V osmé a deváté promluvě jsem vyškrtl slova, kterými se ve videu Martha Issová vztahuje k nesprávně uvedeným obrázkům a které je možno chápat i jako promluvu k režii.

50 V textu jsem z úsporných důvodů analyzoval pouze část přepisu videa obsahující hlavní argument.

- 1.⁵¹ Martha Issová: „*Kdybyste věděli, že můžete změnit osud této země tím, že navštívíte svoje prarodiče, zajeli byste za nima? No jasně, že jo. Teda pokud nejste úplně... Já jsem Martha Issová. Přemluv babu!*⁵²“ [Mladí lidé mají změnit osud České republiky k lepšímu, je-li to možné.]⁵³
2. Jiří Mádl.: „*A taky přemluv dědu!*“
3. M.I.: „*To je Jirka Mádl. Jestli v této zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který levici volej. [Jestli v České republice zvítězí levice, bude to zásluhou starých lidí.] To můžou bejt lidi z vaší rodiny. [Typičtí voliči levice jsou senioři a mohou být naši příbuzní.] To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička...*“
4. J.M.: „*...váš děda.*“
5. M.I.: „*No. A většinou ty lidi bydlej na vesnici. Jak je to možný?*“
6. J.M.: „*Prostě se tam narodili!*“
7. M.I.: „*Ne, jak je možný, že tu levici volej? Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?*“ [Staří lidé neumí relevantně ohodnotit chování levice v minulosti.]
8. J.M.: „*Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. [Staří lidé mají selektivní paměť.] To znamená, že si pamatujou jenom ty hezký věci. Jak si dali poprvé pusu na taneční zábavě, ale už třeba úplně zapomněli na proces s Miladou Horákovou. ... Ne, to je Rita Hayworthová.*“ [Uskutečnil se nespravedlivý proces s Miladou Horákovou.]
9. M.I.: „*Komunisti přinutili nejlepší lidi této země k emigraci – Miloše Formana, Miloše Formana, Navrátilovou, Kunderu... Milana Kunderu.* [Komunisté donutili emigrovat českou elitu.] *My natáčíme tohleto video,*

51 Číslo označují jednotlivé promluvy.

52 Vyškrtané pasáže – vsuvky.

53 V hranatých závorkách jsou parafrázované teze založené na nevyškrtaném textu, který jim předchází.

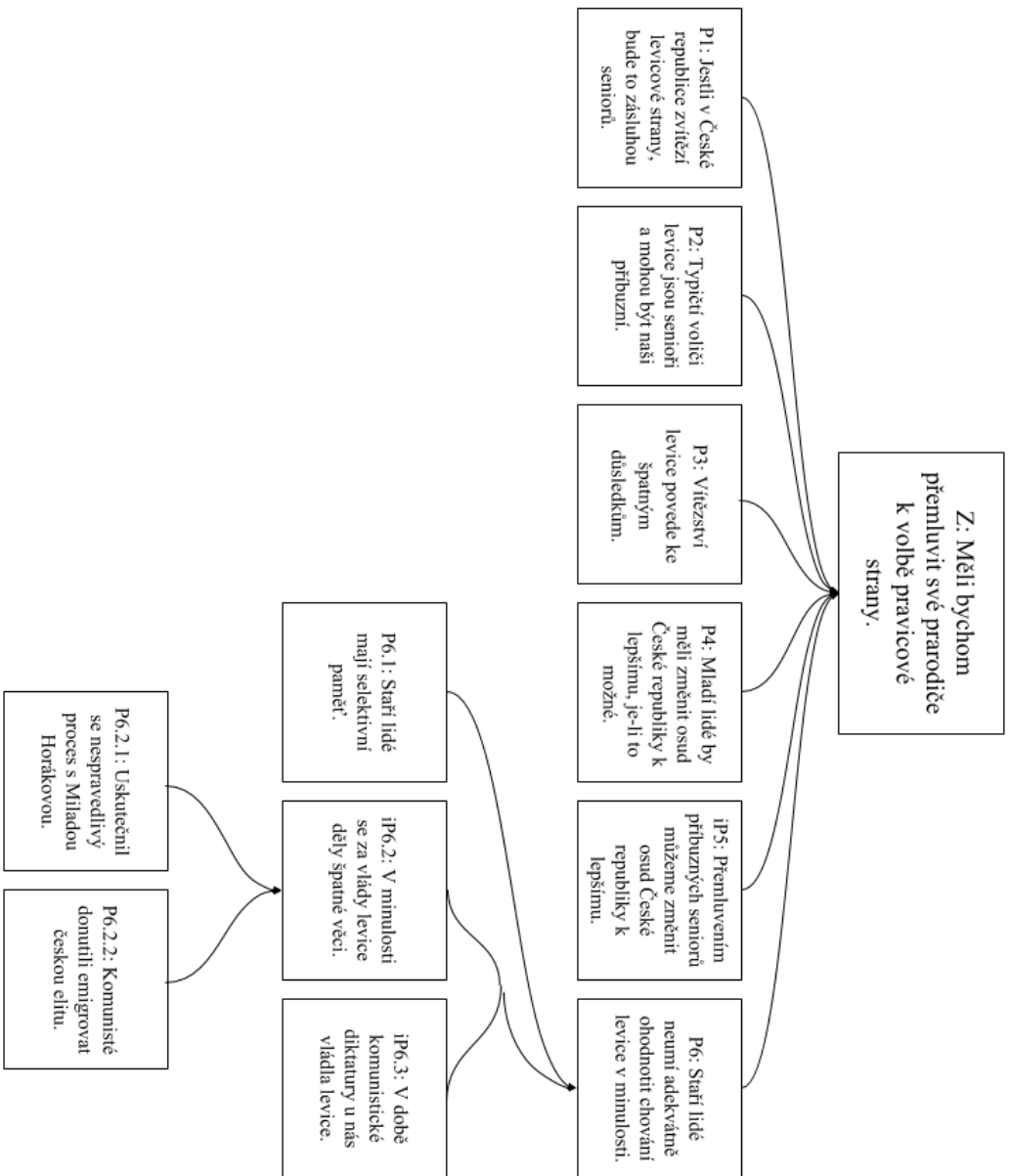
abysme vás přesvědčili, že se prostě máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“ [Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany.]

8. J.M.: *„Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. [Starí lidé mají selektivní paměť.] To znamená, že si pamatujou jenom ty hezký věci. Jak si dali poprvé pusu na taneční zábavě, ale už třeba úplně zapomněli na proces s Miladou Horákovou. ... Ne, to je Rita Hayworthová.“* [Uskutečnil se nespravedlivý proces s Miladou Horákovou.]
9. M.I.: *„Komunisti přinutili nejlepší lidi týhletý země k emigraci – Miloše Formana, Miloše Formana, Navrátilovou, Kunderu... Milana Kunderu. [Komunisté donutili emigrovat českou elitu.]. My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že se prostě máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“* [Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany.]

2. 3. Rekonstrukce argumentů

Výsledkem rekonstrukce je PZ-struktura. Jako první zapíši teze, tj. závěry argumentů, a k nim přidám podpory. Mou snahou je zachytit vztahy mezi podporami. Dále je potřeba doplnit implicitní premisy. Může mi při tom pomoci doplňovat implicitní prvky tak, abych vysvětlil chybějící kroky argumentace, kdy není plně zřejmé, díky čemu závěr z premis vyplývá.

Na základě výše proškrtané pasáže jsem získal PZ-strukturu jednoho složitějšího argumentu, který má šest premis, z nichž jedna je závěrem interního argumentu. Celkově jsem identifikoval 11 premis, přičemž čtyři z nich jsou implicitní. Závěrem argumentu, a tedy i teze videa, je tvrzení: *Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany.*

Seniory bychom měli přemluvit, protože podle P1 je jich tolik, že mohou rozhodnout o těsném vítězství levice ve volbách. Samozřejmě že k volbám nejdou jen senioři, ale tvoří významnou část všech voličů. Navíc jsou to podle premisy P2 typičtí voliči levice a mladí mají možnost některé z nich přesvědčit, protože jsou jejich příbuznými.

Dále protagonisté předpokládají, že vítězství levice ve volbách by vedlo ke špatným důsledkům, což dokládají v další části textu pomocí ukázek toho, v čem je a byla levicová politika špatná. Konkrétně lze ukázky špatných důsledků rozdělit do čtyř skupin. Protagonisté poukazují na neblahé dopady levicové politiky na státní rozpočet, na lékařskou péči, na důchodový systém a na školství. To vše zařazují do argumentu jako premisu P3.

V premise P4 je předložena úvaha, že mladí lidé mají povinnost změnit osud země k lepšímu, je-li to v jejich silách. Tato úvaha je v textu formulována ve formě hypotetické úvahy a je podložena tvrzením, že snad každý by změnil osud země k lepšímu, měl-li by k tomu příležitost.

Pátá premisa iP5 uzavírá pomyslně úvahu tak, že právě přemluvením našich příbuzných seniorů, kteří volí levici, změníme osud země k lepšímu. Ta ale není v textu vyjádřena přímo, a proto jsem ji doplnil jakožto implicitní premisu.⁵⁴

Poslední premisa P6 slouží k vysvětlení motivů seniorů k volbě levice. Tvrdí se v ní, že to dělají ze špatných důvodů, neboť neumí adekvátně ohodnotit chování levice v minulosti. K tomuto tvrzení protagonisté došli pomocí interního argumentu, který má tři hlavní premisy. Podle premisy P6.1 mají staří lidé selektivní paměť a kvůli ní si pamatují pouze dobré věci, ale ne ty špatné. Tato premisa nezávisle podporuje závěr, že staří lidé nejsou kompetentní ohodnotit levici. Zapomněli, jak se tvrdí v implicitní premise iP6.2, že se za vlády levice děly špatné věci. To je podporováno dvěma nezávislými premisami, které uvádějí příklady událostí, jež se děly v době komunistické diktatury. Premisa iP6.2 je spojená s implicitní premisou iP6.3, že v období komunistické diktatury v České republice vládla levice. Mnoho zástupců levice by s tímto skrytým předpokladem nesouhlasilo. Jak víme, i současná KSČM, levicová strana,

54 Ačkoliv může tato premisa působit nadbytečně vzhledem k podobě předchozí premisy P4, její důležitost bude patrná v další části textu. Ukáže se, že P4 a iP5 odpovídají dvěma různým premisám identifikovaného argumentačního schématu.

se zdráhá identifikovat s některými historickými událostmi, které se za komunismu děly, ačkoliv její oponenti ji s nimi stále spojují. Nemluvě o tom, že do voleb kandidovaly i jiné levicové strany. Proto jsem tento předpoklad zařadil jako implicitní premisu.

Parafrázi nalezeného argumentu volím následovně:

Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany, protože naši příbuzní senioři jsou typičtí voliči levice, díky kterým může levice vyhrát. Zvolení levice ale povede ke špatným důsledkům a my jsme povinni změnit osud České republiky k lepšímu, máme-li jak. A právě přemluvením seniorů, kteří neumí adekvátně ohodnotit chování levice v minulosti, změníme osud země k lepšímu.

Podařilo se mi zachytit PZ-strukturu, díky níž vidíme v přehledné podobě strukturu argumentace ve videu včetně vztahů mezi jejími jednotlivými částmi. Vyškrtal jsem zbytečné části a parafrázoval do pochopitelnější a jasnější podoby promluvy protagonistů. Doplněním implicitních prvků jsem ukázal argumentaci ve stabilnější a pochopitelnější podobě. Tím vším jsem odpověděl na první výzkumnou otázku.

Neformálně-logická analýza se ukázala jako vhodný základní nástroj pro práci se zvoleným materiálem. Na konkrétním příkladu jsem tak ukázal, jak neocenitelným nástrojem tento přístup je. Jak jsem zmínil výše, je tato práce pouze přípravou pro detailnější analýzu založenou na jemnějších nástrojích.

2. 4. Analýza argumentů

Klíčovým nástrojem analýzy jsou Waltonova argumentační schémata. Při hledání vhodného schématu si můžeme pomoci parafrází argumentu. Podle ní jsou příjemci argumentu nabádáni k tomu, aby přesvědčili prarodiče k volbě pravice, čímž změní osud země k lepšímu – v opačném případě bude osud České republiky špatný.

Motivem argumentu jsou tedy jisté nežádoucí důsledky, kterým lze ale určitým činem zabránit. To by pro nás mělo být vodítko k vyhledání

vhodné kategorie argumentačních schémat, do nichž by mohl argument spadat. Walton uvádí skupinu schémat z oboru *praktického usuzování*⁵⁵, založených na důsledcích jednání, ty dále člení na argumenty založené na pozitivních a negativních důsledcích.⁵⁶

V našem případě se jistě nebude jednat o argument založený na pozitivních důsledcích. Pozitivní důsledky jsou sice pro protagonisty žádoucí, ale jejich hlavním cílem je vyhnout se důsledkům negativním – tedy zvolení levice. Můžu tedy předpokládat, že předložený argument je příkladem schématu *argumentu z negativních důsledků*⁵⁷.

Ovšem Walton je v této oblasti důslednější a rozlišuje tři podskupiny tohoto argumentu.⁵⁸ Mluví o *argumentu apelujícím na nebezpečí*⁵⁹, *argumentu apelujícím na strach*⁶⁰ a *argumentu z ohrožení*^{61, 62}. První se od zbylých dvou liší tím, že neobsahuje emocionální složku, ale pouze se v něm konstatuje existence objektivního nebezpečí, kterému je potřeba se určitým jednáním vyhnout.

To ovšem není případ argumentace ve videu. Isoová a Mádl emoce zjevně používají. Dělejí to pomocí doprovodného obrazového materiálu, například ilustrací pohlavního orgánu, sugestivními obrázky seniorů v nepřiliš lichotivé podobě, ale i pomocí řeči samotné. Dále příjemcům na konci videa nabízí vulgární formu odměny. Naznačují, že bychom byli přinejmenším hlupáci, pokud bychom nechtěli prarodiče přesvědčit. Dalším emotivně zabarveným momentem je analogie mezi politickou pravíci a levíci a tím, k čemu se používá pravá a levá ruka. Podle této analogie si s námi levice „vytře zadek“ tak, jako se v některých částech světa používá k této činnosti levá ruka. A tím výčet emotivních momentů ve videu nekončí.

V dalších dvou podtypech schématu jsou emoce použity k tomu, aby pomohly přesvědčit příjemce argumentu. Varianta argumentu z ohrožení oproti argumentu apelujícímu na strach musí podle Waltona splňovat tři

55 Překládám z anglického *practical reasoning*.

56 Walton, Reed & Macango (2008, s. 100–102).

57 Překládám z anglického *argument from negative consequences*.

58 Walton, Reed & Macango (2008, s. 102–106).

59 Překládám z anglického *argument from danger appeal*.

60 Překládám z anglického *argument from fear appeal*.

61 Překládám z anglického *argument from threat*.

62 Srovnej Walton (2013).

podmínky.⁶³ Za prvé má mít příjemce argumentu důvod domnívat se, že to, zda negativní důsledky nastanou, má pod kontrolou předkladatel argumentu. Dále oba, příjemce i předkladatel, mají důvod se domnívat, že důsledky nejsou v zájmu příjemce, a ten se jim proto chce vyhnout. A za třetí předkladatel tvrdí, že důsledky nastanou, pokud příjemce nevykoná určitou akci. Tento argument je tedy spíše jistou formou nátlaku nebo dokonce vyhrožování. Předkladatel nutí příjemce udělat něco a odůvodňuje to tím, že v opačném případě by pro příjemce nastaly nežádoucí negativní důsledky. Takto silnou formu přesvědčování ovšem ve videu není vidět. Nelze mluvit o tom, že by Issová a Mádl vyhrožovali.

Na pomyslné škále míry tlaku na příjemce je argument apelující na strach uprostřed mezi dalšími dvěma typy. Upozorňuje totiž příjemce na nebezpečí a používá k tomu emocionální složku, ale nevyhrožuje. Máme mít z důsledků strach, který nás bude motivovat k vykonání činu, jenž by důsledky odvrátil. Issová a Mádl chtějí, abychom se báli, že bude státní kasa v budoucnu prázdná, že se nám kvůli levicové politice nedostane kvalitní lékařské péče, že nezbydou peníze na naše důchody a že nedostaneme kvalitní vzdělání. A protože se těchto důsledků bojíme, máme přesvědčit naše prarodiče k volbě pravice.

Schéma argumentu apelujícího na strach⁶⁴ má podle Waltona následující schéma⁶⁵:

P1: Pokud nevykonáš A, stane se D.

P2: D je velmi špatné.

P3: Tedy, měl bys zabránit D, pokud je to možné.

P4: Jediný způsob, jak zabránit D, je udělat A.

Z: Měl bys udělat A.

V první premise je uveden charakter hrozby: hrozí, že pokud nevykonáme určitý čin, nastanou určité důsledky. Ve druhé premise se konstatuje, že jde o negativní důsledky. Třetí premisa z toho odvozuje nutnost zabránit tomu, aby důsledky nastaly. Ve čtvrté premise je potvrzeno, že existuje

63 Walton, Reed & Macango (2008, s. 105).

64 Tamtéž, s. 104.

65 Walton (2013, s. 143).

určitý čin, který může důsledkům zabránit. V závěru argumentu je deklarována nutnost vykonat tento čin.

Pokud zapíšu identifikovaný argument jako instanci schématu argumentu apelujícího na strach, dostanu tento zápis:

P1a⁶⁶: Jestli v České republice zvítězí levicové strany, bude to zásluhou seniorů.

P1b: Typičtí voliči levice jsou senioři a mohou být naši příbuzní.

P2: Vítězství levice povede ke špatným důsledkům.

P3: Mladí lidé by měli změnit osud České republiky k lepšímu, je-li to možné.

P4: Přemluvením příbuzných seniorů můžeme změnit osud České republiky k lepšímu.

Z: Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany.

V první premise je popsán charakter hrozby, totiž že senioři volící levice mohou způsobit výhru levice. Druhá premisa P2 konstatuje, že výhra levice je negativní důsledek, spočívající ve špatném osudu České republiky. V třetí premise je deklarována nutnost zabránit negativním důsledkům, která je dána naší povinností změnit osud k lepšímu, máme-li k tomu možnost. Premisa P4 ukazuje jednání, které povede k odvrácení těchto důsledků, tedy přemluvení našich příbuzných seniorů k volbě pravicové strany. Závěrem argumentu je tvrzení, že bychom tedy měli naše prarodiče přemluvit. Vidíme, že PZ-struktura vytvořená v rámci první výzkumné otázky velmi dobře připomíná strukturu schématu argumentu apelujícího na strach. Pokud bych však chtěl vytvořit strukturu zcela stejnou, mohl bych změnit formulace jednotlivých premis tímto způsobem:

P1: Pokud nepřemluvíme seniory, zvítězí levice.

P2: Vítězství levice je špatné.

66 V zápise jsem premisu schématu P1 rozdělil do dvou částí, aby odpovídala premisám naší PZ-struktury, jejíž premisy P1 a P2 popisují *charakter hrozby*.

P3: Měli bychom zabránit vítězství levice, pokud je to možné.

P4: Jediný způsob, jak zabránit vítězství levice je přemluvit seniory, aby volili pravici.

Z: Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany.

Zpředložené formulace je patrné, že se mi povedlo úspěšně identifikovat Waltonovo argumentační schéma argumentu apelujícího na strach, čímž jsem zodpověděl druhou výzkumnou otázku. V následující části textu budu pokračovat v odpovědi na poslední výzkumnou otázku: zjistím, zda jsou v textu zodpovězeny kritické otázky, které se ke schématu vztahují.

Jelikož nalezené schéma nemá otázky definovány, použiji otázky obecnějšího schématu argumentu z negativních důsledků. Argument apelující na strach je jeho podtypem, bude mít tedy i stejné kritické otázky. Walton stanovuje tři⁶⁷:

1. Jak velká je pravděpodobnost, že důsledky nastanou, mohou nastat nebo musí nastat?
2. Jaké důkazy podporují tvrzení, že důsledky nastanou, mohou nebo musí nastat? A jsou dostatečné, aby podpořily sílu tvrzení adekvátně?
3. Mohou nastat i nějaké pozitivní důsledky, které by se měly brát v potaz?

Argument apelující na strach je speciálním případem argumentu z negativních důsledků⁶⁸. Přesněji ho rozšiřuje o další dvě premisy, a proto lze předpokládat, že kritické otázky pokrývají právě tu část

⁶⁷ Walton, Reed & Macango (2008, s. 102).

⁶⁸ *Waltonův argument z negativních důsledků*:

P1: Když není vykonáno A, nastanou důsledky B.

P2: Důsledky B jsou z mého pohledu špatné.

Z: A by mělo být vykonáno.

argumentu apelujícího na strach, která se negativních důsledků týká. Bylo by nejspíše potřeba podrobit kritice i další části argumentu⁶⁹, jelikož ale vycházím z Waltonovy metodologie, přidržím se jím identifikovaných kritických otázek. Navíc se domnívám, že kritické otázky cílí na nejslabší místo argumentu, tedy tam, kde je argument nejnáchylnější k chybě. Jedná se o místo, kde jsou deklarovány negativní důsledky. Jde tedy o druhou premisu argumentu, kde se tvrdí, že vítězství levice je špatné.

Cílem první otázky je zjistit, jestli jsou deklarované negativní důsledky opravdu uskutečnitelné. Mohlo by se například ukázat, že jsou jen málo pravděpodobné a mohou nastat jen ve velice specifickém případě, nebo že jsou naopak velmi pravděpodobné. Jelikož se na argument dívám optikou negativních důsledků, mám tak podle první kritické otázky určit, jaká je pravděpodobnost, že volba levice povede k negativním důsledkům.

Protagonisté tvrdí, že volba levice povede ke špatným důsledkům zcela jistě. Přesněji tvrdí, že osud České republiky nebude dobrý, pokud zvítězí levice, ale bude špatný, jak je obsaženo v premise P2⁷⁰. Takto silné tvrzení se ale bude velmi těžko obhajovat, neboť tak vágní pojem jako lepší (respektive horší) osud země musíme nejdříve definovat, abychom o něm mohli vést debatu. Diskuse, zda bude osud České republiky lepší, nebo horší, pokud ve volbách vyhraje levice, nebo pravice, bude jistě jádrem sporu mezi příznivci těchto dvou politických směrů. Pokud přistoupíme na to, že tato dichotomie mezi levicí a pravicí v české politice existuje, a na to, že lze rozhodování o hlasování ve volbách zjednodušit na rozhodnutí mezi jakoukoliv levicovou, nebo pravicovou stranou, musíme očekávat velmi vágní debatu. Mádl a Issová na toto zjednodušení přistoupili a ve sporu se jasně přiklánějí na stranu pravice. Z hlediska Waltona není otázka zodpovězena uspokojivě, protože pro část příjemců argumentu, těch z tábora příznivců levice, nebudou odpovědi přesvědčivé, jak se ukáže při odpovědi na druhou kritickou otázku.

Ta cílí na možné doklady toho, že negativní důsledky skutečně nastanou. Jejím smyslem je odhalit princip, který podporuje tvrzení,

69 Například by nás mohlo zajímat, proč se důsledkům bránit – což je deklarováno v premise P3 –, dále neexistuje-li jiný čin, kterým by se mohly důsledky odvrátit – což je tvrzeno v premise P4 – a podobně.

70 Z hlediska celého argumentu, jehož PZ-strukturu jsem popsal výše, jde o premisu P3.

že hrozba je skutečně možná. Jakými důkazy podporují protagonisté tvrzení, že dojde k negativním důsledkům? Uvádějí čtyři oblasti, ve kterých je levicová politika špatná: státní rozpočet, lékařská péče, důchodový systém a školství. V prvním případě tvrdí, že levice nadělá dluhy, kvůli čemuž nezbydou ve státní kase v budoucnosti peníze. Tyto dluhy pak budou v budoucnosti splácet dnes mladí lidé. Za druhé levice zruší regulační poplatky u lékařů, což povede ke zhoršení kvality lékařské péče. Mádl to formuluje tak, že jeho osobně, jakožto zástupce mladých lidí, toto rozhodnutí poškodí. Dále levice nereformuje důchodový systém, a tak nebudou v budoucnosti peníze na důchody. Nakonec, za čtvrté, levice nezavede školné na vysokých školách, které je podle Mádlů jedním prostředkem k tomu, aby se motivovaly školy ke zlepšení. Důsledkem toho dojde k odlivu nadaných Čechů do zahraničí. V těchto čtyřech oblastech je podle protagonistů levicová politika špatná a, pokud levice zvítězí, budou tyto čtyři pilíře státní sféry v budoucnu ve velmi špatném stavu. Issová a Mádl tedy podporují tvrzení, že volba levice povede ke špatným důsledkům tím, že konkrétně popisují čtyři negativní důsledky levicové politiky a vysvětlují, proč by k nim mělo dojít. Jejich důkazy ovšem vycházejí z pravicových argumentů a z jejich pohledu na to, jaké jsou nutné a správné reformy. Opět tedy nelze automaticky počítat s tím, že by s důvody souhlasil levicový volič.

Poslední otázka se snaží oslabit pojem negativních důsledků, které mají podle předkladatelů nastat. Pokud by se ukázalo, že existují i nějaké pozitivní důsledky, které jsou s těmi negativními spojeny, mohli bychom například uvažovat o tom, jakou váhu protichůdné důsledky mají, čímž by byl argument značně oslaben. Žádné pozitivní důsledky však protagonisté nezmiňují ani jako například vedlejší efekt těch negativních. Existují ale nějaké? Protagonisté videa by nejspíše tvrdili, že neexistují, nebo pokud existují, mají mnohem menší váhu než ty negativní. V tom by se lišili od jejich odpůrců, zastánců levice⁷¹.

Nyní mohu odpovědět na poslední výzkumnou otázku. Kritické otázky nejsou zodpovězeny uspokojivě. Problém spočívá v tom, že by odpovědi na kritické otázky neobstály u příznivců levice. Podíváme-

71 Ti by jistě mohli předložit řadu příkladů dobrých důsledků vítězství levice a také příklady negativních důsledků plynoucích z výhry pravice.

li se totiž na argument perspektivou mladého voliče levice, vidíme, že dokud nebude přesvědčen o tom, že vítězství levice povede ke špatným důsledkům, a tedy zároveň že vítězství pravice povede k dobrým, nebude argumentem Issové a Mádla motivován k tomu, aby přemluvil své prarodiče k volbě pravice. Nebude totiž mít z deklarovaných negativních důsledků – vítězství levice – strach. Argument nemůže obstát bez toho, aby přesvědčil mladého voliče levice o tom, že má změnit názor a sympatizovat s pravíci. Ukazuje se, že nejslabší místo argumentu je právě bod, ve kterém protagonisté tvrdí, že vítězství levice je špatné.

Na druhou stranu může být argument úspěšný v případě potenciálních mladých voličů pravice. Pravděpodobně by na ně argument apelující na strach působil, jelikož by se mohli obávat negativních důsledků v podobě vítězství levice. Vyvolání strachu by považovali v dané situaci za legitimní a souhlasili by se závěrem argumentu. V důsledku toho by měli mít zájem přesvědčit své prarodiče k volbě pravice.

Zajímavé by bylo sledovat, jak by argument obstál u nerozhodnutých mladých voličů. Tedy těch, kteří nevědí, zda volit levice, nebo pravici, nebo dokonce těch, kteří ani nechtějí jít volit. Domnívám se, že právě tato skupina mladých je nejpravděpodobnější cílová skupina pro autory videa. Je totiž velká šance, že u těchto potenciálních voličů vyvolá argument zdůrazňující negativní důsledky vítězství levice strach. Vždyť se jich důsledky budou v budoucnosti přímo dotýkat. Proto by se mohli rozhodnout k volbě pravicové strany, a dokonce by i mohli chtít přesvědčit své prarodiče, aby učinili stejně.

Zda by na ně ale argument působil, můžu posoudit pouze pomocí zodpovězení kritických otázek. Výše jsem přitom ukázal, že otázky jsou zodpovězeny dostatečně pro voliče pravice, ale naopak pro voliče levice ne. Nerozhodnutí mladí voliči se nejspíše budou pohybovat někde mezi těmito dvěma extrémy. Z této skupiny je pak nejzajímavější podskupina s nevyhraněnými preferencemi. Waltonův nástroj mi bohužel v tomto místě neumožní říci, jak by na ně předložený argument působil. Nemohu určit, zda jsou kritické otázky pro tyto příjemce argumentu dostatečně dobře zodpovězeny. Museli bychom sledovat konkrétní debatu o negativních dopadech levicové politiky ve čtyřech zmíněných bodech.

Nakonec se tedy nabízí otázka, vzhledem k jakým příjemcům argument hodnotit. Domnívám se, že vzhledem k těm, kteří by argument automaticky nepřijali, protože ti, kteří ho přijmou automaticky, nejsou z hlediska přesvědčování zajímaví. Proto musím odpovědi protagonistů na kritické otázky považovat za neuspokojivé.

3. Závěr

Na základě předchozí kapitoly mohu zodpovědět výzkumné otázky.

O1: Jaká je PZ-struktura hlavního argumentu ve videu *Přemluv bábu?*

Podarilo se mi zachytit PZ-strukturu argumentace. Identifikoval jsem jeden komplexní argument, jehož závěr zní: *Mladí lidé by měli přesvědčit své prarodiče, aby volili (novou) pravicovou stranu.* Argument je složen z 11 premis, z nichž čtyři jsou implicitní. Parafrazuji jsem formuloval následovně:

Měli bychom přemluvit své prarodiče k volbě pravicové strany, protože naši příbuzní senioři jsou typičtí voliči levice, díky kterým může levice vyhrát. Zvolení levice ale povede ke špatným důsledkům a my jsme povinni změnit osud České republiky k lepšímu, máme-li jak. A právě přemluvením seniorů, kteří neumí adekvátně ohodnotit chování levice v minulosti, změníme osud země k lepšímu.

Neformálně-logická analýza se ukázala jako vhodný nástroj pro základní práci se zvoleným materiálem. Povedlo se mi díky ní rekonstruovat argumenty v co nejsilnější podobě a odstranit nepodstatné složky materiálu. Na konkrétním příkladu jsem tak ukázal, jak neocenitelným nástrojem tento přístup je.

O2: Jaká argumentační schémata jsou obsažena v nalezené PZ-struktuře?

V získané PZ-struktuře se mi podařilo identifikovat argumentační schéma argumentu apelujícího na strach. Schéma je složeno ze závěru a čtyř premis, které kopírují PZ-strukturu popsanou v rámci neformálně-logické analýzy. Ukázal jsem, že jde o případ obecnějšího schématu argumentu z negativních důsledků, a to o případ, jehož specifíkem je snaha o vyvolání emocí, tedy strachu z negativních důsledků. V případě nalezeného argumentu jde o probuzení strachu v mladých lidech z toho, že politika levice v budoucnu povede k důsledkům, které pro ně budou nežádoucí.

O3: Jsou v textu uspokojivě zodpovězeny kritické otázky, které se vztahují k nalezeným schématům?

Uvedl jsem, že odpovědi na kritické otázky by mohly být uspokojivé pro mladé stoupence pravice. Mladé levicové voliče by ale pravděpodobně nepřesvědčily. Zda by přesvědčily nerozhodnuté voliče, nemůžeme pomocí Waltonova nástroje posoudit. A poněvadž chceme argument hodnotit s ohledem na jeho funkce napříč předvolební diskusí a z hlediska všech potenciálních příjemců, považuji odpovědi za neuspokojivé.

Kritické dotazování je z principu dialogické a ke konečnému zhodnocení argumentace by podle Waltona mělo dojít během argumentačního střetu. Naznačil jsem proto, jak lze na otázky odpovědět na základě dostupného materiálu. Na základě analýzy mohu prohlásit, že argument neobstál. V tomto bodě by bylo potřeba, aby protagonisté odpověděli na to, co kritické otázky odhalily jako nedostatečné. Odpovědi by bylo samozřejmě možné dále rozvádět a kritizovat, dokud bychom nepovažovali kritické otázky za uspokojivě zodpovězené. To už bychom se ale pohybovali za hranicemi studovaného materiálu.

Povedlo se mi zodpovědět výzkumné otázky a dosáhnout předem stanoveného cíle. Představil jsem dva přístupy k analýze argumentace a na konkrétním příkladu ukázal jejich silná a slabá místa. Dle mého názoru lze oba přístupy při analýze argumentace úspěšně používat, pokud ovšem počítáme s jistými známými omezeními.

Jelikož jsem na začátku přijal předpoklad, že cílem videa je racionálně přesvědčit diváka pomocí slovně formulovaných argumentů, mohly mi některé důležité nonverbální aspekty videa uniknout. Video jako médium

může na jednu stranu obsahovat přesvědčovací prostředky, které zvolené nástroje nezachytí. Na druhou stranu je ale většinou omezeno časem, takže v něm musí být slovní sdělení koncentrováno a argumenty musí být předloženy v krystalické podobě. Ve videu *Přemluv bábu* je bohužel na úkor humoru a nadsázky dobrých krystalických argumentů málo, mnohem více se v něm klade důraz na emoce. Dokonce hlavní argument textu spočívá ve vyvolání strachu o osud České republiky. Konkrétně má vyvolat strach příjemců argumentu, mladých lidí, o jejich osud v budoucnosti.

Předmětem dalšího zkoumání by mohla být analýza rétorických aspektů argumentace, která by mi pomohla popsat další důležité přesvědčovací aspekty videa, které mnou zvolené nástroje nemohly zachytit. A dále také emocionální rozměr argumentace, který hraje u argumentu apelujícího na strach samozřejmě velmi důležitou roli. K tomu se ale nabízí jiné nástroje argumentační analýzy.⁷²

Literatura

- Blair, J. A. (1998): „Walton’s Argumentation Schemes For Presumptive Reasoning: A Critique And Development.“ In *Rozenberg Quarterly*, ISSA Proceedings 1998. [cit. 4. 11. 2018]. Dostupné z: <http://rozenbergquarterly.com/issa-proceedings-1998-waltons-argumentation-schemes-for-presumptive-reasoning-a-critique-and-development/>.
- Blair, J. A. (2011): *Groundwork in the theory of argumentation*. Springer, New York.
- Blair, J. A. & Johnson, R. H. (2006): *Logical self-defence*. International Debate Education Association, New York.
- van Eemeren, F. H., Garssen, B., Krabbe, E. C., Snoeck Henkemans, A. F., Verheij, B. & Wagemans, J. H. (2014): *Handbook of Argumentation Theory*. Springer, Dordrecht.
- Freeman, J. B. (2012): „Anthony Blair (2012): Groundwork in the Theory of Argumentation.“ *Argumentation* 26 (4): 505–527. <https://doi.org/10.1007/s10503-012-9276-5>.

72 Viz další články v této publikaci.

- Groarke, L. (2017): „Informal Logic.“ In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford University [cit. 4. 11. 2018]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/logic-informal/>.
- Hansen, H. V. & Cohen, D. H. (2011): „Are there methods of informal logic?“ In *Argumentation: Community and Cognition, Proceedings of the 9th Conference of the OSSA* [online], ed. F. Zenker, University of Windsor, Windsor, vol. 9, 2011 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/ossaarchive/OSSA9/papersandcommentaries/15/>.
- Hitchcock, D. (2006): *The concept of argument, and informal logic*. McMaster University, Hamilton. Dostupné z: <https://www.humanities.mcmaster.ca/~hitchckd/informal.pdf>.
- Issová, M., Mádl, J. & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>.
- Lumer, Ch. (2016): „Walton's Argumentation Schemes.“ In *OSSA Conference Archive, Proceedings of OSSA Conference* [online]. University of Windsor, Windsor, vol. 11, 2016 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/ossaarchive/OSSA11/papersandcommentaries/110/>.
- Ondráček, T. & Štěpánek, J. (2016): „Nástin koncepce adaptivních logik.“ *Pro-Fil* 17 (1): 16–35. <https://doi.org/10.5817/pf16-1-1451>.
- Pezlar, I. (2012): „Je nemonotónní logika logikou?“ *Pro-Fil* 13 (1): 41–51. <https://doi.org/10.5817/pf13-1-297>.
- Siegel, H. (1988): *Educating reason: rationality, critical thinking, and education*. Routledge, New York.
- Walton, D. (2005): „Justification of argumentation schemes.“ *The Australasian Journal of Logic* 3: 1–13. Dostupné z: <https://ojs.victoria.ac.nz/ajl/article/view/1769>.
- Walton, D. (2013): *Scare Tactics: Arguments that Appeal to Fear and Threats*. Springer. Argument and Computation.
- Walton, D. & Godden, D. (2007): „Advances in the theory of argumentation schemes and critical questions.“ *Informal Logic* 27 (3): 267–292. <https://doi.org/10.22329/il.v27i3.485>.

- Walton, D. & Reed, Ch. (2002): „Argumentation Schemes and Defeasible Inferences.“ In *Proceedings of the ECAI 2002 Workshop on Computational Models of Natural Argument* [online], eds. G. Carenini, F. Grasso, & C. Reed, Lyon, 2002, s. 25–29. [cit. 4. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.cmna.info/a> <http://www.douglaswalton.ca/papers%20in%20pdf/2002Reed.pdf>.
- Walton, D. & Reed, Ch. (2007): „Argumentation Schemes in Dialogue.“ In *OSSA Conference Archive, Proceedings of the OSSA Conference* [online]. University of Windsor, Windsor, vol. 7, 2007 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/ossaarchive/OSSA7/papersandcommentaries/122/>.
- Walton, D., Reed, Ch. & Macango, F. (2008): *Argumentation schemes*. Cambridge University Press, New York.

Abstract

Convince Your Grandma Because There Are Reasons to Be Afraid: Walton's Argumentation Schemes in the Video „Convince Your Grandma“

In an article, I present two approaches to argumentation analysis: an informal logic analysis based on the work of Ralph H. Johnson and J. Anthony Blair and an analysis using Douglas Walton's *Argumentation schemes*. In the first part of the paper, I define both approaches and explain their relationship. I also define the basic concepts of both approaches – the argument, the internal argument, the implicit premise, the structure of the premises and conclusion, the argumentation scheme and the critical questions. I also challenge their advantages and disadvantages. In the second part of the text, I apply the defined tools to the video *Přemluv bábu* (*Convince your grandma*, 2010). I put forward three research questions to answer. The aim of the first question is to depict the structure of the premises and conclusion of the argument in the video. The second question aims to seek argumentation schemes in the structure. Here I consider the most important argument from a fear appeal. The aim of the last question is to find the answers to the critical questions related to the argument from fear appeal. I come to the conclusion that the protagonists do not answer the questions satisfactorily. The intention of the paper is to present a case study on how to analyze an argumentation text using the selected approaches.

Keywords: argumentation, analysis, informal logic analysis, Douglas Walton, *Convince your grandma*

Prokop, M. (2018): „Přemluv bábu, protože je čeho se bát, aneb Waltonova argumentační schémata ve videu „Přemluv bábu“. *Filosofie dnes* 10(2): 94–125. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz

Bábu nepřemluvíš, co takhle jít k volbám? Strategicky kontraproduktivní přemlouvání mladých (ne)voličů

Iva Svačinová

Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové
iva.svacinova@uhk.cz

Text představuje pragma-dialektický přístup k argumentaci. Věnuje se představení nástrojů standardní verze (ideální model kritické diskuze, argumentační schéma, argumentační struktura) i rozšířené verze (typ komunikační aktivity, strategické manévrování). Následně ilustruje užití předložených nástrojů na případové analýze videa *Přemluv bábu*. Standardní verze je využita k zodpovězení otázky „Jakou argumentaci Mádl a Issová předkládají?“ Je zde představen postup rekonstrukce argumentační výpovědi: identifikace argumentačně relevantních prvků textu a rekonstrukce argumentační struktury a užitých argumentačních schémat. Rozšířená verze pragma-dialektiky je užitá k zodpovězení otázky „Jaké argumentační strategie Mádl a Issová používají, aby zvýšili přijatelnost stanoviska vzhledem k zamýšlenému publiku?“ Je zde předvedena charakterizace typu komunikační aktivity angažované politické komedie a omezení, které z jejích konvencí vyplývají. Následně je předložena analýza strategie užití tzv. strategické kontraproduktivity.

Klíčová slova: argumentace, analýza, pragma-dialektika, *Přemluv bábu*

1 Úvod

Cílem tohoto textu je představit a na konkrétní studii zvoleného materiálu videa *Přemluv bábu* ilustrovat pragma-dialektický přístup k rekonstrukci a analýze argumentace.

Jedná se o přístup, který je rozvíjen Fransem H. van Eemerenem a jeho kolegy na Univerzitě v Amsterdamu.¹ Pragma-dialektický přístup se začal formovat v sedmdesátých letech jako kombinace dvou náhledů na argumentaci: lingvistického pohledu na fungování jazyka (tj. pragmatiky), který je propojen s prvky pocházejícími ze studia kritického dialogu (tj. dialektiky). Pohled pragma-dialektiky je inspirován popperovským kritickým racionalismem: bere do úvahy omylnost lidského rozumu a jako vodítko při řešení problémů ve všech oblastech myšlení přijímá pojem *systematického kritického testování*. Jako ideál racionality je proto vyzdvihována dialektika v sókratovském smyslu slova: společná snaha dvou partnerů vyřešit názorový střet, a to v pravidly regulované kritické diskuzi.²

Obecně můžeme vývoj pragma-dialektiky rozdělit do dvou fází. V první fázi, od sedmdesátých po devadesátá léta, se van Eemeren spolu s Robem Grootendorstem zaměřili na rozvoj nástrojů k identifikaci, rekonstrukci a analýze argumentace. Jejich teoretickým východiskem bylo pojetí argumentačního diskurzu jako výměny verbálních kroků, která je ideálně zaměřena na vyřešení názorového střetu. Aby bylo dosaženo vyřešení střetu názorů, musí diskutéři dodržovat jistá pravidla, která zajistí, že jejich společná snaha vyřešit střet nebude jednou ze stran mařena. Van Eemeren a Grootendorst v této fázi formulovali deset pravidel kritické diskuze, jejichž dodržení podle nich zabezpečí úspěšný průběh diskuze.³

Do této vývojové fáze, která je dnes nazývána *standardním modelem* pragma-dialektiky, spadá také zkoumání tzv. argumentačních indikátorů,⁴ tedy verbálních prvků, které nás v reálně se vyskytujících dialozích mohou

1 Srovnej van Eemeren & Grootendorst (1984, 1992, 2004), van Eemeren & Houtlosser (2002, 2006), van Eemeren et al. (2007), van Eemeren (2010, 2017).

2 Srovnej van Eemeren & Grootendorst (1988, s. 279–280).

3 Srovnej van Eemeren & Grootendorst (2004).

4 Srovnej van Eemeren et al. (2007).

upozornit na výskyt argumentace, a dále zkoumání argumentačních chyb (*fallacies*), které jsou ve standardním modelu pragma-dialektiky pojímány jako porušení jednoho nebo více pravidel kritické diskuze.⁵

Během devadesátých let se pragma-dialektika dočkala významného rozšíření, když se van Eemeren ve spolupráci s Peterem Houtlosserem rozhodli obohatit standardní pojetí cíle mluvčích v argumentačním diskurzu o rétorickou dimenzi: mluvčí v dialogu se podle nich pokoušejí nejen *vyřešit názorový střet*, ale zároveň také chtějí v diskuzi zvítězit, tedy chtějí, aby došlo k vyřešení názorového střetu v *jejich prospěch*. Pragma-dialektikové v této fázi rozpracovávají koncept *strategického manévrování*, které pojímají jako pokus mluvčích vyvážit snahu být co nejefektivnější a zároveň nepřekročit standardy dané pravidly kritické diskuze. Argumentační chyby jsou v tomto smyslu pojaty jako strategické manévrování, které selhalo, tj. ve snaze o co největší účinek „vykolejilo“ z mantinelů, které jsou dány pravidly diskuze.⁶

Jelikož je strategické manévrování vždy empirickou záležitostí, analýza argumentace je v *rozšířeném modelu* spojena s nutností popsat kontext, v němž se argumentace vyskytuje. Pragma-dialektikové proto v této fázi vývoje rozvíjejí nástroje pro výzkum různých domén komunikace a jejich vlivu na možné podoby argumentace. Věnují se také identifikaci tzv. prototypických argumentačních vzorců, tedy takových forem argumentace, které můžeme v některých diskurzích očekávat jako charakteristické.⁷

Pragma-dialektika se za čtyřicet let svého vývoje stala etablovaným a významným přístupem ke zkoumání argumentace. Nástroje zavedené standardním modelem jsou pro svou relativní jednoduchost a přehlednost poměrně často využívány k rekonstrukci argumentačního diskurzu i mimo jádro pragma-dialektiky. Typologie argumentačních chyb se pro svou systematičnost stala jedním z fundamentálních teoretických příspěvků k této oblasti bádání.

Rozšířený model spojený se zkoumáním podob argumentace v různých typech kontextů zažívá svůj rozkvět od počátku tisíciletí.

5 Srovnej van Eemeren et al. (2002).

6 Srovnej van Eemeren (2010).

7 Srovnej van Eemeren (2016), van Eemeren & Peng (2017).

Aktuálně je využíván ve výzkumu argumentace v doméně politické,⁸ právní,⁹ lékařské¹⁰ a vědecké komunikace.¹¹

1.1 Argumentace z pohledu pragma-dialektiky

Van Eemeren a Grootendorst nabízejí následující výchozí definici argumentace:

„Argumentace je verbální, sociální a racionální aktivita cílená na přesvědčení rozumného kritika o přijatelnosti stanoviska předložením souboru tvrzení,¹² která zdůvodňují nebo odmítají tvrzení vyjádřené ve stanovisku.“¹³

Rozeberme si stručně toto vymezení: argumentace je pojata jako aktivita, která je *verbální*, tj. vyžaduje užití jazyka, *sociální*, tj. probíhá v kontaktu s jinými aktéry, kteří jsou zpravidla v roli oponenta či publika, a *racionální*, tj. vyžaduje určité intelektuální úsilí a následování jistých standardů rozumnosti. Vždy se týká nějakého *stanoviska*, o něž se mezi zainteresovanými stranami vede *názorový střet*. To znamená, že jedna strana hájí stanovisko prostřednictvím argumentace, druhá strana má o jeho přijatelnosti pochybnost, nebo s ním přímo nesouhlasí. Obhajoba stanoviska probíhá prostřednictvím předkládání jednoho nebo více *argumentů* (důvodů), které mají přesvědčit druhou stranu o přijatelnosti stanoviska. Zároveň se zde inherentně předpokládá, že druhá strana se při posuzování této argumentace zachová jako *rozumný kritik*, tedy jako adresát, jehož má smysl přesvědčovat prostředky argumentace a který může k předložené argumentaci vznášet pochybnosti a námitky.¹⁴

8 Srovnej van Eemeren & Garssen (2009a), Garssen (2016), Ihnen Jory (2012), Mohammed (2009).

9 Srovnej Feteris (2009).

10 Srovnej Snoeck-Henkemans (2016, 2017), Wierda (2015), Pilgram (2015), van Poppel (2013).

11 Srovnej Wagemans (2011), Popa (2016).

12 Autoři používají v originále termín *proposition*. Vzhledem k tomu, že užívání českého ekvivalentu *propozice* je v našem prostředí spojeno spíše s kontextem formální logiky, volím pro překlad alternativní termín *tvrzení*.

13 Van Eemeren & Grootendorst (2004, s. 1).

14 Srovnej tamtéž, s. 1–2.

Důležitým rysem, který odlišuje pragma-dialektické pojetí argumentace od konkurenčních teorií, je poměrně široké chápání pojmu argumentace. Argumentace není pojata pouze jako určitý vztah mezi premisami a závěrem, ale jako celý komplexní dialektický proces od okamžiku vyjádření nesouhlasu či pochybnosti týkající se stanoviska, přes předkládání argumentace, vznášení kritiky, až ke společnému vyřešení sporu.

Pojetí argumentace v pragma-dialektice tak vlastně kombinuje dvě možná chápání tohoto pojmu: argumentace je pojata jako (a) *proces*, tedy postupné předkládání důvodů ve prospěch stanoviska ve snaze vyřešit názorový střet. Textový fragment, který zachycuje kompozici tvrzení ve vztahu argument-stanovisko (či premisa-závěr), je pak chápán jako (b) *produkt* tohoto procesu, který vznikl v reakci nebo v anticipaci pochybností a námitek skutečné nebo zamýšlené protistrany.¹⁵

Standardní model pragma-dialektiky je zaměřen na identifikaci tvrzení, která jsou užita jako argumenty ve prospěch stanoviska, a identifikaci tzv. argumentačních schémat, jimiž jsou argumenty se stanovisky spojeny. Je-li argumentů předloženo více, zajímá pragma-dialektiku také způsob, jak jsou argumenty vzájemně propojovány. Identifikace argumentů, schémat a struktur umožňuje také identifikaci případných chybných kroků, tedy potenciálních argumentačních chyb. Typické otázky, které nám využití tohoto modelu umožní zodpovědět, jsou:

- *Objevuje se v daném textu / mluveném projevu argumentace?*
- *Jaké stanovisko je zde obhajováno?*
- *Jaké argumenty mluvčí předkládají na obranu stanoviska?*
- *Jaká argumentační schémata jsou zde využita? Je argumentace adekvátní?*
- *Jak je argumentace strukturována? Na jaké kritické námítky mluvčí reaguje / jaké kritické námítky předjímá? Jak se s námítkami vyrovnává? Je jeho obhajoba stanoviska adekvátní?*

15 Srovnej tamtéž, s. 1.

- *Je argumentace v pořádku? Dopouští se mluvčí porušení nějakých pravidel kritického dialogu? Jakých?*

Rozšířený model pragma-dialektiky se zaměřuje na roli kontextu, v němž argumentace probíhá. Jednoduše řečeno, pragma-dialektikové předpokládají, že způsob argumentace, který zvolíme v televizní prezidentské debatě, bude odlišný od toho, který zvolíme v lékařské ordinaci, a ten bude zase jiný než u rodinné večeře. Komunikace, kterou realizujeme v těchto kontextech, má totiž pravděpodobně zcela odlišné cíle, řídí se odlišnými formálními a neformálními konvencemi a pravidly, a tato pravidla ovlivňují to, zda se zde určitý způsob argumentace může objevit a v jaké podobě. Pragma-dialektikové hovoří o tom, že mluvčí se s těmito omezeními danými kontextem specificky vyrovnávají a mohou je dokonce využít jako východiska pro rétorické zesílení účinku své argumentace. Typické otázky, které nám umožňují zodpovědět využití rozšířeného modelu, jsou následující:

- *Jak ovlivňuje kontext, v němž se argumentace vyskytuje, podobu argumentace?*
- *Jaká argumentační schémata a argumentační struktury se budou v tomto kontextu charakteristicky vyskytovat?*
- *Jak se mluvčí vyrovnává s omezeními, která mu klade kontext?*
- *Jaké strategie mluvčí využívá, aby posílil přesvědčivost své argumentace v daném kontextu?*

Vzhledem k tomu, jaké otázky chceme ve svém výzkumu zodpovědět, je tedy třeba zvolit buďto standardní nebo rozšířený model. Standardní model nám umožní rekonstrukci a analýzu argumentace, rozšířený model navíc umožňuje analýzu účinnosti argumentace z rétorického hlediska. Chceme-li však provádět analýzu pomocí rozšířeného modelu, obvykle v prvním kroku využíváme i nástroje standardní verze, které nám umožňují předpřipravit si zkoumaný materiál tím, že identifikujeme stanoviska a argumenty a zpřehledníme strukturu zkoumané argumentace.

1.2 Klíčové nástroje pragma-dialektiky

Vzhledem k tomu, že standardní a rozšířený model pragma-dialektiky nabízí odlišné sady nástrojů sloužící k odlišným metodologickým účelům, budu se jejich představení věnovat v samostatných kapitolách.

1.2.1 Nástroje standardního modelu pragma-dialektiky

Klíčovým teoretickým konceptem, který pragma-dialektika zavádí, je *standardní ideální model kritické diskuze*. Model vychází z ideje diskuze jako snahy vyřešit názorový střet a jedná se o idealizovaný popis toho, jak by argumentační výměna probíhala, pokud by byla cílena čistě a pouze na nalezení společného řešení názorového střetu.¹⁶ Pokud nastane situace, že se dvě strany neshodují ohledně přijatelnosti nějakého stanoviska, ideální model popisuje, jakým způsobem by měly postupovat, aby se společně dopracovaly k řešení.

Ideální model chápe argumentační výměnu jako procházející čtyřmi fázemi. První fáze se nazývá *konfrontační*. V ní jde pouze o to, že vzniká názorový střet, dochází tedy k situaci, kdy se dvě strany neshodují ohledně nějakého stanoviska: pro jednu stranu je stanovisko přijatelné, druhá má pochybnost, nebo nesouhlasí. Pragma-dialektika přitom rozlišuje různé typy střetů. Prvním kritériem je počet stanovisek, o něž se vede pře – z tohoto hlediska mohou být střety *jednoduché* (jedno stanovisko) nebo *násobné* (více stanovisek). Druhým kritériem je pak to, zda oponent pouze pochybuje o přijatelnosti stanoviska, nebo vzhledem k němu přímo vznáší nesouhlas. V prvním případě se jedná o *nesmíšený* střet, ve druhém případě o *smíšený*. Pragma-dialektika tedy rozlišuje čtyři možné typy střetů: jednoduchý-nesmíšený, jednoduchý-smíšený, násobný-nesmíšený a násobný-smíšený. Dodejme, že pragma-dialektikové rozlišují tři typy možných stanovisek, stanovisko může být *faktické*, tedy popisující stav věcí, *normativní*, tedy přisuzující něčemu nějakou hodnotu, nebo *preskriptivní*, tedy předepisující realizaci nějaké akce.

Následuje *otevírací* fáze. V ní dochází k vyjasnění společných východisek. Nutno dodat, že v empiricky se vyskytujících diskuzích zůstává tato fáze často implicitní, nevyřčená. Strany přijímají argumentační role:

16 Srovnej van Eemeren et al. (1993, s. 26).

strana, která se zavazuje hájit stanovisko argumentačními prostředky, přijímá roli *protagonisty*, protistrana, která se zavazuje předloženou argumentaci kriticky testovat, přijímá roli *antagonisty*. V otevírací fázi dochází také k vyjednávání tzv. *procedurálních a materiálních východisek*. Obecná idea je taková, že strany se musí shodovat alespoň na některých výchozích bodech, aby byla diskuze možná. Procedurální východiska zahrnují pravidla diskuze, materiální východiska zahrnují množinu tvrzení, která mohou být využita v argumentaci. V ideálním případě – ten však v reálných diskuzích téměř nikdy nenastává – by strany mohly nabídnout společný seznam všech relevantních tvrzení, na nichž se shodují.

Třetí, fáze, tzv. *argumentační fáze*, je tím, co asi za argumentaci intuitivně pokládáme nejčastěji. V této fázi protagonista předkládá argumenty, které podporují stanovisko. Antagonista je kriticky testuje, tj. zvažuje jejich přijatelnost, a v případě pochybností nebo dalších námitek vyžaduje po protagonistovi, aby předložil další argumentaci. Protagonista je v tomto případě povinen dodatečnou argumentaci poskytnout.

Poslední fáze se nazývá *uzavírací fáze*. V této fázi protagonista a antagonista společně hodnotí diskuzi. V případě, že se protagonistovi podařilo odvrátit veškeré pochybnosti antagonisty, stává se vítězem diskuze on, a antagonista by měl odvolat svou původní pochybnost ohledně stanoviska. Naopak, v případě, že se protagonistovi nezdařilo vypořádat s pochybami či kritickými námitkami antagonisty, měl by odvolat hájené stanovisko on.¹⁷

Ideální model slouží jako vodítko v rekonstrukci, říká nám, které prvky promluvy či dialogu má smysl rekonstruovat jako nějak přispívající k řešení názorového střetu. Pragma-dialektická rekonstrukce spočívá ve vytvoření tzv. *analytického přehledu* všech prvků, které jsou přímo relevantní pro řešení názorového střetu. Tento přehled zahrnuje: (1) diskutovaná stanoviska, (2) strany, které jsou v diskuzi zahrnuty a jejich procedurální a materiální východiska, (3) explicitní, implicitní (nevyjádřené), přímé a nepřímé argumenty, které jsou stranami předloženy, (4) argumentační schémata, která jsou užita v jednotlivých argumentech, a (5) v případě, že je předloženo více individuálních argumentů, tak i způsoby, jimiž je argumentace strukturována.¹⁸ Podle standardního modelu pragma-dialektiky jsou prvky, které jsou v analytickém přehledu rozlišeny, přímo relevantní pro

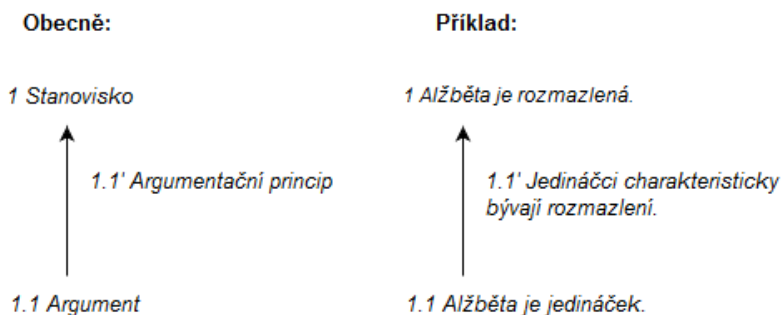
17 Srovnej van Eemeren et al. (2007, s. 10–12, 2014, s. 529–530).

18 Srovnej van Eemeren & Grootendorst (2004, s. 96).

řešení názorového střetu, ostatní části textu/promluvy/dialogu, které se přímo nevztahují k názorovému střetu, jsou v rekonstrukci vypuštěny.

Z výše řečeného již víme, co je podle pragma-dialektiky stanovisko a argument. Věnujme se nyní stručně popisu toho, jak autoři chápou tzv. argumentační schéma a jak mohou být argumenty vzájemně kombinovány. V nejjednodušším případě se argument skládá ze stanoviska a (právě) dvou premis: argumentu a argumentačního principu. Explikujeme-li tyto tři prvky¹⁹ a určíme-li jejich vztahy, pak hovoříme o *argumentačním schématu*.

Argumentační schéma definuje pragma-dialektika jako „reprezentaci pragmatického principu podpory, který je užít, když je v argumentaci předložen důvod pro akceptaci stanoviska.“²⁰ Jde tedy obecně o reprezentaci specifického zdůvodňujícího vztahu mezi argumentem a stanoviskem. Argumentační schéma má tři prvky: stanovisko, argument a specifický argumentační princip, který přenáší akceptovatelnost z argumentu na dosud neakceptované stanovisko:

Obr. 1: Argumentační schéma

Podle pragma-dialektiky je možné jakýkoliv argument interpretovat jako variantu jednoho ze tří hlavních obecných argumentačních schémat. Ta jsou rozlišena na základě způsobu, jímž může být argumentační schéma

¹⁹ Argumentační princip bývá velmi často implicitní, nevyjádřený, a je třeba jej teprve v rámci rekonstrukce řádně explikovat.

²⁰ Van Eemeren & Garssen (2009b, s. xvi).

hodnoceno. Každé argumentační schéma totiž odkazuje ke specifickému argumentačnímu principu a je spojeno se specifickou sadou relevantních *kritických otázek*, které lze vzhledem k danému argumentu položit a tím testovat jeho udržitelnost. Rozlišujeme *symptomatické schéma*, v němž je to, co se tvrdí ve stanovisku, symptomem či typickou charakteristikou toho, co se tvrdí v argumentu, *analogické schéma*, v němž se využívá podobnosti mezi tím, co se tvrdí ve stanovisku, a tím, co je tvrzeno v argumentu, a *kauzální schéma*, v němž existuje mezi tím, co je tvrzeno ve stanovisku, a tím, co je tvrzeno v argumentu, určitý kauzální vztah.²¹

	Symptomatické schéma	Analogické schéma	Kauzální schéma
Obecné schéma	1 Y je pravda o X. 1.1 Z je pravda o X. 1.1' Z <i>je charakteristicky dohromady</i> s Y.	1 Y je pravda o X. 1.1 Y je pravda o Z. 1.1' Z <i>je srovnatelné</i> s X.	1 Y je pravda o X. 1.1 Z je pravda o X. 1.1' Z <i>vede k</i> Y.
Příklad	1 Alžběta je rozmazlená. 1.1 Alžběta je jedináček. 1.1' Jedináčeki <i>charakteristicky bývají</i> rozmazlení.	1 Jan nepotřebuje kapesné sto korun týdně. 1.1 Janův bratr nepotřebuje kapesné sto korun týdně. 1.1' Jan je <i>srovnatelný</i> se svým bratrem s ohledem na týdenní výdaje.	1 Tom má hrozná bolesti hlavy. 1.1 Tom vypil včera velké množství piva. 1.1' Pití velkého množství piva <i>způsobuje</i> bolest hlavy.
Kritické otázky	1. Je Y skutečně typická pro Z? 2. Není Y také typická pro něco jiného (Z')? 3. Existují nějaké jiné charakteristiky (Y'), které X musí mít, abychom mohli vlastnost Z připisat X?	1. Jsou srovnávané věci doopravdy srovnatelné? 2. Existuje dost relevantních podobností mezi věcmi, které jsou srovnávány? 3. Existují nějaké relevantní rozdíly mezi věcmi, které jsou srovnávány?	1. Vede ustanovená příčina fakticky ke zmíněnému výsledku? 2. Existují tu nějaké jiné faktory, které musí být přítomny spolu s navrženou příčinou, aby vytvořily požadovaný výsledek? 3. Mohlo by být navrhovaného výsledku dosaženo i jinak?

Tab. 1 Typy argumentačních schémat²²

21 Srovnej van Eemeren et al. (2002, s. 96–102).

22 Příklady schémat jsou volně převzaty z van Eemeren et al. (2007, s. 154) a Hitchcock & Wagemans

Dodejme, že každé hlavní schéma může zahrnovat specifické varianty či podtypy. Typickým příkladem je tzv. pragmatický argument, který nás nabádá k akci na základě jejích pozitivních či negativních důsledků, obecně:

1 Akce X by měla být provedena.

1.1 Akce X vede k žádoucímu důsledku.

1.1' Akce vedoucí k žádoucími důsledkům by měly být provedeny.

Takový argument je podle pragma-dialektiky podtypem kauzálního schématu, protože premisa 1.1 odkazuje na kauzální vazbu.²³

V argumentační praxi se samozřejmě setkáváme s komplexnějšími argumentačními vztahy, než je stanovisko podpořené jediným argumentem. V případě, že je stanovisko podpořeno dvěma a více argumenty, je vhodné rekonstruovat způsob, jakým jsou argumenty propojeny. Argumenty mohou být strukturovány různým způsobem. Francisca Snoeck Henkemans²⁴ ukázala, že odlišné struktury argumentu lze chápat jako výsledek protagonistových argumentačních reakcí na různé druhy skutečné nebo předjímané kritiky ze strany antagonisty. Stanovisko podpořené specificky strukturovanou kompozicí argumentů je tak v pragma-dialektice chápáno jako záznam procesu, v němž se protagonista pokouší podpořit stanovisko, které je dále zpochybňováno a kriticky testováno antagonistou.

Aby byl argument ve prospěch nějakého stanoviska antagonistou přijat, musí antagonist akceptovat jeho *propoziční obsah*, tj. pravdivost daného tvrzení, a jeho *zdůvodňovací sílu*, tj. dostatečnost tvrzení k obhajobě stanoviska.²⁵ V případě, že je kriticky testována přijatelnost

(2011, s. 187–188).

²³ Srovnej van Eemeren et al. (2007, s. 166).

²⁴ Srovnej Snoeck Henkemans (1997).

²⁵ Stav *akceptace* (přijetí) stanoviska či argumentu je přitom autory definován jako „vyjádření pozitivního závazku k danému tvrzení“. To, že je někdo *přesvědčen* o přijatelnosti nějakého tvrzení, je pak definováno s ohledem na předpokládané výchozí pochyby či nesouhlas kritického antagonisty jako „vyjádření akceptace pozitivního závazku k řečovému aktu osobou, která původně oponovala tomuto řečovému aktu“. Srovnej van Eemeren & Grootendorst (2004, s. 55). *Přijatelnost* stanoviska či argumentu je tedy v pragma-dialektice pojata jako možnost dosáhnout akceptace tvrzení antagonistou skrze vypořádání se s jím vznesenými pochybami či

propozičního obsahu nějakého argumentu (typicky otázkou: Doopravdy platí to, co se v argumentu tvrdí?), protagonistovou odpovědí je podpora argumentu tzv. *subordinativním způsobem*: dodává argument ve prospěch napadeného argumentu.

V případě, že je testována zdůvodňovací síla argumentu (obecně otázkou: Je to, co se v argumentu tvrdí, dostatečnou podporou pro přijetí stanoviska?), protagonista může posílit zpochybněný argument dodáním nové evidence k již předloženému argumentu. Argumenty tak podporují stanovisko společně, *koordinativně*. Jednotlivé části koordinativní argumentace jsou na sobě vzájemně závislé a jedině společně ustanovují dostatečnou obranu stanoviska.

Pokud se však ukáže, že argument je potenciálně neudržitelný, protože jej antagonistista může odmítnout jako neakceptovatelný, nedostatečný či nerelevantní pro podporu stanoviska, a protagonista je ochoten tuto kritiku akceptovat, pak musí být původní argument doplněn „novým pokusem“, tj. novou, alternativní, obsahově nezávislou argumentační větví. Každá nezávislá argumentační větev je prezentována, jako by byla sama dostatečnou podporou stanoviska. Takový krok vede k *násobné* argumentační struktuře.²⁶

Subordinativní struktura	Koordinativní struktura	Násobná struktura
<pre> 1 ↑ 1.1 ↑ 1.1.1 </pre>	<pre> 1 / \ / \ 1.1a & 1.1b </pre>	<pre> 1 / \ / \ 1.1 1.2 </pre>

Tab. 2 Typy argumentačních struktur

1.2.2 Nástroje rozšířeného modelu pragma-dialektiky

Rozšířený model pragma-dialektiky rozšiřuje analytický arzenál především o nástroje k analýze argumentace vyskytující se v různých

nesouhlasem. Srovnej van Eemeren & Grootendorst (2004, s. 35).

²⁶ Srovnej Snoeck Henkemans (1997, s. 85–92).

komunikačních praxích. Autoři uvažují, že typ komunikační praxe, v níž mluvčí argumentaci předkládá, do velké míry ovlivňuje, jaké podoby argumentace se zde vůbec mohou objevit, jaké způsoby argumentování jsou očekávatelné nebo výhodné. Pragma-dialektika uchopuje tyto specifické praxe prostřednictvím pojmu *typ komunikační aktivity*. Typ komunikační aktivity je uvažován jako praxe, která se řídí jistými konvencemi a pravidly a je cílena na naplnění určitých institučních potřeb.²⁷ Typ komunikační aktivity je definován *institučním cílem* – tj. účelem, pro nějž daný typ komunikační praxe vznikl. Dále je spojen s *doménou*, k níž náleží, a *žánrem*, který je zde využíván. Pragma-dialektikové dále uvažují, že podoba argumentace je ovlivněna *institučními konvencemi* a samozřejmě rovněž *situačními okolnostmi*.²⁸

Na nejvyšší úrovni je tedy typ komunikační aktivity definován doménou, do níž náleží. Podle rozšířeného modelu existuje velký rozdíl v tom, zda dialog probíhá v rámci politické, vědecké, právní či interpersonální domény. Jednotlivé domény jsou totiž prototypicky spojeny s odlišným obecným institučním cílem i žánry přesvědčování. Uveďme si dva příklady. Obecným institučním cílem politické domény je podle van Eemeren snaha udržet demokracii skrze diskuzi,²⁹ jejím prototypickým obecným žánrem je podle něj *debata*, v níž spolu dvě strany vedou smíšený názorový střet, ovšem, jejich skutečným, tj. primárním publikem je nějaká třetí strana, typicky voliči. Oproti tomu, např. interpersonální doména, do níž spadá např. rozhovor u kávy nebo psaní milostného dopisu, má odlišný instituční cíl. Je jí snaha udržet vztah v chodu prostřednictvím komunikace. Pro tuto doménu je podle pragma-dialektiky prototypický žánr tzv. *hledání souznění (communion-seeking)*. Z argumentačního pohledu jde o nesmíšený střet mezi dvěma stranami, které jsou jedinými primárními účastníky diskuze.³⁰

Pod každou doménu spadá více typů komunikačních aktivit. Ty se liší konkrétními konvencemi, které konkretizují možné podoby diskuze. Pro každý typ komunikační aktivity je typická určitá suma

27 Srovnej van Eemeren (2010, s. 129–162).

28 Srovnej tamtéž, s. 129.

29 Všimněme si, že van Eemeren spojuje žánr debaty s cílem zachování demokratické politické kultury – a politickou doménu tedy chápe jako spojenou s demokratickým ideálem.

30 Srovnej van Eemeren (2010, s. 141–142), van Eemeren & Peng (2017, s. 133, 135).

zvyklostí a explicitních či implicitních pravidel, jimiž se diskuze řídí. Pragma-dialektika uvažuje, že tyto konvence determinují možné podoby argumentace, kterou mluvčí mohou předložit. K prozkoumání vlivu konvencí rozpracovává pragma-dialektika tzv. *argumentační charakterizaci*, která nám umožňuje identifikovat překážky, které konkrétní konvence mluvčím kladou.³¹ Pragma-dialektika postupuje tak, že identifikuje konvence, které ovlivňují průběh jednotlivých fází diskuze. Formuluje tedy empirické protějšky čtyř fází diskuze podle ideálního modelu: *výchozí situaci* jako protějšek konfrontační fáze, *procedurální a materiální východiska* jako protějšek otevírací fáze, *argumentační prostředky a kritiku* jako protějšek argumentační fáze, a *možný výstup diskuze* jako protějšek uzavírací fáze.³²

Argumentační charakterizace nám umožňuje identifikovat typická omezení a překážky, s nimiž se mluvčí musí při předkládání argumentace vyrovnat, ovšem, tyto překážky mohou být také pojaty jako příležitost pro rétoricky účinné přesvědčování publika. Jak již bylo naznačeno, rozšířený model pragma-dialektiky zavádí pro zkoumání rétorické dimenze argumentace pojem *strategického manévrování*. Snaha mluvčích, aby jejich argumentace měla co největší účinek na očekávaného adresáta a přitom neporušovala pravidla kritické diskuze, se podle pragma-dialektiky může projevovat v každé ze čtyř argumentačních fází. Ač je strategické manévrování realizováno v principu provedením neoddělitelných argumentačních kroků, analyticky je možné rozlišit tři aspekty těchto kroků a tímto způsobem dosáhnout přesnějšího popisu jejich strategické funkce, kterou naplňují v procesu řešení názorového střetu. Mluvčí (1) provádějí co nejvýhodnější volbu z tzv. *topického potenciálu*³³ všech možných argumentačních kroků, které jsou relevantní pro danou fázi diskuze, (2) přizpůsobují se očekávání a *požadavkům publika* a (3) volí co nejvýhodnější *prezentační prostředky*.³⁴

31 Srovnej van Eemeren (2010, s. 145).

32 Srovnej tamtéž, s. 146.

33 Termín *topický potenciál* odkazuje na v rétorice užívaný koncept tzv. *topoi* (z řeckého τόποι) nebo *loci* (z latiny). V rétorice jde tradičně o repertoár možností, které rétor může v určitém okamžiku svého projevu využít. Srovnej van Eemeren (2010, s. 96).

34 Srovnej tamtéž, s. 93.

Topický potenciál je označením všech možných kroků, které mohou být realizovány v konkrétní fázi řešení názorového střetu. Tím, že zvolíme jistá témata (konkrétní stanoviska, východiska, argumenty), je v diskuzi „zvýznamňujeme“; naopak, jejich nevolbou či zamlčením jejich důležitost a palčivost umenšujeme.

Přizpůsobení se požadavkům publika znamená, že realizujeme takové kroky a volby, které jsou v souladu s preferencemi, očekáváními či obecně dobrým vkusem publika. Publikum může být samozřejmě heterogenní, takže určité kroky mohou být pozitivně vnímány jednou částí publika, ale nikoliv jinou.

Využitím prezentačních prostředků, tj. rétorických figur nebo specifických vyjadřovacích prostředků, se pokoušíme přitáhnout pozornost našeho publika na zvolené kroky. Příkladem může být využití figury *preteritio*, kdy upoutáme pozornost publika k nějakému tématu tím, že prohlásíme, že se mu nebudeme věnovat, nebo využití rétorické otázky.³⁵

Každý argumentační krok tedy můžeme zkoumat z hlediska tří aspektů strategického manévrování a zároveň hodnotit jeho výhodnost vzhledem ke konvencím, které ovládají daný typ komunikační aktivity. Využitím rozšířeného modelu tak pragma-dialektika dosahuje komplexnějšího porozumění empiricky se vyskytujících podob argumentace.

1.3 Omezení pragma-dialektiky a kritické výtky

Námítky, které se vzhledem k pragma-dialektice objevily, a odpovědi autorů na ně, jsou velmi přehledně představeny v díle *Handbook of Argumentation Theory*.³⁶ V této kapitole se omezím pouze na stručné představení výtky, která se týká rozsahu pragma-dialektického rámce, a obhajoby proti této výtce.

Někteří autoři poukazují na to, že pragma-dialektické chápání argumentace jako cílené na řešení názorového střetu je poněkud omezené, reduktivní. Zdůrazňují, že v argumentační praxi často nejde jen o řešení názorového střetu, mluví se často pokoušejí realizovat jiné cíle: často mluví jen proto, aby byli slyšeni nebo aby vyjádřili svou

35 Srovnej van Eemeren & Houtlosser (2003, s. 179).

36 Srovnej van Eemeren et al. (2014, s. 587–600).

identitu v rámci komunity apod.³⁷ Kritikové dále upozorňují na fakt, že pragma-dialektické pojetí argumentace nezachycuje prvky, které mohou hrát roli ve vytváření a vnímání argumentace, jako jsou např. emoce nebo kognitivní architektura naší mysli.³⁸

Pragma-dialektikové uznávají, že v argumentačním diskurzu mohou mluvíci cílit na dosažení různých cílů. Stejně tak uznávají, že jejich pojetí argumentace není komplexním popisem produkce a recepce argumentů. Reagují však, že jejich cílem není podat komplexní popis argumentační reality. To, co nabízejí, je jednoduchý a systematický *model*, který umožní rekonstrukci, analýzu a hodnocení argumentace z hlediska jednoho podstatného rysu, nikoliv komplexní a multidimenzionální popis argumentační praxe. V ideálním modelu kritické diskuze proto volí pojetí argumentace jako snahy o řešení názorového střetu a od jiných možných cílů, které mohou být pro podobu argumentace rovněž relevantní, odhlížejí. Rekonstrukce empirické argumentace vzhledem k modelu, tedy „jako by šlo o kritickou diskuzi“ tak upozařuje některé zajímavé rysy argumentační reality. Výhodou ovšem je, že transparentně zachycuje ty prvky, které jsou funkčním příspěvkem ke zvolenému omezenému chápání argumentace.

2 Případová studie: Přemluv bábu

Cílem případové studie je názorně ukázat, jak můžeme využít pragma-dialektický přístup k analýze argumentace v konkrétním materiálu *Přemluv bábu*. Jedná se o virální videoklip, který před volbami do poslanecké sněmovny v roce 2010 natočili herci Martha Isová a Jiří Mádl a režisér Petr Zelenka.³⁹ Deklarovaným cílem autorů bylo posílit volební výsledek českých pravicových stran, vzhledem k tomuto cíli volili a předkládali svému zamýšlenému publiku řadu argumentů.⁴⁰

Vzhledem k tomu, že máme k dispozici jak standardní model, který nám umožňuje zpřehlednění argumentace, tak jeho rozšířenou verzi, kte-

37 Srovnej Garver (2000, s. 307), Goodwin (1999), Hample (2003, s. 465).

38 Srovnej Gilbert (2005), Hample (2003, s. 463).

39 Srovnej Isová, Mádl & Zelenka (2010).

40 Odkaz na video a přepis celého textu je k dispozici v editorialech tohoto čísla časopisu na s. 7–9.

rá nám umožňuje provést rétorickou analýzu, můžeme si položit netriviální výzkumné otázky týkající se jak charakteru argumentace, tak vlivu kontextu na argumentaci a rétorické strategie mluvčích. V případové analýze budu ilustrovat postup práce s oběma verzemi pragma-dialektiky.

Výzkumná otázka

Využití nástrojů standardního modelu nám umožní prozkoumat podobu argumentace, kterou autoři předkládají: tj. využitá schémata jednotlivých argumentů a způsob, jakým jsou argumenty propojeny. Využití nástrojů, které byly zavedeny v rozšířeném modelu, nám pak umožní nahlížet na tuto argumentaci jako na strategicky zvolenou tak, aby měla co největší rétorický účinek vzhledem k zamýšlenému publiku a kontextu, v němž se vyskytuje. Formulujme tedy dvě výzkumné otázky:

O1: Jakou argumentaci Mádl a Issová⁴¹ předkládají?

O2: Jaké argumentační strategie Mádl a Issová používají, aby zvýšili přijatelnost stanoviska vzhledem k zamýšlenému publiku?

Pro zodpovězení první otázky nám dostačují nástroje předložené standardním modelem. Otázka bude zodpovězena tak, že se zaměříme na identifikaci (a) argumentů, (b) zvolených argumentačních schémat, (c) struktury předložené argumentace.

Pro zodpovězení druhé otázky se budeme věnovat zvážení adekvátnosti a výhodnosti takto zvolené argumentace vzhledem k zamýšlenému publiku. Zaměřím se na charakterizaci diskurzu, v němž se argumentace objevuje, a konvencí, které ovlivňují podobu argumentace ve videu. Následně nabídnu hlubší analýzu jedné konkrétní strategie, užití tzv. strategické kontraproduktivity, která je mluvčími ve videu systematicky využívána.

41 Mádl a Issová jsou mluvčími, kteří explicitně vystupují jako protagonisté předložené argumentace ve videu. Připomeňme však, že mezi autory videa – a tedy argumentace v něm – je třeba zahrnout i režiséra spotu Petra Zelenku. Srovnej Anýž et al. (2010).

2.1 Aplikace nástrojů standardního modelu

Identifikace argumentu v datech

Už bylo řečeno, že pragma-dialektikové chápou argumentaci ve dvojitým smyslu: jako proces řešení názorového střetu a jako (výsledný) produkt tohoto procesu. Ilustrujme nejprve první perspektivu. Argumentace je zde chápána jako dialogická výměna procházející čtyřmi fázemi: nejprve dochází ke konfrontaci aktérů ohledně stanoviska, následně jsou vyjednávána společná východiska a argumentační role, poté dochází k předkládání a kritickému testování argumentace, v poslední fázi dochází k určení výsledku. Zkoumáme-li tedy nějaký argumentační text, můžeme si text pracovní rozčlenit a přiřadit výroky k relevantním fázím výměny. Podívejme se na úvodní fragment videa:

M.I.: „Kdybyste věděli, že můžete změnit osud týhle země tím, že navštívíte svoje prarodiče, zajeli byste za nima? No jasně, že jo. Teda pokud nejste úplně... Já jsem Martha Issová. Přemluv bábu!“

[...]

M.I.: „To je Jirka Mádl. Jestli v týhle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který le-vici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička...“

[...]

M.I.: „(...) My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že se prostě máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“

J.M.: „Nebo nějakou novou stranu.“

M.I.: „No nějakou novou pravicovou stranu a pravice je tohle.“

M.I.: „No, hlavně když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma.“

V konfrontační fázi jde o vyjádření stanoviska, vzhledem k němuž je vznesena nebo očekávána pochybnost či nesouhlas. Roli stanoviska hraje v úryvku věta: „(...) že se prostě máte sebrat (...) a *rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici*“,^{42,43} která se nachází ve třetí replice Marthy Issové. Jedná se o poměrně kontroverzní požadavek, o němž autoři jistě nemohou předpokládat, že jej publikum neproblematicky, bez pochyb nebo nesouhlasu akceptuje.

V otevírací fázi dochází k rozdělení rolí a vyjednávání společných východisek. Jak již bylo řečeno, tato fáze bývá v empiricky se vyskytující argumentaci velmi často nevyjádřená. V našem úryvku si můžeme povšimnout, že prvkem náležejícím do otevírací fáze by zde mohla být část repliky Issové: „*My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že (...)*.“ Její výrok můžeme interpretovat jako snahu rozdělit role: Mádl a Issová se zde explicitně hlásí k roli protagonisty, který přijímá závazek přesvědčovat, a tedy předkládat argumenty, divákům připisují roli přesvědčovaných, tedy antagonistů, jejichž úkolem je kriticky testovat předkládané důvody.

Argumentační fáze, v níž dochází k předkládání důvodů ve prospěch stanoviska, je v úryvku zastoupena replikou: „*Jestli v týhle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který levici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička...*“ Issová zde předkládá důvody ve prospěch stanoviska, podle nějž je třeba přesvědčit prarodiče k volbě pravice.

V uzavírací fázi dochází k rozhodnutí výsledku diskuze. Součástí této fáze je pravděpodobně hned první replika: „*Kdybyste věděli, že můžete změnit osud týhle země tím, že navštívíte svoje prarodiče, zajeli byste za nima? No jasně, že jo. Teda pokud nejste úplně...*“ Všimněme si, že Issová zde pomocí rétorické otázky naznačuje, jak by měla diskuze dopadnout – naznačuje očekávání, že diváci přijmou jejich stanovisko a odhodlají se k akci. Očekává, že diskuze bude rozhodnuta v jejich prospěch.⁴⁴

42 Uvedení „*My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že*“ můžeme interpretovat jako poměrně explicitní indikátor stanoviska. Srovnej van Eemeren et al. (2007, s. 29).

43 Zde i nadále zvýraznění kurzívou autorkou.

44 V empiricky se vyskytujících argumentačních výměnách se poměrně často stává, že neproběhnou všechny fáze. Argumentační výměna může např. skončit hned v otevírací fázi, pokud se ak-

Rekonstrukce argumentu

Identifikace argumentačních pasáží je pouze prvním krokem pragma-dialektické analýzy argumentace. Při rekonstrukci pro nás bude výhodnější, využijeme-li produktový pohled na argumentaci. Argumentaci v tomto smyslu chápeme jako strukturovanou kompozici stanoviska a důvodů, která vznikla v procesu řešení názorového střetu. V rekonstrukci argumentace nás tedy zajímají výhradně identifikovaná stanoviska, tedy tvrzení náležející ke konfrontační fázi, a předložená argumentace, tedy suma tvrzení náležejících k argumentační fázi.

Rekonstrukce je ve standardní verzi pragma-dialektiky vedena s cílem zachytit právě ty prvky, které jsou nějak relevantní z hlediska řešení názorového střetu. Rekonstrukce tedy zahrnuje řadu specifických úprav. V rámci rekonstrukce je třeba (1) *vymazat* všechny prvky, které nehrají roli z hlediska řešení střetu názorů (nerelevantní odbočky, opakování týchž myšlenek), (2) *doplnit* prvky, které jsou důležité pro řešení názorového střetu, ale v původním textu jsou ponechány jako implicitní (nevyjádřené premisy a stanoviska), (3) *změnit pořadí* některých prvků tak, aby co nejlépe reflektovaly proces řešení střetu názorů a nikoliv pouze pořadí, v nichž byly vyjádřeny, (4) *nahradit* ty prvky textu, které jsou formulovány nejasným a víceznačným způsobem, jejich stručnými, jednoznačnými a adekvátními parafrázemi.⁴⁵ Ilustrujme si takový postup na případě identifikovaného stanoviska:

„(...) že se prostě máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“

Formulace stanoviska by měla být stručná, jasná, nezahrnovat zbytečné informace, které nás odvádějí od merita věci. Je zřejmé, že jádrem vzkazu Mádl a Issové je to, že diváci videa – především tedy mladí lidé – by měli přesvědčit své starší příbuzné, aby volili pravici. Z toho

těři neodhodlají přijmout argumentační role včetně z nich plynoucích závazků. Je-li tedy naším úkolem identifikovat a rekonstruovat argumenty obsažené v nějakém textu, pak si můžeme být jisti, že argumentační výměna dospěla minimálně do argumentační fáze.

45 Srovnej van Eemeren et al. (2014, s. 535–536).

důvodu se zdá vcelku zbytečný popis cesty („že se máte sebrat, koupit si lístek na autobus nebo na vlak nebo nasednout do auta a rozjet se (...) na venkov“), který může být ve finální formulaci vynechán. Formulaci „za svejma prarodičema nebo rodičema“ je rovněž vhodnější nahradit jiným – stručnějším, spisovným – výrazem. Vzhledem k tomu, že Mádl a Isovo hovoří také o tetě, zdá se vhodné z hlediska stručnosti nalézt obecnější termín, který zahrnuje všechny dotčené osoby, např. „starší příbuzní“. Rovněž víceznačný termín „pravice“ můžeme nahradit jednoznačnější formulací, např. „pravicová strana“. Stanovisko můžeme také zkonkrétnit dodáním informací, které jsou v projevu ponechány jako implicitní, protože jsou dány kontextem, v němž je video natočeno: jde o volby do poslanecké sněmovny ČR v roce 2010. Podobné úvahy by měly být vodítky i pro reformulaci argumentů. V našem případě tedy může být výsledkem transformačního procesu následující formulace:

Stanovisko: Mladí lidé by měli přesvědčit své starší příbuzné, aby ve volbách do poslanecké sněmovny ČR v roce 2010 volili pravicovou stranu.

Argument č. 1: Jestli v České republice zvítězí levicové strany, bude to zásluhou starých lidí.

Argument č. 2: Levicové strany volí většinou staří lidé.

Argument č. 3: Staří lidé volící levicové strany mohou být naši příbuzní.

Všimněme si, že ne všechna tvrzení identifikovaná jako argumenty podporují přímo stanovisko. Je zřejmé, že tvrzení, že levicové strany volí většinou staří lidé, označené provizorně jako argument č. 2, slouží spíše jako podpora prvního argumentu, tvrzení, že jestli v České republice zvítězí levicové strany, bude to zásluhou starých lidí. Argument č. 2 je tu tedy spíše ve vztahu podpory k argumentu č. 1, jedná se tedy o subordinativní spojení argumentů.

Zároveň si všimněme, že argumenty č. 1 a 3 nám poskytují faktickou podporu pro tvrzení, proč bychom měli přesvědčit právě své starší příbuzné: levice zvítězí zásluhou starých lidí a staří lidé

volící levici mohou být právě naši příbuzní. Ovšem, pokud by se podpora stanoviska skládala pouze z těchto dvou důvodů, scházela by jí důležitá složka: totiž, k přesvědčování příbuzných budeme ochotni pravděpodobně pouze v případě, že volbu levice považujeme za něco nežádoucího, špatného. V opačném případě nikoliv. Aby byla podpora kompletní, je třeba explikovat tento důvod, který sice není ve zkoumaném fragmentu videa přímo přítomen, ale který je nutné dodat do rekonstrukce, abychom mohli snahu mluvčích přesvědčit nás považovat za smysluplnou:

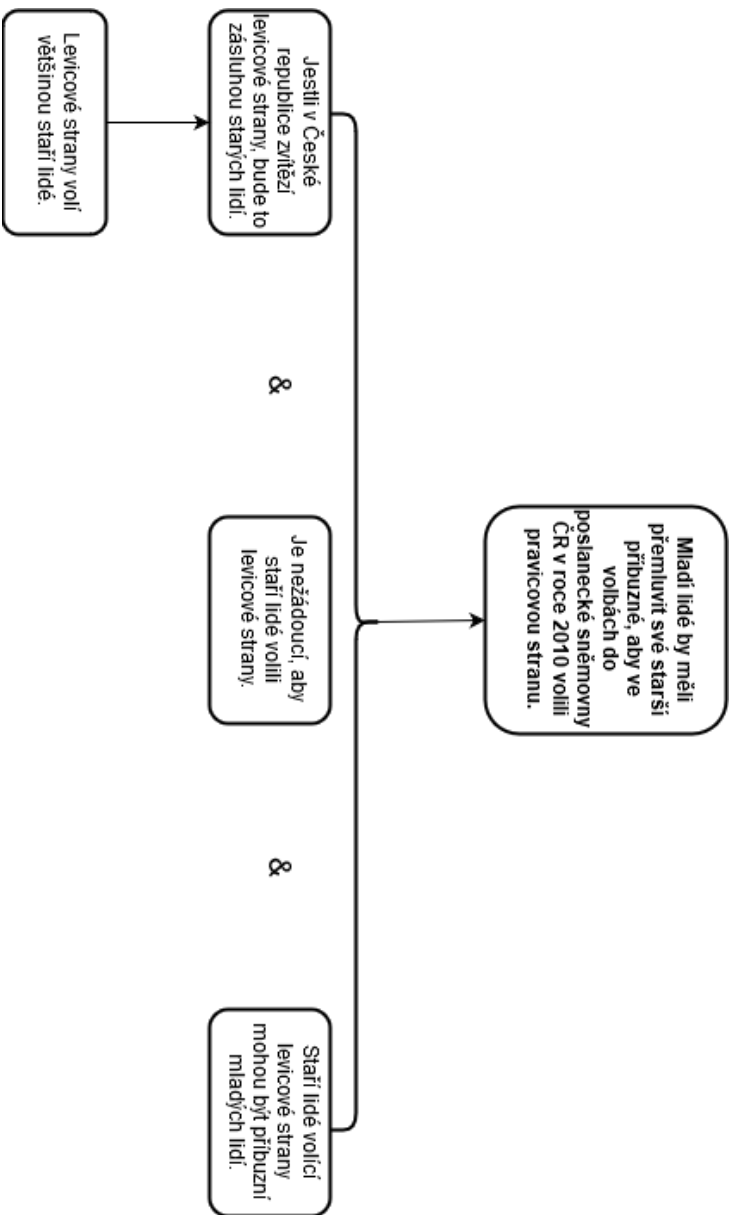
Argument č. 4: Je nežádoucí, aby staří lidé volili levicové strany.

Je zřejmé, že argumenty č. 1, 3 a 4 mohou podporovat stanovisko pouze, uvažujeme-li je „dohromady“: žádný z nich neposkytuje dostatečně silný důvod pro akceptaci stanoviska sám o sobě. Jedná se tedy o koordinovaný způsob spojení argumentů. Pro větší názornost si můžeme vztahy mezi stanoviskem a argumenty zaznamenat graficky, viz *obr. 2: Přemluv bábu: struktura argumentace (fragment)*.

Pragma-dialektikové ovšem málokdy zachycují složité struktury graficky. Pro zachycení vztahů mezi argumenty a stanoviskem navrhli přehledný systém číselného značení jednotlivých tvrzení, případně odsazování jednotlivých tvrzení.

Subordinativní způsob spojení argumentů je značen čísly s odlišnými decimálními úrovněmi (1.1, 1.1.1) a odsazením, koordinativně spojené argumenty mají totéž číslo, ale jsou označeny odlišnými písmeny (1.1a, 1.1b), násobné argumenty mají odlišná čísla na téže decimální úrovni (1.1, 1.2). Implicitní premisy jsou zapisovány v závorkách. Argumentační princip – je-li součástí rekonstrukce⁴⁶ – je označen stejným číslem jako argument, s nímž je spojen, ovšem je označen apostrofem (1.1'). Ilustrujme tento způsob značení na případě právě identifikované argumentační kompozice:

46 Rekonstrukce argumentačních principů však může být v rekonstrukcích vypouštěna – např. z důvodu úspornosti.

Obr. 2: Přemluv bábu: struktura argumentace (fragment)

1 Mladí lidé by měli přesvědčit své starší příbuzné, aby ve volbách do poslanecké sněmovny ČR v roce 2010 volili pravicovou stranu.

1.1a Jestli v České republice zvítězí levicové strany, bude to zásluhou starých lidí.

1.1a.1 Levicové strany volí většinou staří lidé.

(1.1a.1') (Vítězství strany ve volbách je charakteristicky dáno voličskou podporou.)

1.1b Staří lidé volící levicové strany mohou být naši příbuzní.

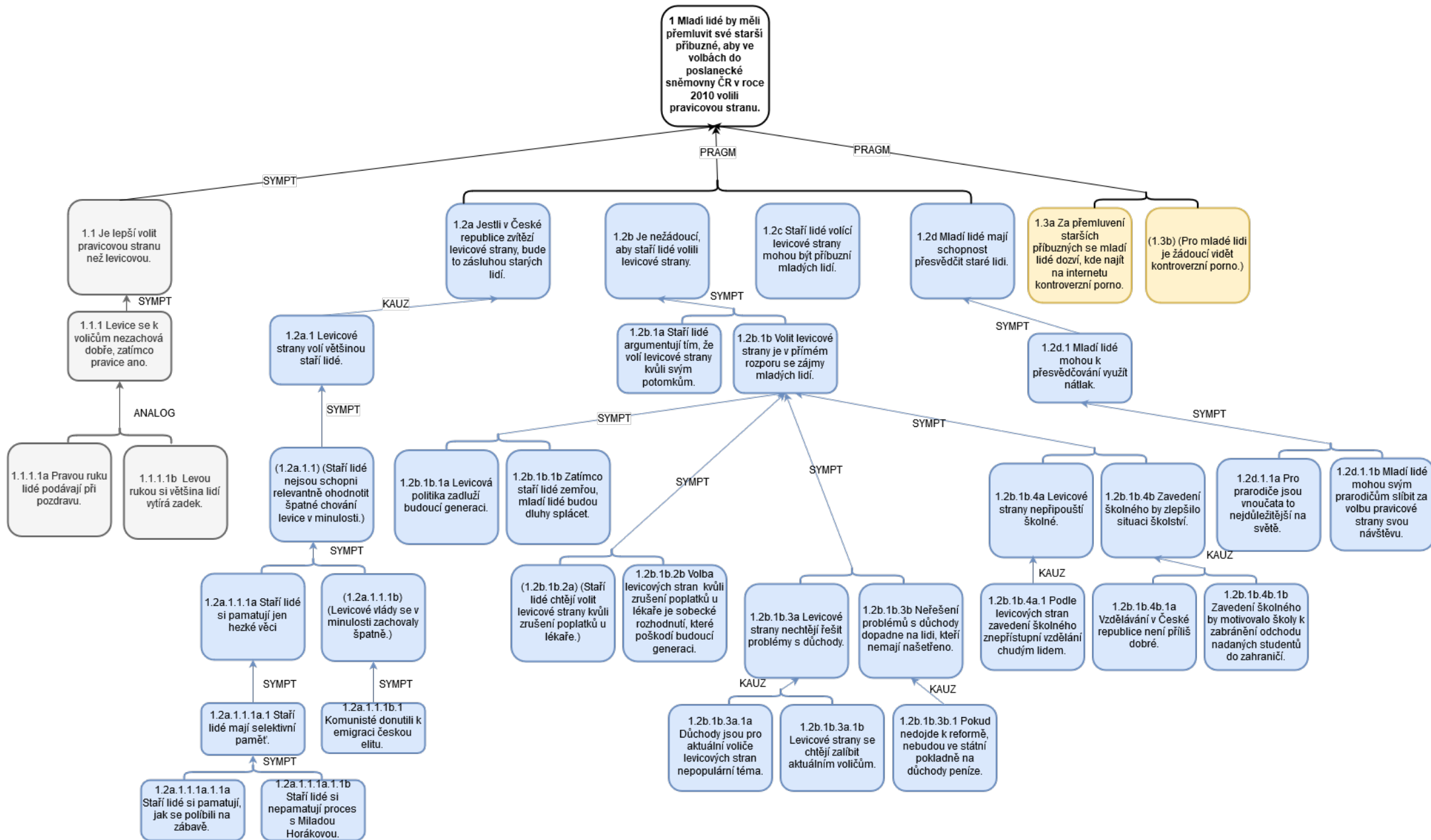
(1.1c) (Je nežádoucí, aby staří lidé volili levicové strany.)

(1.1a-c') (Akce, které zabrání nežádoucímu stavu, by měly být realizovány.)

Rekonstrukce argumentačního diskurzu odhaluje klíčové vztahy relevantní k řešení názorového střetu. Identifikace argumentačních principů nám odhaluje, že na nejvyšší úrovni je k podpoře stanoviska využito schéma pragmatické argumentace, na nižší úrovni je pak k podpoře jednoho z argumentů využito symptomatického schématu.

Chceme-li zodpovědět první výzkumnou otázku komplexně, tedy, jakou argumentaci Mádl a Isova ve videu předkládají, je třeba aplikovat právě představený přístup na materiál celého videa. V následujícím schématu (*Obr. 3 Přemluv bábu: rekonstrukce argumentace*) je zachycena tzv. *maximálně argumentační rekonstrukce* předložené argumentace. Maximálně argumentační rekonstrukce je typ rekonstrukce, v níž každý výrok – i takový, který např. slouží jako pouhý komentář nebo vysvětlení, je analytikem interpretován jako případ argumentace. Podle van Eemeren „vstřícnost v případech, kde je argumentační funkce výroku nejasná, nicméně existuje tu realistická šance [že je výrok argumentem, pozn. I.S.], minimalizuje riziko, že výrok, který je důležitý pro řešení názorového střetu, bude v analýze přehlédnut.“⁴⁷

47 Van Eemeren et al. (2002, s. 43).

Obr. 3 Přemluv bábu: rekonstrukce argumentace

Pro větší názornost jsem zvolila kombinaci grafického zakreslení vztahů mezi argumenty a číselného označení premis. Argumentační schémata, která jsou jednotlivými argumenty realizována, jsou označena relevantními zkratkami.⁴⁸ Mezi výroky jednotlivých aktérů (Mádl a Isoová) zde pro jednoduchost nerozlišuji a považuji je za jednoho protagonistu předkládané argumentace. V rekonstrukci je dále z důvodu jednoduchosti vynechána explikace argumentačních principů. Tři hlavní argumentační větve jsem vyznačila barevně.

2.2 Aplikace nástrojů rozšířeného modelu

Vliv kontextu na podobu argumentace

Až dosud jsme k analýze argumentace užívali výhradně nástroje standardního modelu pragma-dialektiky. Nástroje rozšířené pragma-dialektiky nám nyní umožní zkoumat předloženou argumentaci z hlediska jejího rétorického účinku. Je třeba zmínit, že rozšířený model nás nutí předpokládat, že *argumentace je zvolena strategicky tak, aby měla co největší rétorický účinek na zamýšlené diváky videa*.⁴⁹ Abychom však mohli uvažovat o rétorickém účinku, je třeba nejprve reflektovat typ komunikační aktivity, v němž se přesvědčování odehrává. Prvním krokem analýzy strategického manévrování je tedy charakterizace typu komunikační aktivity.

Video *Přemluv bábu* herců Mádla a Isoové lze chápat – ostatně, stejně jako originální video *The Great Schlep* americké komičky Sarah Silverman,⁵⁰ jímž se autoři inspirovali – jako konkrétní pokus

48 Symptomatické schéma = SYMPT, analogické schéma = ANALOG, kauzální schéma = KAUZ, pragmatiký argument = PRAGM. Vzhledem k významnosti pragmatikého argumentu jej v analýze rozlišuji jako specifické schéma, ač se podle pragma-dialektiky jedná o podtyp kauzálního schématu.

49 Tento metodologický náhled na argumentaci je v pragma-dialektice odvozen z přijetí konceptu strategického manévrování. Pojímáme argumentaci mluvčích jako výsledek jejich snahy předložit argumentaci s co nejvyšším rétorickým účinkem na publikum a zároveň snahy neporušit přitom pravidla kritické diskuze. Není přitom třeba předpokládat, že aby mluvčí mohli o něco takového usilovat, musí být nutně erudovanými specialisty na daný argumentační diskurz. Naopak, charakterizace diskurzu a jeho konvencí a specifikace charakteru zamýšleného publika nám v rámci pragma-dialektiky umožňuje hodnotit, nakolik je jejich snaha předložit rétoricky co nejúčinnější argumentaci a neporušit přitom pravidla diskuze (rozvinutá o konvence daného diskurzu) úspěšná.

50 Srovnej Silverman (2008).

o angažovanou politickou komedii.⁵¹ Angažovaná politická komedie je tedy něčím, co můžeme pracovně pojmut jako typ komunikační aktivity, jehož konvence a zvyklosti nás budou zajímat, protože mají zásadní vliv na možné podoby předložené argumentace.

Je zajímavé, že angažovaná politická komedie je spíše *hybridní* typ komunikační aktivity. Lze ji totiž chápat jako aktivitu spadající pod doménu *politické komunikace* – podobně jako diskuzi v poslanecké sněmovně nebo volební mítink s voliči, i jako aktivitu spadající pod doménu *mediální komunikace* – podobně jako televizní reklamu na prací prášek nebo televizní estrádu. Angažovaná politická komedie rovněž kombinuje žánry, které typicky s politickou a mediální doménou spojujeme: debatu i performanci:

Doména komunikační aktivity	Žánr komunikační aktivity	Specifický typ komunikační aktivity	Konkrétní řečová událost
[= více či méně institucionalizovaný makro-kontext]	[= konvencionalizovaná komunikační praxe]	[= subtyp konvencionalizované komunikační praxe]	[= instanciacie typu komunikační aktivity]
Politická komunikace / mediální komunikace	Debata / Performance	Angažovaná politická komedie	Video <i>Přemluv bábu</i>

Tab. 3 *Přemluv bábu*: Identifikace typu komunikační aktivity

Identifikace videa *Přemluv bábu* – s relevantním typem komunikační aktivity, žánry a makro-kontexty je prvním krokem analýzy vlivu kontextu na argumentaci. Jeho důležitou součástí je také identifikace konkrétního institučního cíle komunikační aktivity, tedy důvodu, proč daný typ komunikační aktivity vůbec vznikl. Vzhledem k tomu, že se jedná o hybridní typ, by nás nemělo překvapit, že cíl bude pravděpodobně

⁵¹ Podobně by do této kategorie spadalo např. video *President Obama Doesn't Have Time For These 7 Excuses Not To Vote* Baracka Obamy, *Dear Young People, Don't Vote: A Knock the Vote PSA* amerického demokratického hnutí Acronym, v Českém kontextu pak např. video *Tvoje poprvé*, za nímž stojí Institut politického marketingu. Srovnej ATTN (2018), Acronym (2018), IPM (2017).

kombinovat prvky spojené s obecnými cíli obou domén, zároveň však bude mnohem konkrétnější.

Jde o *angažovanou* politickou komedii, autorům nejde pouze o humornou kritiku, pokouší se přesvědčit či povzbudit zamýšlené publikum k realizaci nějaké akce, která má politické konsekvence. Součástí takového snažení je využití humoru (často nekorektního), jehož cílem je získání a udržení zájmu diváků. Složený instituční cíl angažované politické komedie můžeme formulovat následujícím způsobem: *předložením důvodů odlehčeným a humorným způsobem přesvědčit diváky k realizaci politicky angažované akce.*

Poté, co jsme identifikovali typ komunikační aktivity a formulovali jeho pravděpodobný instituční cíl, můžeme se zaměřit na to, jak fakt, že se aktéři rozhodli předkládat svou argumentaci právě formou angažované politické komedie, ovlivňuje možnosti a podobu jejich argumentování. Jak již bylo naznačeno výše, pragma-dialektikové se v argumentační charakterizaci komunikační aktivity opírají o čtyři fáze diskuze rozlišené v ideálním modelu a formulují jejich empirické protějšky, zajímá je, jakými konvencemi a formálními či neformálními pravidly je omezena výchozí situace, procedurální a materiální východiska, argumentační prostředky a kritika a možný výstup diskuze. Věnujme se jim popořadě.

Výchozí situace

Vzhledem k tomu, že aktérům angažované politické komedie většinou jde o ovlivnění chování jejich diváků, můžeme uvažovat, že tento typ komunikační domény je charakteristicky spojen s preskriptivním stanoviskem, které nabádá publikum k akci: „Diváci videa by měli realizovat akci X.“ Jiné typy stanovisek se zde pravděpodobně nebudou objevovat, protože se vzdalují institučnímu cíli aktivity. Je možné, že se ve videu objeví více souvisejících stanovisek, ovšem není to příliš pravděpodobné vzhledem k omezené délce videa. Aktéři se typicky pokoušejí stručně podpořit právě jedno stanovisko, nerozptylovat pozornost diváka. Názorový střet ohledně stanoviska přitom může být jak nesmíšený, tak smíšený – podle toho, zda autoři oslovují spíše publikum příznivců či odpůrců předkládaných názorů.

Procedurální a materiální východiska

Co se týče procedurálních východisek, je zřejmé, že aktéři videa musí dodržovat formální i neformální pravidla. Mezi formální východiska můžeme zařadit např. obecný rámec zákonů České republiky, které nemohou být ve videu porušovány, stejně tak jako zásady společnosti Youtube, jejíž služby autoři videa využívají. Příkladem může být zákaz explicitního zobrazování nahoty, zveřejňování nebezpečného, násilného obsahu, výhrůžek apod.⁵² Nedodržení těchto zásad by znamenalo vymazání videa. Ač se nám to může zdát jako zcela samozřejmá báze, uvědomme si, že tato pravidla omezují možný repertoár prostředků, z nichž mohou aktéři při vytváření videa volit. Jedním z typických prostředků je nekorektní, šokující, přímočarý humor – jeho míra je těmito pravidly regulována. Druhým procedurálním omezením je již zmíněná délka videa, která zpravidla nepřesahuje pět minut. Aktéři se tedy v předkládání argumentace musí vyrovnat s omezenou časovou dotací, do níž musejí „vtěsnat“ vše podstatné. Můžeme tedy očekávat stručně formulované argumenty. Video-formát jim nicméně umožňuje „rozšířit“ dotaci pro předkládání argumentace tím, že mohou souběžně pracovat nejen s verbálními, ale také s neverbálními prostředky, jako jsou obrázky, fotografie, filmové klipy, hudba apod.

Aktéři videa obvykle přijímají roli protagonisty. Publikum – tedy diváci, kteří si video pustí – je velmi pravděpodobně smíšené. Mohou to být jak lidé, kteří jsou aktérům příznivě nakloněni, tak jejich ideoví odpůrci nebo diváci, kteří nemají vyhraněný názor a video si pustí ze zvědavosti.

Co se týče materiálních východisek, typicky je video věnováno aktuálnímu politickému nebo společenskému událostem. Vzhledem k tomu, že diváci tyto události bezprostředně prožívají a mají o nich povědomí, můžeme očekávat, že aktéři mohou ponechat implicitní a nesdělovat ve videu veškeré detaily. Vzhledem k tomu, že se jedná o politická, případně společenská témata, můžeme dále očekávat, že mluví se budou odvolávat nejen na faktická, ale rovněž na očekávaná hodnotová přesvědčení a preference svého publika. Typické rétorické prostředky,

⁵² Srovnej Youtube (2018).

keré můžeme vzhledem k žánru performance očekávat, je využití ironie, humoru, zkratky, metafory apod.

Argumentační prostředky a kritika

Ačv tomto typu komunikační aktivity není přímo omezeno užití některých argumentačních schémat, můžeme předpokládat prototypický výskyt pragmatické argumentace. Aktéři se pokoušejí přesvědčit publikum k politické akci, na základě toho, že akce povede k pozitivním důsledkům nebo zabránění negativních, případně, že jejich ne-akce povede k negativním důsledkům či zachování negativně hodnoceného statu quo.

Vzhledem k tomu, že video je uzavřený celek a aktéři tak již nemají šanci reagovat na kritiku nebo námitky, které se mohou objevit po jeho publikaci na straně diváků, je třeba, aby se s předpokládanými námitkami vypořádali již ve videu. Aktéři tedy musí dopředu identifikovat klíčové námitky či pochybnosti zamýšleného publika a zabudovat svou obranu a rozptýlení pochybností do své argumentace. Očekáváme tedy výskyt komplexní argumentační struktury. Vzhledem k omezené časové dotaci je přitom pravděpodobné, že se nemohou vypořádat se všemi očekávanými námitkami, a musí tedy volit jen ty nejpalčivější či nejzávažnější.

Výstup diskuze

Výstup není v případě angažované politické komedie bezprostřední. To, zda aktéři dosáhli cíle a přesvědčili diváky k akci, je zjistitelné na základě toho, zda doopravdy dochází k realizaci navržené akce, a případně v jaké míře.

Klíčové prvky argumentační charakterizace typu komunikační aktivity tedy můžeme zachytit v následující tabulce:

Výchozí situace	Procedurální a materiální východiska	Argumentační prostředky a kritika	Výstup diskuze
<p>Preskriptivní stanovisko ohledně realizace akce</p> <p>Smíšený nebo nesmíšený názorový střet</p>	<p><u>Procedurální:</u></p> <p>Kodifikovaná pravidla (zákony ČR, zásady Youtube) i neformální pravidla Omezená délka videa</p> <p>Role: aktéři videa v roli protagonisty, diváci v roli publika, smíšené publikum</p> <p><u>Materiální:</u></p> <p>Explicitní nebo implicitní faktická i hodnotová východiska týkající se aktuálních politických nebo společenských problémů</p>	<p>Argumentace ve prospěch realizace akce (prototypicky užití schématu pragmatického argumentu)</p> <p>Komplexní argumentační struktura reagující na předpokládané pochybnosti/kritiku publika</p>	<p>Výsledek diskuze je dán prostřednictvím akce/neakce diváků</p>

Tab 4. Argumentační charakterizace angažované politické komedie

Strategické manévrování

Autoři ve videu používají řadu strategií, jak posílit jeho účinnost. Pro ilustrativní účely se zde ovšem zaměříme na zkoumání pouze jedné z nich: v průběhu konfrontační, otevírací a argumentační fáze Mádl a Issová systematicky realizují postup, který můžeme interpretovat jako využití tzv. *strategické kontraproduktivity*. V některých případech si podle van Eemereny můžeme všimnout, že aktéři volí kroky, které jsou zjevně kontraproduktivní vzhledem k explicitně deklarovaným cílům v diskusi a ve skutečnosti tyto cíle podrývají. Zjevný nesoulad mezi deklarovaným cílem a zcela nevhodnými prostředky k jeho dosažení

nás opravňuje spekulovat, že skutečné cíle autorů mohou být odlišné od těch, které jsou nám explicitně prezentovány.⁵³

Ukážeme, že v prvních třech fázích diskuze využívají Mádl a Isová takové verbální a neverbální prostředky, které jsou zjevně nefunkční k naplnění cílů, které jako své cíle explicitně prezentují. V následujících kapitolách tedy nejprve prozkoumáme deklarované cíle a ukážeme, proč jsou užitá prostředky kontraproduktivní k jejich naplnění. Chceme-li udržet předpoklad, že autoři zvolili tyto prostředky záměrně a strategicky, pak jsme vedeni k alternativní rekonstrukci argumentace založené na zvážení pravděpodobné recepce těchto prvků na straně adresátů videa.

Kontraproduktivita v konfrontační fázi

Podle konceptu strategického manévrování se mluvčí v konfrontační fázi obvykle pokoušejí zvolit co nejvýhodnější stanovisko a prezentovat jej takovým způsobem, aby dosáhli co nejsnazšího průběhu řešení názorového střetu v jejich prospěch. Ideálem takové výhodnosti je pro protagonistu volba a předložení stanoviska a argumentů takovým způsobem, aby byly pro jeho diskuzního partnera přijatelné, aniž by vznášel dodatečnou kritiku.⁵⁴ V našem případě Mádl a Isová deklarují, že jejich cílem je přesvědčit mladé lidi k návštěvě prarodičů:

„My natáčíme tohleto video, abysme vás přesvědčili, že se prostě máte (...) rozjet se za svejma prarodičema nebo rodičema na venkov a přesvědčit je, že mají volit pravici.“

Všimněme si, že se jedná o stanovisko poměrně náročné k prosazení: jeho přijetí je na straně adresátů spojeno s akcí, jejíž uskutečnění může být poměrně obtížné – jak fyzicky (cesta), tak i kognitivně (přesvědčování prarodičů) a možná i emočně (v případě obtíží). Předpokládáme tedy, že strategické by pro autory videa bylo pokusit se prezentovat stanovisko tak, aby náročnost celého podniku nebyla tolik patrná.

Zkoumáme-li však prostředky, které autoři využívají, zdá se, že autoři dělají vše pro to, aby publikum od nápadu jet přemluvat

53 Srovnej van Eemeren & Houtlosser (2000, s. 300).

54 Srovnej Tseronis (2009).

prarodiče odradili. Rámují totiž návštěvu prarodičů prostřednictvím takových vizuálních prostředků, které v publiku posilují odpor k realizaci návštěvy.

Všimněme si, jak jsou nám prezentováni prarodiče, k jejichž návštěvě jsou mladí lidé povzbuzováni. Autoři volí jako obrazovou ilustraci starých lidí nejprve fotografii zubní protézy, a poté výjimečně starých osob s vizuálně nepříjemnými rysy: chybějící zuby, slepota, výraz připomínající demenci (srovnej Obr 4.).

Obr. 4 Vizuální prezentace seniorů [0:33]; [0:42]

Uvažujme, že pokud by deklarované stanovisko bylo skutečným stanoviskem míněným vážně, autoři by patrně v této fázi volili jiné prostředky prezentace seniorů. Pokus vyvolat v publiku zájem navštívit prarodiče a diskutovat s nimi o politice, by byl doplněn konstrukcí pozitivního obrazu seniorů, např. fotografií usměvavé babičky čekající

na vnuka se svíčkovou a štrúdlém. Prarodiče by pravděpodobně byli vylíčení jako osoby veskrze přátelské, otevřené, rozumné.⁵⁵

Kontraproduktivita v otevírací a argumentační fázi

V otevírací fázi se strategicky chovající protagonisté pokoušejí vytvořit takový soubor sdílených východisek, která jsou co nejvýhodnější vzhledem k zajištění co nejsnazšího průběhu řešení názorového střetu v jejich prospěch. Vzhledem k rétorickému cíli je pro protagonistu výhodné apelovat především na ta výchozí hodnotová a faktická přesvědčení publika, která jsou již publikem akceptována, sdílena nebo preferována. Součástí manévrování v otevírací fázi je tedy identifikace protistrany a vymezení sumy přesvědčení, která spadají do jejích preferencí.

Mádl a Issová pracují ve videu explicitně se dvěma publiky. Primárním publikem, kterému je video adresováno, je publikum mladých lidí, na něž se Mádl a Issová explicitně obracejí. Sekundárním publikem je publikum seniorů, tedy publikum, jež má být přesvědčeno mladými lidmi a pro něž autoři nabízí primárnímu publiku argumentační arzenál, soubor argumentů určených k jeho přemlouvání. Věnujme se nejprve způsobu, jakým autoři videa tato publika vymezují, a následně zkoumání prostředků, které volí k jeho přesvědčování.

Mádl a Issová ve videu vymezují primární publikum jako skupinu *mladých aktivních pravicových voličů*, kteří jsou *ochotni se zapojit* do akce přemlouvání prarodičů. Tento obraz je budován prostřednictvím ostrého rozlišení mezi starými a mladými lidmi. Mádl a Issová se sami identifikují jako mluvčí mladých a připisují své skupině a skupině starých opačné charakteristiky. Staří lidé jsou voliči levice, mladí nikoli:

„Jestli v týhle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct *starý lidi*, protože to jsou ty, který levici volej.“

Issová následně vyjadřuje nepochopení až pohoršení nad tím, že staří lidé mohou levici volit:

55 Tuto strategii volí Sarah Silverman.

„Ne, jak je možný, že tu levice volej? Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?“

Tím deklaruje, že ona – stejně jako skupina, k níž promlouvá – se proti volbě levice velmi výrazně *vymezuje*, je to pro ni něco nemyslitelného. Zatímco senioři volí levice, protože zapomněli škrálopupy levice v minulosti, mladí lidé výběrovostí paměti netrpí a neodpouštějí. Předpoklad ochoty angažovat se a zapojit se do zvýšení volebního výsledku pravice připisují autoři publiku prostřednictvím úvodní rétorické otázky:

„... zajeli byste za nima? No jasně, že jo. Teda pokud nejste úplně...“

Issová naznačuje, že ochota angažovat se je něco, co u osloveného publika považuje za normální. Naopak, potenciální neochota zapojit se je rámována jako něco deviantního. Všimněme si, že zároveň můžeme o takto konstruovaném publiku vyvozovat i to, že se jedná o *aktivní* voliče pravice. Zdá se totiž absurdní předpokládat, že někdo je v principu ochoten přemlouvat své prarodiče, a přitom schopen sám nezvažovat účast u voleb či volbu pravice.

Sekundární publikum, publikum seniorů, je vymezeno jako publikum voličů levice, které je senilní, uvažuje zkratkovitě. Jediné pouto, které toto publikum propojuje se skupinou mladých, je jejich příbuzenský vztah a fakt, že starým lidem nejsou zájmy vnoučat lhostejné:

„Starý lidi argumentujou tím, že volí levice *kvůli vám – svým dětem a vnukům*.

(...)

Pro prarodiče jsou jejich vnoučata to nejdůležitější na světě.“

Připustíme na okamžik, že takto popsaná publika jsou skutečně zamýšlenými adresáty autorů videa, a že tedy autorům doopravdy jde v první řadě o to, aby přesvědčili mladé pravicové voliče k přesvědčování příbuzných, a druhotně, aby tak došlo k přesvědčení seniorů k volbě

pravice. Opět se zdá, že autoři využívají vzhledem k takto vymezeným publikům takové argumentační prostředky, které podřívají tuto deklarovanou snahu a jsou tedy vzhledem k ní kontraproduktivní.

Posouzení vhodnosti argumentů k přesvědčování identifikovaných publik je součástí analýzy strategického manévrování v argumentační fázi. V argumentační fázi se strategicky chovající autoři pokoušejí předložit ty a pouze ty argumenty, o nichž se domnívají, že jim umožní vypořádat se co nejefektivnějším způsobem se všemi relevantními pochybami a kritickými námitkami svého zamýšleného publika. Zvažme, zda Mádl a Isoová volí takové argumenty.

Primární publikum je přesvědčováno volbou tří komplexněji strukturovaných argumentačních větví. Pracovně si je můžeme stručně parafrázovat následovně:

1.1 Volba pravicové strany je lepší než volba levicové.

1.2a-d Je třeba starým lidem zabránit ve volbě levicových stran.

1.3a-b Odměnou za přemluvení příbuzných je tip na kontroverzní porno.

Uvažme – jsou takové argumenty doopravdy nejvýhodnějším způsobem obhajoby stanoviska ze všech myslitelných alternativ, které mohli mít autoři k dispozici? Mohou mluvíci myslet vzhledem k deklarovanému cíli takovou argumentaci vážně?

První argument se týká volby pravicové nebo levicové strany – spojuje volbu levicové strany s nežádoucím důsledkem:

„No, hlavně když budete volit levice, *tak si pak levice vytře zadek s váma.*“

Je však třeba poznamenat, že poukaz na negativa volby levice není přímým ani dostatečným důvodem k tomu, aby někdo přemlouval starší příbuzné. Spíše by mohl fungovat jako podpora jiného stanoviska – *potřeby aktivní volby pravicové strany*. Argument přitom neapeluje na sekundární publikum seniorů, ale na publikum mladých: „když [vy, pozn. I.S.] *budete* volit levice“.

Takový argument se zdá vzhledem k explicitně definovanému publiku redundantní: adresáti přece již jsou chápáni jako aktivní voliči rozhodnutí volit pravicovou stranu. Nač je tedy přesvědčovat? Vzhledem k takto definovanému publiku je formulace argumentu nestrategickou ztrátou času a „vyřazením otevřených dveří“.

Ve druhém předloženém argumentu se Mádl a Isovoá pokoušejí podpořit tezi tím, že je třeba starým lidem zabránit ve volbě levicových stran. Je však třeba říci, že autoři využívají v argumentaci takové prezentační prostředky, které přesvědčivost argumentu spíše podřývají – prostřednictvím rámování dialogu i seniorů totiž naznačují, že starým lidem ve volbě levice *zabránit nelze* a pokus o to by byl nepříjemným a neúspěšným podnikem.

Všimněme si, jakým způsobem jsou v argumentu divákům prezentováni prarodiče. Na verbální rovině autoři volí pro popis seniorů výhradně negativní kategorie: jsou líčeni jako osoby *neschopné relevantně posoudit chování levicových stran v minulosti*:

„Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?“

(...) Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. To znamená, že si pamatují jenom ty hezký věci. Jak si dali poprvé pusy na taneční zábavě, ale už třeba úplně zapomněli na proces s Miladou Horákovou.“

Dále, jako osoby, které se *rozhodují sobecky a zkratkovitě*, a jejichž volební chování *ohrožuje zájmy mladých*:

„Jo, a jestli někdo volí levici kvůli 30Kč poplatku, dobře, ale je to teda dost sobecký rozhodnutí, který třeba *mě poškodí*.“

Autoři tedy líčí skupinu prarodičů jako lišící se názorově od mladých na všech podstatných úrovních, nepokoušejí se vytvořit dojem společné pudy pro možnost plodné diskuze seniorů a jejich vnuků, nevymezují žádné společné politické zájmy, o nichž by mohly obě generace najít společnou řeč.

Zaměříme-li se na zvolené rámování situace, všimneme si, že autoři využívají k líčení setkání seniorů a jejich vnuků – ač v nadsázce – prostředky připomínající scénář „rozhodující bitvy“: senioři ohrožují důležité zájmy mladých a je třeba je za každou cenu zastavit:

„Starý lidi argumentujou tím, že volí levici kvůli vám – svým dětem a vnukům. Takže je potřeba jim dát najevo, že kvůli vám socialisty a komunisty rozhodně volit nemaj.

(...) Když nezafunguje zdravěj rozum, použijte nátlak. Pro prarodiče jsou jejich vnoučata to nejdůležitější na světě, takže když budou volit pravici, dostanou od vás jednu návštěvu letos zdarma.“

Naznačený průběh přemlouvání seniorů rozhodně nepůsobí jako příjemné povídání, které povede k rychlému a jednoduchému řešení. Naopak je líčen jako potenciálně tvrdý názorový střet dvou stran, které zastávají zásadně odlišné pozice, jako střet, v němž možná bude třeba uchýlit se k nefér prostředkům. Shrnutí: autoři nabádají diváky k akci, kterou však zároveň kontraproduktivně prezentují jako nepříjemnou a pravděpodobně neúspěšnou.

Třetí předložený argument slibuje za přemlouvání prarodičů odměnu ve formě tipu na kontroverzní porno. Z jeho formulace („Poradíme vám, kde na netu najít úplně zadarmo to nejlepší animální anální porno se členkou italský parlamentní strany, Rocco Siffredim a úhořem.“) i podání (potutelný úsměv M. Issové) je zřejmé, že autoři tuto odměnu nemyslí zcela vážně. Dílčím důvodem pro tuto interpretaci může být i to, že je velmi těžce představitelné, že by adresáti mohli být slíbenou odměnou reálně motivováni k náročné akci vyjádřené stanoviskem. Umístění repliky na konci videa pak svědčí o tom, že se jedná spíše o odlehčující vložku využívající sexuální narážku, jejímž cílem je spíše udržet pozornost diváků a posílit kontroverzi videa.

Shrňme: první argument není adekvátní vzhledem ke stanovisku, účinek druhého argumentu na deklarované publikum je systematicky podryván, třetí argument pravděpodobně není míněn jako seriózní argument v diskuzi. Pokud bychom uvažovali publikum pravicových

voličů za skutečně zamýšlené publikum Mádla a Issové, pak bychom museli konstatovat, že argumenty jsou zvoleny velmi nestrategicky a jako adekvátní podpora vyrovnávající se s předjímanými pochybami publika nefungují příliš dobře.

Zaměříme-li se na argumenty, které jsou přeneseně předloženy sekundárnímu publiku seniorů. Mádl a Issová formulují čtyři důvody, které mohou mladí lidé použít k přemlouvání. Obecně mohou být parafrázovány následovně:

1.2b.1b.1a-b Levicová politika zadluží budoucí generaci.

1.2b.1b.2a-b Volba levice kvůli zrušení poplatků u lékaře je sobecké rozhodnutí poškozující budoucí generaci.

1.2b.1b.3a-b Levicová politika odkládání důchodové reformy poškodí budoucí generaci.

1.2b.1b.4a-b Levicová politika odmítání školného poškodí úroveň školství.

Je pozoruhodné, že předložené argumenty apelují pouze a výhradně na ochranu ohrožených zájmů mladých, v zásadě se nijak nedotýkají možných zájmů seniorů. Jako takové nemusí být pro seniory ani zajímavé ani palčivé. Volba jejich obsahu je tedy vzhledem k přemlouvání seniorů kontraproduktivní.

Zamyslíme-li se dále nad formou jejich podání, jsou argumenty formulovány vzhledem k publiku seniorů hrubě, velmi konfrontačně, staví seniory do role viníků a jejich vnuky do role obětí:

„Protože levice nadělá dluhy, a zatímco voni si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet.

(...) Jo, a jestli někdo volí levici kvůli 30Kč poplatku, dobře, *ale je to teda dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí.*“

Využití takto formulovaných argumentů k přemlouvání seniorů by bylo vzhledem k očekávatelné reakci seniorů značně kontraproduktivní.

Hrubost protistranu pravděpodobně urazí, vnučování viny (není-li stranou akceptována), může vést k odmítání diskuze.

Znovu tedy zvažme, jak by asi autoři formulovali tento argumentační arzenál, pokud by jej skutečně zamýšleli jako použitelný a ideálně účinný v případě názorového střetu s prarodiči. Do strategie potenciálně úspěšného rozhovoru by mladí lidé velmi pravděpodobně zahrnuli slušnost, pokusili by se vytvořit dostatečně velké množství sdílených východisek, např. prostřednictvím formulování politických zájmů, které publikum starých a mladých sdílí. Patrně by se pokusili formulovat argumenty zohledňující zájmy seniorů, nebo alespoň takové, které se vypořádávají s možnými pochybami a obavami seniorů ohledně pravicové politiky. Žádné takové argumenty ovšem Isova a Mádl svým divákům k přesvědčování seniorů nenabízejí. Do rozhodující argumentační bitvy je vysílají trestuhodně nepřipravené.

Shrňme: argumenty prezentované jako nástroje k přesvědčení seniorů mají kontraproduktivní obsah i formu. Pokud bychom uvažovali publikum seniorů jako skutečné sekundární publikum autorů, opět bychom museli konstatovat, že zvolené argumenty jsou vybrány i formulovány naprosto nestrategicky.

Alternativní rekonstrukce

Fakt, že autoři se dopouštějí podřívání účinnosti argumentace vzhledem k explicitním publikům systematicky, spolu s metodologickým východiskem, které nás vede k tomu, že jejich chování považujeme za záměrné a strategické, nás může vést k úvaze, že video je cíleno na *jiný typ publika* a jeho stanoviskem je *jiné tvrzení*.

Na jaký typ publika tedy autoři cílí? Na takové, které má smysl přesvědčovat, že volba pravice je lepší než volba levice, že staří lidé ohrožují jeho zájmy a je třeba jim v tom nějak zabránit, a kterému má smysl představovat politické zájmy a způsob, jakým jsou ohrožovány. Takovým publikem je pravděpodobně *publikum mladých nevoličů*. Tuto interpretaci můžeme nezávisle na analýze kontraproduktivních prostředků posílit rovněž výroky tvůrců videa, jimiž v pozdějších rozhovorech komentovali svůj záměr. Jiří Mádl komentuje záměr tvůrců následovně:

„Problém je, že mladí lidé rezignovali, jsou k politice často apatičtí a téměř se o ni nezajímají. I z toho důvodu jsem se rozhodl natočit s Petrem Zelenkou a Marthou Issovou spot »Přemluv bábu«.“⁵⁶

„Sledujeme tím zvýšení zájmu mladých o politiku, proto jsme zvolili tento vtipný mód.“⁵⁷

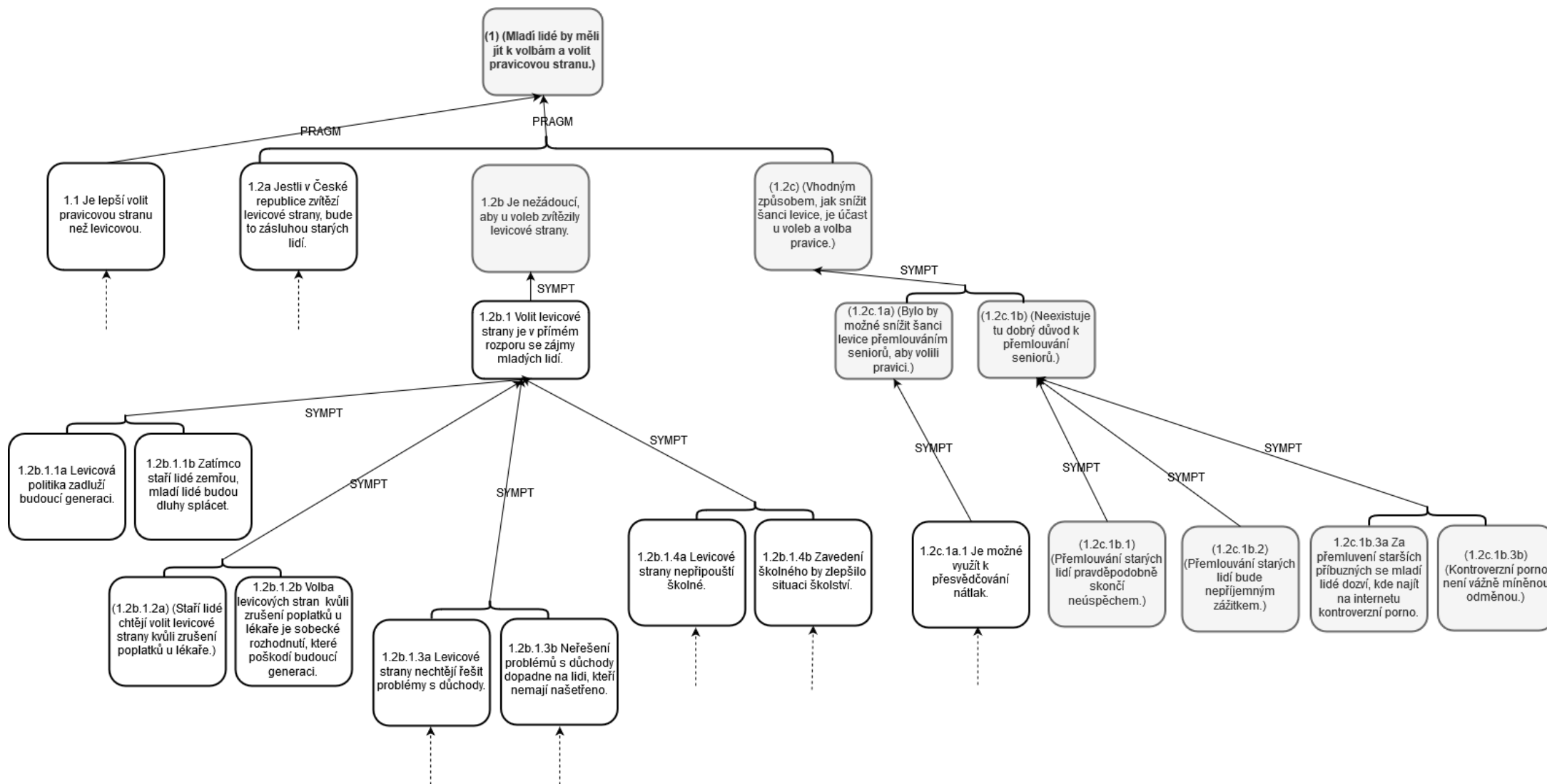
Mádl prezentuje zamýšlený účinek videa obecně jako *zvýšení zájmu mladých lidí – patrně nepříliš informovaných nevoličů – o politiku*.

Uvažujeme-li nad pravděpodobným stanoviskem, o němž se autoři snaží toto publikum přesvědčit, pak je zřejmé, že jim nejde o přemlouvání prarodičů. Je v zásadě velmi nepravděpodobné, že by bylo možné přesvědčit mladé nevoliče bez zájmu o politiku, k něčemu takovému, mimoto jsou mladí lidé od tohoto stanoviska odrazováni řadou prostředků. Nicméně, má-li být apel argumentace zachován, pak je pravděpodobnějším stanoviskem snaha přesvědčit mladé nevoliče k vlastní účasti u voleb. Vodítkem k této interpretaci může být i premisa 1.1, která by byla jeho přímou podporou.

Zvážíme-li v rekonstrukci alternativní stanovisko a pravděpodobnou recepci kontraproduktivně formulovaných argumentů, dostáváme alternativní podobu argumentace (*Obr. 5: Přemluv bábu: alternativní rekonstrukce*). V následujícím schématu je zachycena alternativní rekonstrukce videa. Implicitní prvky rekonstruované na základě pravděpodobné recepce publikem jsou označeny šedě. Pro jednoduchost jsem dále vypustila ty části argumentačních větví, u nichž v rekonstrukci nedochází ke změně. Vypuštěné větve označuji šrafovanými šipkami.

⁵⁶ Kratochvíl & Procházková (2010).

⁵⁷ Idues (2010).

Obr. 5: Přemluv bábu: alternativní rekonstrukce

Závěr

Cílem tohoto textu bylo představení pragma-dialektického přístupu k analýze argumentace. Představila jsem obě verze pragma-dialektiky – standardní model, který umožňuje rekonstrukci argumentace a analýzu, a rozšířený model, který obohacuje analýzu o zkoumání rétorického rozměru argumentace. Aplikace nástrojů standardního modelu nám umožňuje odpovědět první výzkumnou otázkou:

O1: Jakou argumentaci Mádl a Isovoá předkládají?

Odpověď na tuto otázku je zachycena v prvním schématu. Autoři explicitně argumentují ve prospěch stanoviska „Mladí lidé by měli přemluvit své starší příbuzné, aby ve volbách do poslanecké sněmovny ČR v roce 2010 volili pravicovou stranu.“ Toto stanovisko podporují prostřednictvím tří pragmatických argumentů: v prvním argumentují, že volba pravicové strany je lepší než volba levice, ve druhém apelují na to, že je pro mladé lidi nežádoucí, aby staří lidé volili levicové strany, ve třetím slibují divákům odměnu ve formě návodu k nalezení pikantního videa. První argument je podpořen prostřednictvím metafory, kterou pragma-dialektika chápe jako specifický typ analogického argumentu. Druhý argument je dále podpořen dvěma argumentačními větvemi: v první je dokládáno, že staří lidé jsou voliči levice díky neschopnosti posoudit negativa levice, ve druhé větvi se argumentuje, že volba levice je v přímém rozporu se zájmy mladých lidí. Toto tvrzení je dále podpořeno třemi argumenty: levicová politika vede k zadlužování, neřešení důchodové reformy vede k tomu, že dnes mladí lidé nedosáhnou na vlastní důchody v budoucnu, odmítnutí školného poškozují kvalitu školství v České republice.

Aplikace nástrojů rozšířeného modelu nám umožňuje zodpovědět druhou výzkumnou otázku:

O2: Jaké argumentační strategie Mádl a Isovoá používají, aby zvýšili přijatelnost stanoviska vzhledem k zamýšlenému publiku?

V této části analýzy jsem se zaměřila na objasnění jedné ze strategií užitých autory, využití tzv. strategické kontraproduktivity. Zvažujeme-li původní rekonstrukci vzhledem k jejímu rétorickému účinku na explicitně adresované publikum, pak se může zdát, že trochu „míjí cíl“. Zahrnuje totiž řadu naprosto nevhodných kroků, které podrývají snahu mluvčích přesvědčit publikum mladých diváků k přemlouvání seniorů a které by mluvčí patrně nevyužili, kdyby deklarované stanovisko mysleli zcela vážně.

Analýza kontraproduktivních kroků v konfrontační fázi (verbální prezentace seniorů), otevírací fázi a argumentační fázi (nevhodná volba i prezentace argumentů vzhledem k deklarovanému publiku mladých i seniorů) nás vede k alternativní konstrukci zamýšleného publika i stanoviska i revizi argumentace, které zohledňují pravděpodobnou recepci publika. Skutečně zamýšleným publikem je pravděpodobně publikum mladých nevoličů, toto publikum není nabádáno k přesvědčování seniorů, ale spíše je povzbuzováno k tomu, aby se samo účastnilo voleb a při nich volilo pravici. Argumenty, které jsou prezentovány jako prostředky přesvědčování seniorů, mnohem spíše slouží jako argumenty adresované přímo mladým nevoličům.

Literatura

- Acronym. (2018): „Dear Young People, Don't Vote: A Knock the Vote PSA.“ In *Youtube* [online]. 24. 9. 2018 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=iphKLXj-kyE>.
- Anýž, D., Honzejek, P. & Šilpoch, J. (2010): „Režisér Petr Zelenka: Paroubek je nový diktátor. A Češi to nechápou.“ *Hospodářské noviny* [online]. 30. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-43040390-paroubek-je-novy-diktator-a-cesi-to-nechapou>.
- ATTN. (2018): „President Obama Doesn't Have Time For These 7 Excuses Not To Vote.“ In *Youtube* [online]. 7. 10. 2018 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=YGJoizYE4Js>.
- van Eemeren, F. H. (2010): *Strategic maneuvering in argumentative discourse: Extending the pragma-dialectical theory of*

- argumentation*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- van Eemeren, F. H. (2016): „Identifying argumentative patterns: A vital step in the development of pragma-dialectics.“ *Argumentation* 30 (1): 1–24.
- van Eemeren, F. H., ed. (2017): *Prototypical Argumentative Patterns: Exploring the relationship between argumentative discourse and institutional context*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- van Eemeren, F. H. & Garssen, B. (2009a): „In varietate concordia – united in diversity: European Parliamentary debate as an argumentative activity type.“ In *OSSA conference archive, Proceedings of the OSSA Conference* [online], vol. 8, 2009, University of Windsor, Windsor [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <http://scholar.uwindsor.ca/ossaarchive/OSSA8/papersandcommentaries/39/>.
- van Eemeren, F. H. & Garssen, B. (2009b): „Problems of argumentation: An introduction.“ In *Pondering on problems of argumentation*, ed. F. H. van Eemeren & B. Garssen, Springer, Dordrecht, 2009, s. vi–xxi.
- van Eemeren, F. H. & Grootendorst, R. (1984): *Speech acts in argumentative discussions: A theoretical model for the analysis of discussions directed towards solving conflicts of opinion*. De Gruyter, Berlin.
- van Eemeren, F. H. & Grootendorst, R. (1988): „Rationale for a pragma-dialectical perspective.“ *Argumentation* 2 (2): 271–291.
- van Eemeren, F. H. & Grootendorst, R. (1992): *Argumentation, communication, and fallacies: A pragma-dialectical perspective*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey.
- van Eemeren, F. H. & Grootendorst, R. (2004): *A systematic theory of argumentation: The pragma-dialectical approach*. Cambridge UP, Cambridge.
- van Eemeren, F. H., Grootendorst, R., Jackson, S. & Jakobs, S. (1993): *Reconstructing argumentative discourse*. The University of Alabama Press, Alabama.

- van Eemeren, F. H., Grootendorst, R. & Snoeck Henkemans, A. F. (2002): *Argumentation: analysis, evaluation, presentation*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey, London.
- van Eemeren, F. H. & Houtlosser, P. (2000): „Rhetorical analysis within a pragma-dialectical framework.“ *Argumentation* 14 (3): 293–305.
- van Eemeren, F. H. & Houtlosser, P. (2002): „Strategic maneuvering: Maintaining a delicate balance.“ In *Dialectic and rhetoric: The warp and woof of argumentation analysis*, ed. F. H. van Eemeren & P. Houtlosser, Kluwer Academic Publications, Dordrecht, 2002, s. 131–159.
- van Eemeren, F. H. & Houtlosser, P. (2003): „Strategic Manoeuvring: William the Silent’s Apologie. A Case in Point.“ In *Communication and culture: argumentative, cognitive and linguistic perspectives*, ed. L. Komlósi, P. Houtlosser & M. Leezenberg, Sit Sac, Amsterdam, 2003, s. 177–186.
- van Eemeren, F. H. & Houtlosser, P. (2006): „Strategic maneuvering: A synthetic recapitulation.“ *Argumentation* 20 (4): 381–392.
- van Eemeren, F. H., Houtlosser, P. & Snoeck Henkemans, A. F. (2007): *Argumentative indicators: A pragma-dialectical study*. Springer, Dordrecht.
- van Eemeren, F. H., Garssen, B., Krabbe, E. C. W., Snoeck Henkemans, A. F., Verheij, B. & Wagemans, J. H. M. (2014): *Handbook of argumentation theory*. Springer, Dordrecht.
- van Eemeren, F. H. & Peng, W., ed. (2017): *Contextualizing Pragma-Dialectics*. John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia.
- Feteris, E. T. (2009): „Strategic maneuvering in the justification of judicial decisions.“ In *Examining argumentation in context: Fifteen studies on strategic maneuvering*, ed. F. H. van Eemeren, John Benjamins, Amsterdam, 2009, s. 93–114.
- Garssen, B. (2016): „Problem-solving argumentative patterns in plenary debates of the European Parliament.“ *Argumentation* 30 (1): 25–44.
- Garver, E. (2000): „Comments on rhetorical analysis within a pragma-dialectical framework.“ *Argumentation* 14 (3): 307–314.

- Gilbert, M. A. (2005): „Let’s talk. Emotion and the pragma-dialectical model.“ In *Argumentation in practice*, ed. F. H. van Eemeren & P. Houtlosser, John Benjamins, Amsterdam, 2005, s. 43–52.
- Hample, D. (2003). „Arguing skill.“ In *Handbook of communication and social interaction skills*, ed. J. O. Greene & B. R. Burlison, Lawrence Erlbaum, Mahwah, 2003, s. 439–477.
- Hitchcock, D. & Wagemans, J. H. M. (2011): „The pragma-dialectical account of argumentative schemes.“ In *Keeping in touch with pragma-dialectics: In honor of Frans H. van Eemeren*, ed. E. T. Feteris, Garssen, B & A. F. Snoeck Henkemans, John Benjamins, Amsterdam, s. 185–205.
- Goodwin, J. (1999): „Good argument without resolution.“ In *Proceedings of the fourth international conference of the International Society for the Study of Argumentation*, ed. F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair, & C. A. Willard, Sic Sat, Amsterdam, 1999, s. 255–259.
- Idnes. (2010): „Přemluv bábu a dědu, ať nevolí levici, apelují Mádl a Issová v klipu.“ *Idnes* [online]. 22. 10. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/premluv-babu-a-dedu-at-nevoli-levici-apeluji-madl-a-issova-v-klipu-php-/domaci.aspx?c=A100422_194459_domaci_jw.
- Ihnen Jory, C. (2012): *Analysing and evaluating pragmatic argumentation in lawmaking debates: Institutional constraints on pragmatic argumentation in the British parliament*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam.
- IPM. (2017): „Tvoje poprvé.“ In *Youtube* [online]. 9. 10. 2017 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=uP2NNaQdZCY>.
- Issová, M., Mádl, J., & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>.
- Kratochvíl, L. & Procházková, M. (2010): „Mádl a Issová: Takový ohlas na bábu jsme nečekali, ale nelitujeme.“ *Idnes* [online]. 26. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/madl-a-issova-takovy-ohlas-na-babu-jsme-necekali-ale-nelitujeme-pbj-/domaci.aspx?c=A100426_170334_domaci_taj.

- Mohammed, D. A. (2009): *The honourable gentleman should make up his mind': strategic manoeuvring with accusations of inconsistency in Prime Minister's Question Time*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://pure.uva.nl/ws/files/2016805/71405_09.pdf.
- Pilgram, R. (2015): *A doctor's argument by authority. An analytical and empirical study of strategic manoeuvring in medical consultation*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://pure.uva.nl/ws/files/2497965/163536_proefschrift_Roosmaryn_Pilgram_digitaal.pdf.
- Popa, E. O. (2016): *Thought experiments in academic communication: A pragma-dialectical method for reconstructing the argumentative use of imaginary scenarios in academic disputes*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://pure.uva.nl/ws/files/2759368/176326_proefschrift_eugen_popa_UBA_complete.pdf.
- van Poppel, L. (2013): *Getting the vaccine now will protect you in the future! A pragma-dialectical analysis of strategic maneuvering with pragmatic argumentation in health brochures*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://pure.uva.nl/ws/files/1919829/128801_thesis.pdf.
- Silverman, S. (2008): „Sarah Silverman and The Great Schlep.“ In *Youtube* [online]. 25. 9. 2008 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AgHHX9R4Qtk>.
- Snoeck Henkemans, A. F. (1997): *Analysing complex argumentation: The reconstruction of multiple and coordinatively compound argumentation in a critical discussion*. Sit Sac, Amsterdam.
- Snoeck Henkemans, A. F. (2016): „Anticipating critical questions to pragmatic argumentation in over-the-counter medicine advertisements.“ In *Argumentation and reasoned action: proceedings of the 1st European conference on argumentation, Lisbon 2015*, vol. 2, ed. D. A. Mohammed & M. Lewiński, College Publications, London, s. 29–42.

- Snoeck Henkemans, A. F. (2017): „Argumentative patterns using symptomatic argumentation in OTC-medicine advertisements.“ *Journal of Argumentation in Context* 6 (1): 59–75.
- Tseronis, A. (2009): *Qualifying Standpoints: Stance adverbs as a presentational device for managing the burden of proof*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam.
- Wagemans, J. H. M. (2011): „The assessment of argumentation from expert opinion.“ *Argumentation* 25 (3): 329–339.
- Wierda, R. (2015): *Experience-based authority argumentation in direct-to-consumer medical advertisements. An analytical and experimental study concerning the strategic anticipation of critical questions*. [Unpublished doctoral dissertation]. University of Amsterdam.

Abstract

You Have No Chance of Convincing Your Grandma, so How about Going to the Polls? Strategically Counter-Productive Persuasion of Young (Non)Voters

The article introduces a pragma-dialectical approach to argumentation. It presents the tools of the standard version of pragma-dialectics (ideal model of critical discussion, argument scheme, argumentation structure) and its extended version (communicative activity type, strategic maneuvering). The use of these tools is illustrated in a case study of the video *Přemluv bábu* (*Convince your grandma*, 2010). The standard version's tools are used to answer the question “What argumentation is presented by Mádl and Issová?” The article illustrates a procedure of reconstructing the argumentative utterance: i.e. identifying the relevant elements of argumentation and reconstructing the used argumentation structure and argument schemes. The tools of the extended pragma-dialectics' version are used to answer the question: “What argumentative strategy is used by Mádl and Issová to enhance the acceptability of a standpoint with regard to the intended audience?” The characterization of a communicative activity type of engaged political comedy and constraints resulting from its conventions are presented. Then, an analysis of so-called strategic counterproductivity is presented.

Key words: argumentation, analysis, pragma-dialectics, *Convince your grandma*

Svačinová, I. (2018): „Bábu nepřemluvíš, co takhle jít k volbám? Strategicky kontraproduktivní přemlouvání mladých (ne)voličů.“ *Filosofie dnes* 10(2): 126–174. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz

Přemluv bábu, pobav sebe: postmoderní estetika v občanském politickém diskurzu

Kateřina Kirkosová

*Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita
Joštova 10, 602 00 Brno
k.kirkosova@mail.muni.cz*

V tomto článku analyzuji virální video *Přemluv bábu*, které mělo ambice zasáhnout do voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2010. Ke klipu přistupuji z pozice kritické diskurzivní analýzy (CDA), pracuji především s předpoklady, koncepty a analytickými nástroji Normana Fairclougha, který pomáhal CDA rozvíjet a v akademickém poli prosadit. Tvrdím, že klip *Přemluv bábu* těží z pružnosti, respektive uhybavosti postmoderního diskurzu, což mohlo smysl jeho výpovědi i její naléhavost spíše oslabit a znečitelnit než podepřít. Demonstruji na příkladech a snažím se identifikovaným ambivalencím porozumět s ohledem na kontext intertextový, interdiskurzivní, situační a socio-politický.

Klíčová slova: kritická diskurzivní analýza, politický diskurz, postmodernismus, *Přemluv bábu*

Úvod

Rok 2010 byl prvním rokem, kdy nezisková organizace Člověk v tísni uspořádala Studentské parlamentní volby. Fungovaly jako „součást projektu Kdo jiný?, který je realizován v rámci programu Jeden svět na školách a který dlouhodobě podporuje větší účast mladých lidí na občanské společnosti“.¹ Voleb se zúčastnilo dvacet tisíc středoškoláků star-

1 Člověk v tísni (2010).

ších patnácti let. Při sloučení dat z gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť ve studentských volbách zvítězila TOP 09 se ziskem 26,59 % hlasů, následovaly ODS, Věci veřejné, Česká pirátská strana, Dělnická strana sociální spravedlnosti, Strana zelených, ČSSD, SPOZ, KSČM a KDU-ČSL.² Výsledky studentských voleb byly po jistých peripetích zveřejněny 14. května, skutečné volby se konaly 28. a 29. května 2010.

TOP 09 vznikla 28. listopadu 2009 a svou zkratku si poskládala z iniciál slov – hodnot – tradice, odpovědnost a prosperita. Odkazy na „křesťansko-židovskou tradici“ Evropy sympatie u studentů zřejmě nezbudila. Víc rezonovat mohl apel na odpovědnost a prosperitu.³ Tyto hodnoty implicitně akcentují horizont přítomnosti, respektive budoucnosti, a mohou být svůdné i v kontrastu s toposem nezodpovědného a nerozumného mládí. Byly navíc zpřítomňovány v čase globální ekonomické krize roku 2008, která se Evropské unii ani Česku nevyhnula. Toto téma na příkladu hospodářské krize v Řecku v předvolební kampani do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2010 vytěžovala především ODS, která z něj udělala odstrašující příklad aplikace levicové politiky.⁴ Zužitovala jej však i TOP 09. Ta ho přerámovala a transformovala do varování před ČSSD, ale i ODS. Miroslav Kalousek, spoluzakladatel TOP 09, například v souvislosti s předvolebními plány strany na změny ve zdravotnictví prohlašoval: „Mne nijak netěší, že program TOP 09 je jediný, který skutečně vyvádí Českou republiku z dluhové pasti.“⁵ Protože důkladných analýz či komplexněji shromážděných informací v tehdejší politicko-mediální prostor byl pomálu,⁶ lze pochopit, jak se na takovém podkladu mohla de facto neoliberální politika⁷ TOP 09 mladým voličům jevit jako odpovědná a rozumná.

Studentským volbám i horké části předvolební kampaně se strašákem řecké dluhové krize předcházela svébytný klip *Přemluv bábu*⁸, v němž

2 Srovnej Strnadová (2010).

3 Srovnej Herzmann cit. in Strnadová (2010).

4 Srovnej Kirkosová, Urbániková & Volek (2012).

5 Perknerová (2010).

6 Srovnej Keller (2017), Švihlíková & Tsivos (2017).

7 Srovnej Fairclough (2001).

8 Issová, Mádl & Zelenka (2010). Odkaz na video a přepis celého textu je k dispozici v editorialech

dva mladí a populární herci – Martha Issová a Jiří Mádl – vyzývají mladé, aby volili „nějakou novou pravicovou stranu“ a aby přemluvili báby a dědy, své starší příbuzné, aby nevolili levici. Zdálo by se, že minimálně první část jejich apelu dobře koresponduje s preferencemi mladých voličů, a to i kdybychom mezi ‚nové pravicové strany‘ krom TOP 09 zařadili i Českou pirátskou stranu a Věci veřejné, což je kategorizace poněkud sporná. Klip však vyvolal víc kontroverzí než sympatií a zřejmě v tom mnoho nezměnilo ani ex post vysvětlování Issově a Mádlu, že sami nejsou pro pravici ani levici⁹ a šlo jim víc o prolomení letargie, lenosti samotatně myslet, za jejíhož hlavního viníka považují čtyřicetiletou vládu komunismu. Tedy že šlo o kritiku neochoty občansky se angažovat a aktivněji participovat na politickém životě země.¹⁰

Cílem této studie není zjistit, kdo měl v uvedeném sporu ‚pravdu‘ a kdo byl prokazatelně nechápavý. Zajímá mne primárně vnitřní stavba textu klipu, která interpretační disharmonii vyvolala a zapojila jej tak do procesů každodenního vyjednávání společensky uznané pravdy, hegemonie. Předznamenávám zároveň, že studie není standardní empirickou statí, ale má rovněž pedagogickou funkci: ilustrovat postup a analytické nástroje kritické diskurzivní analýzy a krátce tento v současnosti dominantní přístup ke kvalitativní textové analýze v sociálních vědách představit. Úvodem principy CDA vysvětlím a přiblížím přednosti a limity přístupu. Výzkumný postup demonstрую na *trojdimenzionálním modelu CDA* Normana Fairclougha a klip *Přemluv bábu* pomocí jím doporučených analytických nástrojů rozeberu. V rozboru se soustředím na strukturu a dílčí prvky videa a rekonstruuji kontext, který předchází interpretačně ukotvuje.

Kritická diskurzivní analýza: geneze, klíčové koncepty, řešená témata

Kritická diskurzivní analýza je specifický přístup k analýze textů, který těmto textům a diskurzům skrze ně cirkulujícím rozumí jako svěbytné formě sociálního jednání, které přispívá k reprodukci nebo transfor-

tohoto čísla časopisu na s. 7–9.

9 Hejdová (2016), Vokál (2016).

10 Hříděl (2010), Idnes.cz (2010).

maci existujících mocenských struktur ve společnosti.¹¹ Jako projekt, sdružující výzkumníky studující hru mezi texty, diskurzy, mocí a sociální realitou, se CDA zformovala koncem 80. let.¹² Výzkumná pozornost přisuzovaná sledování moci, ideologie a manipulace je v CDA vyjádřena rovněž přívlastkem „kritická“. Ten nemá hodnotící funkci (ve smyslu lepší – horší ve vztahu k diskurzivní analýze). Odkazuje ke kritické teorii, kritickému paradigmatu sociologie.¹³ Jako významné inspirace, byť by i jinak interpretované a jinak intenzivní, jsou zmiňovány poststrukturalismus a marxismus, z hlediska disciplín kritická lingvistika, (sociální) sémiotika, kognitivní lingvistika a psychologie a sociologie. Tyto podněty se promítají do společných principů CDA, které individuální imaginaci výzkumníků neeliminují, spíše ji ukotvují a zacilují.

Kritickou diskurzivní analýzu tak lze považovat za „kompletní balíček“¹⁴, „školu nebo paradigma“¹⁵. Zahrnuje ontologické a epistemologické představy o sociální realitě, teoretické koncepty, metodologické preference z hlediska volby výzkumných témat a akceptovaných prostředků validace rozborů a analytické nástroje, jež umožňují diskurz v napětí znehybnit a shromáždit tak evidenci pro sledování jeho vnitřních mechanismů. Tato syntéza opět nemá působit direktivně. Apel na interdisciplinaritu, eklektičnost a přizpůsobení designu výzkumu zkoumanému problému je velmi silný. Noví adepti CDA jsou občas i explicitně odrazováni od toho, aby postupy nekriticky přijímali jako kanonické, do nichž bylo znesvěcující zasahovat.¹⁶

Dílčí součásti „balíčku“ CDA rozvedu podrobněji. Akcentovanými ontologickými a epistemologickými předpoklady koresponduje CDA s konstruktivistickým paradigmatem sociálních věd.¹⁷ Přihlašuje se k tezi o konstruovanosti sociální reality ve smyslu neustálého přisuzování významu jejím aktérům, institucím, dějům v ní probíhajícím atp.¹⁸ CDA

11 Wodak & Meyer (2009), Fairclough (1993, 1995b, 2001), van Dijk (2001).

12 Wodak & Meyer (2009, s. 3–4).

13 Srovnej Held (1990).

14 Jorgensen & Phillips (2002, s. 3), srovnej Gee (2005, s. 32–33), Gee (2010).

15 Wodak & Meyer (2009, s. 3).

16 Srovnej van Dijk (2001).

17 Ritchie & Lewis (2003), Creswell (2007).

18 Srovnej Berger & Luckmann (1999).

navrhuje uvažovat o sociální realitě jako o dočasném a kontextově specifickém výsledku interpretačních střetů mezi jinak situovanými a jinak predisponovanými sociálními aktéry.¹⁹ Význam tedy není považován za inherentní součást symbolických forem (diskurzů)²⁰ ani za objektivní, nezávislý na jejich sociálním použití. Existence deskriptivní (nacionální, denotativní) roviny významu tím není popřena, ovšem je nedostačující pro adekvátní interpretaci diskurzu. Krom deskriptivní roviny významu je tak potřeba zohledňovat sociální a kulturní (konotativní) příznaky slov, jejich kontext (Wodak rozlišuje kontext lingvistický, intertextový a interdiskurzivní, situační a socio-historický a politický)²¹. V opačném případě, při interním čtení textu²² se zvyšuje riziko interpretace nedostatečné (pouze popisné, k dynamice a vnitřním procesům diskurzu se nepřibližující) nebo přehnané (fabulačně podmanivé, leč s textem a kontextem jeho běžného užití jen minimálně související)²³.

Text je v CDA pojímán široce, označení platí pro mluvené i psané záznamy řeči,²⁴ může zahrnovat i jiné sémiotické systémy než je jazyk (třeba obrazová, neverbální vyjádření atp.)²⁵. Texty jsou považovány za dočasnou stabilizaci *diskurzů*; texty diskurzy uzamykají v konkretizovaných sémiotických strukturách, aniž by je tím obsáhly kompletně. Diskurz je způsob promluvy, která v sobě implicitně obsahuje naturalizované – samozřejmé, nezpochybnované – předpoklady o sociální realitě, jejich institucích či aktérech.²⁶ Je sociální praxí, jednáním, jež má stejně jako to nediskurzivní důsledky v žité realitě. Dalším z klíčových pojmů CDA je *ideologie*. Podobně jako u diskurzu zde existuje rozsáhlé množství variantních vymezení. Kognitivní varianta CDA používá koncept ideologie jako „světonázoru, schematicky organizovaných souborů reprezentací a postojů, které se ustavují s ohledem na sociální realitu, například schémata bělochů vůči černochům“.²⁷ V rámci lingvisticky orientované

19 Chouliaraki & Fairclough (1999), srovnej Bourdieu (1991).

20 Srovnej Thompson (1990).

21 Wodak (2008, s. 13).

22 Ingarden (1967), srovnej Bourdieu (2010).

23 Srovnej Eco (2004).

24 Fairclough (1995, s. 187).

25 Gee (2005, 2010), Kress (2010), Kress & van Leeuwen (2006), Talbot (2007).

26 Wodak (2009), srovnej Mills (1997), Baker (2011, s. 30–31), Andersen (2003).

27 van Dijk (1993, s. 258) cit. in Wodak & Meyer (2009, s. 8).

varianty CDA²⁸ je relevantní vymezení ideologie jako „významu ve službě moci“²⁹, které zdůrazňuje potřebnost vnímat ideologii kriticky (jako namířenou proti někomu, kdo je v diskurzu stigmatizován či z něj vyloučen), ne neutrálně, deskriptivně.

CDA v sobě nese rovněž preference co do volby výzkumných témat. Je orientována primárně na prověřování konkrétních sociálních problémů. Je doporučováno soustředit se na politický nebo mediální diskurz, případně diskurz organizací. V rámci politického nebo mediálního diskurzu se sledují především textové značky xenofobie, populismu, antisemitismu, rasismu nebo nacionalismu, v diskurzích organizací prvky diskriminace (genderové, rasové, atp.). Revize empirické orientace výzkumu na úkor teoretického rozvíjení modelů diskurzu i revize dříve výhradní pozornosti k diskurzu jako nástroji dominance, nikoli subverze a emancipace, je předmětem současných diskuzí v CDA.³⁰ Jejich součástí je i prosazování označení „kritická studia diskurzu“ namísto „kritická diskurzivní analýza“³¹, které má výše popsanou komplexnost přístupu učinit i v pojmenování explicitní.

Výtky vůči CDA: angažovanost a role diskurzu v sociální realitě

Výtky vůči CDA se zpravidla zaměřují na její političnost, eklektičnost, předpokládaný vztah diskurzu a reality, nároky na znalosti výzkumníků. Věnovat se budu první z uvedených.

Jak bylo výše uvedeno, CDA zkoumá sociální problémy, které souvisejí s vyloučením či marginalizací určitých jedinců či sociální skupiny z diskurzu. Analytici se zaměřují na kritiku elitních diskurzů, které mocensky asymetrické struktury ve společnosti legitimizují a naturalizují, nověji i na strategie jejich subverze ze strany marginalizovaných.³² V obou případech se očekává, že výzkumník bude na straně utlačova-

28 Fairclough (1992), Richardson (2007), srovnej Fowler (1991).

29 Thompson (1990).

30 Srovnej Krzyżanowski & Forchtner (2016), Angermüller et al. (2014).

31 V češtině se používají označení „kritická diskurzivní analýza“ i „kritická analýza diskurzu“. Podle Schneiderové (2016, s. 14) je lze považovat za oborově specifická synonyma, kdy lingvisté používají spojení analýza diskurzu a sociální vědci diskurzivní/diskurzivní analýza.

32 Takto orientované výzkumy lze podle Krzyżanowského a Forchtnera (2016) označit jako positive discourse analysis, srovnej s agendou kulturních studií např. Chen & Morley (2006).

ných. Není to proto, že by taková pozice pravděpodobněji zprostředkovala přístup k poznání reality.³³ Ospravedlněno je to Habermasovou teorií veřejné sféry. Ta postuluje, že do diskuze má mít přístup každý, kdo argumentuje racionálně (ve smyslu *komunikativní*, ne výhradně instrumentální racionality), bez ohledu na jeho/její konkrétní socio-ekonomické postavení, rasu, gender, vzdělání, sexuální orientaci atd.³⁴

Angažovanost kritické diskurzivní analýzy iniciuje i kritiku, že politická angažovanost je neslučitelná s nároky na kvalitní vědeckou práci. CDA je údajně vždy více politikou než vědou.³⁵ Nicméně CDA nefunguje v pozitivistickém, ale konstruktivistickém paradigmatu, které objektivně existující a objektivně poznatelnou sociální realitu nepředpokládá.³⁶ V CDA se podobně jako jinde v kvalitativním výzkumu akcentují jiná kritéria kvality než pozitivisticky chápané hodnoty reprezentativity, reliability a validity. Validace výzkumu je považována za velmi podstatnou, ovšem prostředky, jež ji zajišťují, nejsou standardizované postupy analýzy či prověřené koeficienty, ale konstantní komparování. Toto srovnávání probíhá jak na úrovni dílčích zjištění analýzy, která by měla být koherentní a nabízet k případným rozporům zdůvodnění; dále v rovině srovnávání vlastních zjištění s těmi z jiných výzkumů na podobné téma, a za třetí diskuzí a reinterpretací zjištění s lidmi, kteří nejsou do výzkumu přímo zapojeni. Z kvalitativního výzkumu CDA přejímá důraz na princip sebereflexe. Ze smíšených metod si vypůjčuje princip triangulace.

Metodologie: komunikativní událost, pravidla diskurzu, sebereflexe

Nyní přejdu od představení CDA k popisu výzkumného postupu, který aplikuju na klip *Přemluv bábu*. Mezi variantami CDA jsem zvolila přístup Normana Fairclougha. Jeho operacionalizace diskurzu je podrobná,³⁷ přitom relativně srozumitelná a rozsahem zvládnutelná individuálními

33 Fairclough (1992, s. 240), van Dijk (2001, s. 99), Wodak (2009, s. 27), srovnej se standpoint epistemology, např. Ezy (2002), nebo postoji chicagské školy sociologie, např. Hammersley (2000).

34 Thompson (1990, s. 109–121), Reisigl & Wodak (2001, s. 70–71), srovnej Herzog (2016).

35 Wodak & Meyer (2009, s. 33), srovnej Creswell (2007, s. 21–22).

36 Fairclough (2003, s. 14–15), srovnej Hammersley (2000, s. 5).

37 Srovnej van Dijk (2001), Gee (2005, 2010), van Leeuwen (2008).

výzkumníky, nepracujícími v týmu.³⁸ Nedisponuje sice precizovanými nástroji pro práci s vizuálními či audiálními kódy,³⁹ silná ale je v analýze intertextuality, žánrů a stylů. Postup, se kterým zde pracuji, tedy současně nevystihuje plně mnohotvárnost CDA i ji v jistých aspektech překračuje. Věřím, že bude funkční ilustrací přístupu.

Pro CDA závaznou souvislost mezi textem a kontextem Fairclough vyjadřuje dvojicí komunikativní událost – pravidla diskurzu a trojdimenzionálním modelem diskurzu, který sestává z textu, diskurzivní praxe a sociokulturní praxe. Komunikativní událost⁴⁰ je jednotkou diskurzu, jeho konkrétní manifestací, která je smysluplně ohraničitelná. Jako příklady komunikativní události uvádí Fairclough novinový článek, televizní reportáž. V návaznosti na Hallidayovy metafunkce jazyka Fairclough tvrdí, že v každé komunikativní události je specificky reprezentována realita (události, jevy, souvislosti, hodnoty atp.), identity sociálních aktérů (o nichž se v ní mluví a jež na ní participují – novináři, editoři, čtenáři atp.) a vztahy mezi nimi. Tyto tři oblasti uzavírají vnitřní mechanismy diskurzu do přehledných, přitom vzájemně prostupných kategorií⁴¹ a pomáhají tak jejich zobrazení a porozumění, aniž by nutně činily diskurz jednorozměrným – uchovávají za analytickou stabilizací jeho napětí.

Pravidla, respektive řád diskurzu jsou řetězcem obsahových a formálních prvků, které jsou komunikativním událostem společné a které mohou explicitně či implicitně obsahovat další institucionální či společenské normy, které stanovují, co je dobré/žádoucí a co nevhodné/deviantní atp.⁴² Pravidla diskurzu tak fungují na podkladu hegemonického common sense, nerozporovaných a naturalizovaných představ platných v určité společnosti a zobrazujících, jaká je, či měla by být realita (v kontextu klipu je relevantní třeba představa, jaké situaci je adekvátní nespisovná, místy i vulgární mluva), jak se mají chovat sociální aktéři v určitých pozicích (třeba mladí lidé, jejichž znalost politiky i praktická zkušenost s ní je nutně omezená věkem) a jak by měly fungovat vztahy

38 Srovnej Wodak (2001).

39 Srovnej Gee (2005, 2010).

40 Fairclough (1992, 1995), Jorgensen & Phillips (2002, s. 67).

41 Srovnej Gee (2005).

42 Fairclough (1992, 1995), Chouliaraki & Fairclough (1999), Jorgensen & Phillips (2002), Baker (2011, s. 86).

mezi nimi (třeba jestli je v rodině důležitější mít harmonické a právě příbuzenským vztahem definované vztahy vnouče-prarodič nebo je možné do nich zahrnout politiku).

Reprezentace reality, reprezentace identit sociálních aktérů a reprezentace vztahů jsou oblasti diskurzu, které komunikativní událost a pravidla diskurzu propojují. V návaznosti na ně tedy formuluji výzkumné otázky pro analýzu: Jak klip *Přemluv bábu* reprezentuje politickou situaci v Česku v roce 2010? Jak reprezentuje starší a mladší voliče? Jak reprezentuje vztah mezi nimi? V CDA podobně jako v kvalitativním výzkumu obecněji je preferován induktivní, nebo abduktivní, ne deduktivní přístup k výzkumu: výzkumník zahajuje svou práci prozkoumáním empirického materiálu, podle něj pak precizuje formulaci výzkumného cíle a výzkumných otázek, dohledává relevantní literaturu, reviduje datový korpus. Postup je tak spíše kruhový, respektive spirálový, nikoli lineární jako v kvantitativním výzkumu; jednotlivé kroky výzkumu nejsou striktně odděleny a není definitivně určena jejich hierarchie a souslednost. Tyto revize si zde dovoluji vzhledem k cíli a rozsahu této stati přeskočit, nicméně upozorňuji na jejich důležitost v plánování designu CDA studie.

Trojdimenzionální model diskurzu vyjadřuje vazbu textu a kontextu, diskurzu a sociální reality příměji a lze jej vnímat i jako schematizovaný návod pro interpretaci. Zobrazuje komunikativní událost jako složenou z textu, diskurzivních praxí a socio-kulturních praxí.⁴³ Pro rozbor komunikativní události jako textu Fairclough doporučuje standardní kategorie lingvistiky a doformuluje jejich funkci v sociologické analýze diskurzu. Uvádí, že je možné soustředit se na rozbor lexika, gramatiky, koheze a koherence, intertextuality a interdiskurzivity. Pro každou oblast uvádí množství nástrojů, jejichž výčet neprezentuje jako konečný a který v intencích eklektičnosti a otevřenosti CDA v každé studii mírně variiuje. V rozboru lexika doporučuje zaměřit se na volbu slov, jejich význam, metafory a další rétorické tropy. V rozboru gramatiky doporučuje především zkoumat tranzitivitu, trpné a jmenné tvary sloves a modalitu. V rozboru koheze a koherence doporučuje zaměřit se na funkční spojení větných členů a vět, uspořádání textu (horizontální a vertikální struktu-

43 Fairclough (1992), Jorgensen & Phillips (2002, s. 68–71), Talbot (2007).

ra), pro dialogické texty přejímá nástroje konverzační analýzy (střídání replik, párové sekvence atp.). V rozboru intertextuality vymezuje reprezentaci jiného diskurzu, ironii nebo presupozice jako vhodné nástroje, jak posuzovat vnitřní dialogičnost i monologických textů. V rozboru interdiskurzivity upozorňuje na funkci stylu a žánru pro přečtení diskurzu. Jmenované nástroje vysvětlím v analýze, kde je mohu okamžitě doplnit příklady z klipu.

Posuzujeme-li komunikativní událost jako objekt diskurzivních praxí, soustředíme se na jednání tvůrců či čtenářů textu. Diskurzivní praxe se projevují v interpretačním uzavírání, respektive precizování významu textu: principiálně, má-li slovo či metafora vícero možných výkladů, připočtení diskurzivní praxe – zohlednění informací o situovanosti tvůrců a čtenářů textu v sociální realitě – umožní vybrat mezi nimi ty pravděpodobnější a odmítnout ty hypoteticky možné, ale v konkrétních souvislostech obtížně obhajitelné. Zohlednění diskurzivní praxe zvýznamňuje potřebnost nezkoumat diskurz jen jako strukturu o sobě (vizte poznámku o interním a externím čtení výše). Používáme tytéž nástroje jako pro rozbor textu, ale namísto identifikace a *deskripce* je v tomto kroku *interpretujeme*. Pro mapování diskurzivní praxe nabízí CDA nástroje i nad rámec těch, co přecházejí z rozboru textu, jsou ale méně systematizované. Může sem patřit shromažďování sociodemografických údajů o empirických autorech a čtenářích, zohlednění jejich profesních rutin nebo recipientských praxí, rekonstruování diskurzivní komunity textu atd.

Vnímáme-li komunikativní událost jako objekt socio-kulturních praxí, zaměřujeme se na předpoklady v diskurzu a na jejich potenciální politické a ideologické důsledky. Pracujeme stále s nástroji z rozboru textu a diskurzivní praxe, jimiž jsme v předchozích krocích identifikované fragmenty popsali a interpretovali. Nyní je *explikujeme*, tedy zhodnotíme v socio-politickém kontextu. Nástroje z analýzy textu a z analýzy diskurzivních praxí můžeme dále rozšířit o koncepty vybrané sociologické grand theory – teorie jednání podle Habermase, Bourdieua, Latoura či jiných. Postup CDA je tedy kumulativní.⁴⁴

Zpracování všech tří oblastí diskurzu je velmi náročné a CDA analytici zpravidla volí intenzivní, ne extenzivní výzkum, studující důkladně jed-

44 Wodak (2001, s. 93), srovnej Wengraf (2001), Creswell (2007).

nu z oblastí analýzy na úkor zbývajících. Klíčová tu znovu je otevřenost CDA a pro kvalitativní výzkum charakteristická důvěra ve výzkumníky jako ty, kteří především by měli posoudit, co s ohledem na výzkumný cíl akcentovat, co odsunout, přičemž tyto své volby by měli patřičně reflektovat. V případě této analýzy by mohla taková reflexe vypadat takto: Ve své analýze jsem upřednostnila rozbor prostřednictvím lingvistických kategorií a koncepty sociologické zohledňovala minimálně. Odpovídá to více zadání, podle kterého píšu, i mým pedagogickým zkušenostem, ačkoli průpravu mám jak lingvistickou, tak sociologickou. K prvnímu, cílem studie bylo představit a ilustrovat rozbor textu podle vybrané tradice a, jak jsem uvedla, slabší teoretická báze se v CDA začala reflektovat relativně nedávno. K druhému, učím CDA a vedu takto orientované závěrečné práce zhruba sedm let a vysvětlovat lingvistické kategorie považuju za snazší (navzdory pravidelně se opakujícímu zpěčování studentů vracet se třeba k větným rozborům) i odpovědnější (umožňuje lépe se bránit přetrvávající kritice „fabulace“ v kvalitativním výzkumu, vedené z nepříliš progresivních kvantitativních pozic). Sociologickou, respektive sociologii a literární teorii kombinující interpretaci diskurzu osobně považuju za zajímavější, časově však velmi náročnou – tedy nevhodnou tomuto úkolu. Záblesky této pro mne zatím nehotové syntézy lze v rozboru zahlédnout. Volba klipu je podobně jako struktura stati dána zadáním. Sama bych si klip nevybrala, protože – bezelstně – mi připadal trochu hloupý. Možná kdybych vyrůstala v liberálním prostředí, žila v Praze a znala Dejvické divadlo, uvažovala bych už úvodem jinak. Proces jeho rozboru přesto hodnotím jako pro mne užitečný a inspirativní, především proto, že se pohybuje na rozmezí mediálního a popkulturního diskurzu.

Analýza: proč přemlouvat báby a dědy

Tři stupně rozboru komunikativní události je žádoucí provádět odděleně, prezentuji je ale současně, synteticky. Kostru tvoří kategorie definované pro rozbor textu.

Lexikum

V rozboru lexika textu Fairclough doporučuje sledovat volbu a význam slov.⁴⁵ Jejich využití v analýze ilustruju na slovech „přemluv“ a „bábu“. Jsou v klipu velmi frekventovaná (pět, respektive tři výskyty), umístěna v prioritních pozicích (název, úvodní a závěrečná replika) a byla vyhodnocena jako klíčová po srovnání s referenčním korpusem⁴⁶. Nocionální význam slova „přemluvit“ je podle *Slovníku spisovné češtiny* „mluvením, uvedením důvodů přimět, pohnout“.⁴⁷ To celkem koresponduje s ex post proklamací, že smyslem videa bylo otevřít diskuzi. Chci-li však tvrdit, že toto souznění není pouze nahodilé a povrchové, potřebuji vyzkoušet funkční nenahraditelnost slova. Respektive, potřebuju rekonstruovat potenciální paradigmatické řady a prověřit, zda se výměnou slova „přemluv“ za jiné celkový význam videa zásadněji posune či nikoli. Začnu „praktickými“ způsoby komutace, totiž slovy „zabij“ a „oklam/ojeb“, které byly použity v parodiích⁴⁸ klipu. Funkci původního slova z hlediska gramatiky (2. os. sg. imperativu, váže k sobě jméno v akuzativu) či stylu (vulgarismus v druhém případě) sice plní, obsahově – věcně však přenositelná nejsou. Vkládala by do klipu další rozpory k těm již existujícím. Ačkoli výmluvně předznačují některé konkrétní divácké způsoby interpretace klipu, jsou přehnané.

Uvažuji tedy o bližším paradigmatu takových sloves, která by zachovávala akcent na diskurzivnost jednání i bez aspektu přesvědčování, tedy například „řekni“, „pověz“⁴⁹. To umožňuje ptát se, zda je proklamativně žádoucí přesvědčování starších mladšími a jejich zdůvodňování, proč nemají volit levice, textem klipu podpořeno nebo ne. Isová s Mádlem několik důvodů uvádějí – například „levice nadělá dluhy a zatímco voni

45 Fairclough (1992, s. 185–94).

46 Pracovala jsem zde s dílčí bází Českého národního korpusu *KWords*, kde vstupním textem byl přepis klipu a jako referenční korpus zvolen SYN2010. SYN2010 jsem vybrala, protože se skládá z textů z let 2005–2009 a z dostupných je tak časově nejbližší rozebranému klipu. Ideální není, že zachycuje stav psaného, nikoli mluveného jazyka, věřím však, že dílčí poznatky získané z *KWords* analýzy jsou zde užitečné a podepřené i jinak. Pro srovnání relativní frekvence slov ve zkoumaném textu s relativní frekvencí týchž v referenčním korpusu jsem použila kombinaci testů chí2 log-likelihood. (Cvrček & Vondříčka, 2013).

47 AV ČR (© 2008–2018, heslo „přemluvit“).

48 Srovnej např. [Rubeš & Stýblo] (2010).

49 Lingea (2012, heslo „přemluv“).

si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet“. Zdá se ale, že jsou to vágní (metonymie „levice“), nepodložené (presupozice ‚levicová politika je žití na dluh‘), emocionálně nepřiměřené („voni si v klidu umřou“) a hyperbolizované („do konce života splácet“) předpoklady o budoucnosti, které jsou jako fakta pouze prezentovány. Takže, nemají protagonisté trochu zcestné představy o povaze politické – a občanské – diskuze? Nebo přijímají praxi, že rozpravu je potřeba zahájit provokací, protože tak se podaří zaangažovat víc lidí a čas na podrobnější argumentování pozic bude později?

Druhé klíčové slovo klipu je „bába“. U předchozího jsem se věnovala volbě slova a jeho funkční nahraditelnosti, zde mi jde o významový potenciál. Podle Slovníku spisovné češtiny jde o hovorové označení „starěny“, případně hanlivé pojmenování „nepříjemné, zlé ženy, ženské.“⁵⁰ Pokud slovníkový význam přijmu jako totožný se situovaným významem slova v klipu, otevírá se interpretace, že video je velmi neuctivé ke starším voličům, a je to mimo jiné zřejmé z toho, jak je tituluje. Na druhou stranu, v klipu figuruje i podoba slova „babička“ a navíc v paralelní dvojici „děda“ – „dědeček“ jsou obě slova bezpříznaková, stylově neutrální. Dominantní pozici v klipu má navíc Issová, nikoli Mádl, což není úplně standardní rozdělení genderových rolí. Použití slova bába namísto babičky takto může být i pokus o rekódování identity starší ženy, který ji namísto urážení zrovnoprávňuje. Odstranění deminutivní koncovky může signalizovat pokus zrušit příznak roztomilosti, aniž by to nutně vedlo ke zhrubnutí (srovnej mediální používání slov lesba – lesbička a neexistence zdrobnělého ekvivalentu pro gaye).

V rozboru lexika Fairclough dále doporučuje zabývat se rétorickými tropy, především metaforami a metonymiemi.⁵¹ Jako metonymii⁵² rozeberu další klíčové slovo textu, levice. Zdá se, že ve videu *Přemluv bábu* je metonymie použita pro rychlejší charakterizaci a efektivnější polarizaci diskurzu. „Levice“ (celek) je spojována s komunisty (trojí použití slova) a socialisty (jedno použití, které je ve slučovací vztahu s komunisty; oboje reprezentuje části). Přejímá tak jejich stereotypizovaně špatné vlastnosti a zpětně je potvrzuje (levice „nadělá dluhy“, „nechce řešit pro-

50 AV ČR (© 2008–2018, heslo „bába“).

51 Fairclough (1992, s. 194–198).

52 Srovnej Lakoff & Johnson (2002), Goatly (2007).

blémy s důchody“ a „nepřipustí školný“). Přestože výčet potenciálních reprezentantů levice v klipu není úplný (chybějí například liberálové, kteří jsou v Česku častěji spojováni s pravicí (sic)) ani věcně adekvátní („socialisté“ není synonymní „sociálním demokratům“, přestože je takto v politickém i mediálním diskurzu občas používáno), jako definitivní působí. Zajímavé je, že paralelní výčet reprezentantů pro pravici v klipu přítomný není. Po vzoru předchozího by pravice mohla být spojována třeba s neoliberály nebo se znovu ne zcela adekvátními pojmenováními kapitalisté či konzervativci. Zůstává však abstraktní; může se vzhledem k tomu jevit i jako nadosobní, lidskými chybami nezatižená. Žádné atributy jí přisouzeny nejsou: je předpokládán opakem levice. Vytvoření binární opozice mezi pravicí a levicí a dehonestování levice ji má prostou silou protikladu vyzvednout. I kdybychom přistoupili na implikaci, že pravice ‚nenadělá dluhy‘, je to předpoklad, nikoli fakt, a jeho návaznost na pravicovou politiku je vágní. Spoléhat na binární logiku je znovu *faul*, přestože možná kognitivně svůdný, protože nepřipustně zjednodušuje realitu – pomíjí otázku politického středu, dílčí dostupnost pravicových a levicových řešení sociálních problémů atd.

Klíčové slovo levice funguje i homonymicky (zajímavé ve vztahu k významovému potenciálu slova): levice jako politická strana a levice jako část lidského těla. Issová říká: „Pravou ruku všude na světě lidi používají k pozdravu nebo k přijímání potravy a levou rukou si lidi všude na světě vytíraj zadek.“ Mádl sice kontruje (k tomu dál), Issová nicméně dodává: „No hlavně když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma.“ Automatické sloučení vlastností v homonymních dvojicích potvrzuje hodnocení, která byla té či oné části politického spektra přisouzena i metonymicky. Že protagonisté klipu ze zvukové podobnosti vyvozují podobnost významovou, je znovu možná efektní přesmyčkou, významovou příbuznost však neimplikuje, maximálně konstruuje dojem její žádoucnosti. Vzniklý významový amalgám tak zůstává věcně nesprávný.

Gramatika

V rozboru gramatických jevů v textu se kritičtí analytici diskurzu soustředí nejčastěji na *tranzitivitu* a *modalitu*. Přestože angličtina a češ-

tina přistupují k oběma trochu jinak, přejmu zde kategorie angličtiny s odůvodněním, že jejich vazba na interpretaci v CDA je přímější. Při posuzování tranzitivity se tak soustředím na to, kterým aktérům je přisouzena *role agentu*, respektive *patientu*⁵³. Objevují se zde další doklady o polarizaci aktérů v textu. Rozdělení se tentokrát netýká primárně levice a pravice, ale jejich voličů. Distribuce „dobra a zla“ však zůstává podobná a umožňuje proto snadné budování paralel, tím i opětovné stvrzování hodnotícího příznaku, přestože věcně je takové přenášení charakteristik nepodložené. Na jedné straně (pravicové) stojí mladí voliči (a Issová s Mádlem), na druhé (levicové) jejich starší příbuzní. Oběma je celkem rovnoměrně připisována aktivní i pasivní role, velmi se však liší, v čem. Vztah mezi nimi není představovaný, ale existující, kde rozhodnutím aktérů na jedné straně trpí ta druhá a vice versa. Zatímco mladí mají přemlouváním starších „změnit osud týchle země“ (role agentu), starší předpokládaně sedí doma a čekají na návštěvu svých vnoučat, která jsou pro ně „to nejdůležitější na světě“ (role patientu, respektive beneficientu). Starší sice „volej“ a „argumentují tím, že volí levici kvůli vám“ (role agentu), ale sledují přitom buď krátkodobé cíle („jestli někdo volí levici kvůli 30 Kč poplatku, dobře, ale je to teda dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí“), které jsou s jejich vysvětlením de facto v rozporu, nebo se údajně snadno nechají ovlivnit politickou rétorikou, která je zobrazována jako krátkozraká, sic aktuálně lákavá („Levice nepřipustí školný, oni totiž rádi hlásaj, že to jakože znepřístupní vzdělání chudším. Jenže to je úplná blbost. Naopak.“). Mladší tedy aktivitami starších trpí („Vzdělávání u nás v Čechách není moc dobrý“), nebo nevyhnutelně budou trpět („Navíc levice nechce řešit problémy s důchody, a pokud nedojde k reformě, tak ve státní kase nebudou na důchody peníze“, „pokud nedokážeme motivovat školy, aby s tím něco dělaly, tak nám ty nejlepší studenti budou odcházet do zahraničí“). Mladší se tak ocitají v roli patientu. Prohlédneme-li si postupně budované identity aktérů a vztahů mezi nimi, je zřejmé, že herci používají unáhlená zobecnění⁵⁴. Znovu tak zakládají zdánlivě nerozpojitelné významové amalgámy, kde charakteristika „starší“ automaticky přechází do dalších jako „volí levici“, „žije na

53 Fairclough (1992, 2003), Fowler (1991), Richardson (2007), srovnej Karlík (2003, s. 384–388).

54 Srovnej Richardson (2007, s. 169–170).

vesnicí‘, ‚má selektivní paměť‘, ‚argumentuje zcestně‘ či ‚nemá plnohodnotnou náplň života a čeká, až mu den rozjasní návštěva vnoučat‘. Ty přitom nejsou vysvětleny a potřeba je zdůvodňovat vzhledem k deklarativnímu tónu, dominantnímu v celém klipu, opakováním a postupným vrstvením zaniká.

Na poznámku o deklaratornosti navazují pozorností CDA k modalitě. V jejím určování jsem použila kategorizaci Fowlera⁵⁵, rozlišující mezi modalitou pravdy, povinnosti, povolení a žádoucnosti. Modalita pravdy předpokládá oznamovací slovesný způsob – ten je v klipu nejfrekventovanější. Protože jednotlivá prohlášení nejsou upravena prostřednictvím modálních částic, modálních sloves či eufemismů (např. ‚volej levici‘ namísto alternativního ‚většinou volí levici‘, ‚mohou volit levici‘, ‚inklinují spíš k levici‘ atp.), mohou snadněji působit jako pravdivá. Modalita povolení v textu použita není, vztah mezi staršími a mladšími tedy není reprezentován jako direktivní, mocensky jednosměrný. To konvenuje s předchozím – každá skupina může způsobovat trápení té druhé. Chybí nějaký oběma nadřazený arbitr, který by něco z toho povoloval či zakazoval. Modalita povinnosti je rovněž relativně slabá. Mladí mají jistou morální povinnost (‚Kdybyste věděli, že *můžete změnit osud týhle země*‘), vazba k ‚zemi‘, potažmo širšímu společenství, je nicméně explicitně zmíněna pouze úvodem a z dalších replik klipu se zdá, že jde spíš o povinnost a výhodnost osobní (nekvalitní školy, žádný důchod). Modalita žádoucnosti je zřetelnější (přemluv bábu a dědu, aby nevolili levici), podobně u předchozí není úplně jasné, kdo z toho bude profitovat.

Pomoci v interpretaci, pro koho je volit ‚nějakou novou pravicovou stranu‘ vlastně žádoucí, by hypoteticky mohl další z nástrojů pro rozbor lexika, a to používání deiktických a přivlastňovacích zájmen⁵⁶. Je zajímavé, že ve vztahu ke starším používají Issová a Mádl osobní posesivní zájmena (‚To můžou bejt lidi z *vaší* rodiny. To může bejt *vaše* teta, *váš* strejda, *vaše* babička...‘, ‚Kdybyste věděli, že můžete změnit osud *týhle* země tím, že navštívíte *svoje* prarodiče‘). Vztah mezi staršími a mladšími je tak limitován okruhem širší rodiny. Apeluje se ale i s důrazem na ‚osud *týhle* země‘. Vztah země a voličů ovšem zůstává implicitní, netematizovaný.

55 Fowler (1991, s. 85–87).

56 Fairclough (2003, s. 145), srovnej Billig (1995).

V rozboru gramatiky Fairclough dále doporučuje věnovat se používání pasivizovaných či nominalizovaných tvarů sloves,⁵⁷ které věty deagentizují a mohou působit ideologicky tím, že od aktérů odnímají zodpovědnost za určitá rozhodnutí či jednání.⁵⁸ Respektive, aktéry zneviditelňují a rozhodnutí se tak mohou jevit objektivněji, nevyhnutelněji. Pasivizace a nominalizace v klipu však moc používány nejsou. Vzhledem k polarizaci v klipu, kdy viník špatných rozhodnutí je označen opakovaně a přímo, i vzhledem k stylové neformálnosti (vizte dál rozbor interdiskurzivity) je to celkem pochopitelné.

Koheze a koherence textu

Třetí příčkou v rozboru textu je podle Fairclougha *unitřní koheze textu, koherence* a způsob výstavby (narace, uspořádání).⁵⁹ Předmětem rozboru koheze a koherence je prověřování formální a obsahové soudržnosti textu.⁶⁰ Užitečné jsou zde spojky, které mohou implikovat návaznosti časové, prostorové či kauzální; dále anafory a katafory v textu (slova opakovaná či při zachování významu nahrazovaná deiktickými zájmeny či příslovci). Je možné zahrnout sem i aktuální větné členění a věnovat se rozboru tematických a rematických částí výpovědí⁶¹. Ze spojek jsou v klipu používány takové, co vytvářejí kauzální spojení – krom spojek implikujících příčinný (spojka protože) nebo důvodový (totiž) poměr vět sem zařazují i takové, co odkazují k podmínkám (pokud, jestli, když), nebo vyvozují důsledky (takže, tak). Podepírají vztah mezi aktéry, popsány výše v souvislosti s tranzitivitou, časově ho zakotvují a rozdělují na fáze lineárního procesu, jejichž návaznost je prezentována jako nevyhnutelná: „*Jestli* v týchle zemi zvítězí u příštích voleb levice, *tak* za to budou moct starý lidi, *protože to* jsou ty, který levice volej.“ A „teda pokud nejste úplně [vypípáno]“, pojedete je přemlouvát – protože jinak je vám přisouzena identita takových sprostáků, že ji ani v nespisovném klipu

57 Srovnej van Dijk (2001, s. 108), van Leeuwen (2008, s. 30), Fowler (1991, s. 79–80), Thompson (1990, s. 66).

58 Srovnej Karlík (2003, s. 522–533).

59 Fairclough (1992, s. 77, 1995, s. 121–124, 2001, s. 108).

60 Srovnej Nekula (2003b, s. 681–698).

61 Srovnej Nekula (2003a, s. 633–645).

nelze vyslovit, a budete tím i dál do budoucna jistě trpět (dluhy, žádné důchody, nekvalitní školství).

Rozbor aktuálního větného členění ilustruji na větě: „Protože levice nadělá dluhy a zatímco voni si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet.“ První část věty má vyjadřovat skutečnosti, které jsou považovány za obecně známé. Tím se presupozice „levice nadělá dluhy“ znovu (viz analýza modality) prezentuje jako platné shrnutí. Zbylé dvě věty jako rematická část výpovědi mají přinášet nové informace. Diváky varují. Jsou formulovány spíš hyperbolicky než direktivně. Spolu s neformálností celého klipu tak mohou naznačovat žádoucnost ideové sjednocenosti mezi protagonisty a diváky klipu, či ji postulovat jako reálnou (díky performativní funkci jazyka, jež je ve Faircloughově definici diskurzu jako sociální praxe implicitní). Vzájemný souhlas je jako tvůrci preferovaný vztah explicitně předznamenán v úvodu klipu („Kdybyste věděli, (...), zajeli byste za nima? *No jasně, že jo.*“).

Způsob výstavby textu lze posoudit optikou konverzační analýzy, z níž Fairclough přebírá rozbor párových sekvencí⁶². Pozornosti hodné je tak třeba dodržování rovnováhy při nastolování témat konverzace či slušnost a úplnost při reagování na repliky druhého (srovnej s Griceovými konverzačními maximami). Dominantnější roli má Martha Isosová. V klipu je několik neporozumění mezi ní a Mádlem. První z nich:

M.I.: „(...) Jestli v týhle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který levici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička...“

J.M.: „...váš děda.“

M.I.: „No. A většinou ty lidi bydlej na vesnici. *Jak je to možný?*“

J.M.: „*Prostě se tam narodili!*“

M.I.: „*Ne, jak je možný, že tu levici volej?*“

Mádlovo neporozumění vzniká vytvořením krátkého propojení otázky s bezprostředně předcházející větou, nikoli vzdálenějším úsekem. Mož-

62 Fairclough (1992, s. 152–157).

ná to měl být humorný prvek klipu. Při porovnání s tezí o „tzv. selektivní paměti“ starších i s kritizovanou krátkozrakostí jejich jednání to ale působí zvláště (haní něco, co sám evidentně dělá) a mělo by snižovat kredibilitu klipu. Funkce poznámky, že starší lidé většinou bydlí na vesnici, je nejasná. Na jedné straně může sloužit k delegitimizaci starších: lze ji dát dohromady s používáním jiných binárních opozic v klipu a navrhnout, že herci používají svému diskurzu vnější mýty vesnice a města, kde město je asociováno s intelektuální prací a kosmopolitností a vesnice s manuální prací a uzavřeností. Zároveň však ve srovnání s jinými není použita opakovaně, což by nahrávalo tomu, že je to mikro vtip, navíc ironizovaný. Isoová si Mádlova neporozumění všimá a opravuje ho. V dalších případech však nepochopení ignoruje.

M.I.: „... přesvědčit je, že mají volit pravici.“

J.M.: „Nebo nějakou novou stranu.“

M.I.: „No nějakou novou pravicovou stranu: a pravice je tohle.“

J.M.: „No ale pro ně je to vobráceně.“

M.I.: „Pravou ruku všude na světě lidi používaj k pozdravu nebo k přijímání potravy a levou rukou si lidi všude na světě vytíraj zadek.“

J.M.: „No v některých zemích...“

M.I.: „No, hlavně když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma.“

To může mít znovu komickou funkci a činit video atraktivnějším (ve volné parafrázi komediálních dvojic). Vzájemná nepochopení jsou přítomná v první části klipu, která může být navržena s ohledem na upoutání největší možné divácké pozornosti. V další části, kde herci přesvědčují o špatnosti levice, jsou jejich repliky konzistentní a bez přerušení.

Intertextualita

Poslední úroveň analýzy textu je rozbor *intertextuality* a *interdiskurzivity*. Pro intertextualitu Fairclough určuje nástroje reprezentace diskurzu, presupozice, negace, metadiskurz a ironie. Zajímá-li nás re-

prezentace diskurzu, ptáme se, jaký diskurz je v analyzovaném textu citován či parafrázován, v případě parafráze dál studujeme, zda je tato jeho rekontextualizace adekvátní a úplná. V klipu *Přemluv bábu* jsou reprezentovány diskurzy starších a mladších voličů (koho volí a proč) či diskurzy levice a pravice (jaká je politika a rétorika stran). Viděli jsme výše, že jejich reformulace v klipu jsou zkratkovité a neúplné. Presupozice jsou implicitními předpoklady zkoumaného textu; jsou gramatické či logické.⁶³ Stopování presupozic provazují s rozbořem aktuálního větného členění a analýzou modalit⁶⁴. Ilustruji na pokusu herců rekonstruovat, proč starší volí levice, což je souvislost ne zcela v nesouladu s analýzami voličského chování⁶⁵, nicméně v banalizované, ergo málo adekvátní formě. Stejně tak vysvětlení („Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. To znamená, že si pamatují jenom ty hezký věci.“) není zcela irelevantní, je však neúplné (mohou mít jiné důvody, proč volit levice), ne zcela správné (selektivní paměť neznamená nutně pamatovat si „jen ty hezký věci“, ale zážitky a zkušenosti formativní, a to i silně negativní) a nespravedlivé (percepční filtrování není netypické ani pro mladší lidi). Konstrukci daných souvislostí (koho starší volí a proč) lze hodnotit jako presupozice, představované jako fakta.

Negace odkazují k tomu, co je v klipu odmítnuto – které reprezentované diskurzy jsou označeny jako lživé či jaká jejich východiska (presupozice reprezentovaných diskurzů) jsou uvedena jako iluzorní či nepodložená. Zde je jako falešný zobrazován diskurz levice (implicitně: zajímá ji podíl u moci nyní, nikoli budoucnost země) i diskurz starších voličů (nechají se snadno zmanipulovat a jejich obhajoba volby levice je nedomyšlená, proto pouze formální). Za metadiskurz – vyjádření distance mluvčího vůči tomu, co říká – je možné považovat sebezesměšňování. Není úplně jasné, zda je projevem autorské sebereflexe nebo zábavným prvkem. Podobně ironie – chyby a vizuální i verbální narušování jednoznačnosti mediovaného sdělení lze hodnotit jako výraz sebeironie. Mnohá hyperbolizovaná vyjádření by rovněž bylo možné dekódovat jako projev sebeironie (ale samozřejmě i hysterie).

63 Culler (1981).

64 Fairclough (1993, s. 161).

65 Linek & Lyons (2013).

Interdiskurzivita

Interdiskurzivita pro Fairclougha znamená zahrnout do rozboru styl a žánr textu.⁶⁶ Z hlediska stylu je nejzřetelnější neformálnost, patrná ve volbě jazyka (nespisovná varianta češtiny), ve stylizaci protagonistů i prostředí (volnočasové oblečení, obývací). Hovorovost až nespisovnost je sice pro mluvené texty charakteristická,⁶⁷ v politickém diskurzu se nicméně standardně používá spisovná varianta jazyka jakožto naplňující reprezentativní funkci jazyka – a to i v mluvených projevech, kde jsou porušení normy zpravidla bezděčná, mluvčími kontrolovaná, případně i korigovaná. Issová a Mádl se oficiálně působit nesnaží. To může indikovat nepřípravenost, nebo pokus normy politického diskurzu porušovat. Nepřípravenost nepředpokládám. Přestože herci mluvili o spontánnosti videa, je zřetelné, že prošlo aspoň minimální editací. Na přípravu obsahovou usuzuji třeba z inspirace klipem Silvermanové nebo z promítání ilustrativních obrázků k řeči (přestože jsou často pomýlené, asi nejsou vyhledávány až v průběhu natáčení klipu). Pravděpodobnější je tedy úmysl porušit standardy politického diskurzu. Způsob tohoto porušování přitom celkem konvenuje s tím, co Reisigl a Wodak na rétorice Jorga Haidera označují jako populismus (promluvy, „které obsahují prvky volebního projevu i hospodské debaty“)⁶⁸. Nicméně, žádný z tvůrců videa se v politice neangažuje a neangažoval. Jejich apel (explicitní či ex post postulovaný) – nevolte levici a nedovolte návrat komunismu – žádnému z nich bezprostřední a pouze osobní výhodu nepřináší. Ani žánrově jejich klip není předvolebním projevem, ale virálním videem, připomínajícím tvorbu youtuberů či komunikaci mileniálů.

Tím přecházím k druhé kategorii interdiskurzivity, žánru. Fairclough jeho definici modifikuje, aby zohledňovala pojetí diskurzu jako sociální praxe i jeho situační zakotvenost.⁶⁹ Chápe jej jako „konvencionalizovaný, více či méně schematizovaný způsob použití jazyka asociovaný s určitým druhem aktivity“.⁷⁰ Aktivitou – jednáním, jež klip uskutečňuje

66 Fairclough (1992, 2001), srovnej Wodak (2001).

67 Srovnej Krčmová & Chloupek (2017).

68 Reisigl & Wodak (2008, s. 38).

69 Srovnej Wodak (2001, s. 66).

70 Fairclough (1995, s. 14).

– je informovat a pobavit. Herci přicházejí s určitou představou o realitě (staří volí levici a pro osud téhle země je to nevýhodné), vysvětlují její motivovanost a představují potenciálně nebezpečné důsledky, zůstane-li nereflexivně a proto i opakovaně uskutečňována. Nepodloženost, fragmentárnost a neúplnost mediovaných informací, demonstrováné dosavadním rozbořením, vypovídá o jejich kvalitě, nemaže však to, že o informace, tedy i o aktivitu informování jde. Spolu s jinými prvky klipu jsou zároveň zezábavňovány. Protagonisté k předávaným informacím nepřístupují z pozice experta, ale laika, ne mentorsky a seriózně, ale nespolehlivě a komicky. Opakovaná vzájemná nepochopení, několikeré nesprávné obrazové ilustrace k pronášenému, ale i až směšně naléhavé výrazy ve tvářích, urputná touha znázornit i nejbanálnější věci (například gestikulace Issové, když říká, že pravou rukou se lidé zdraví či jedí) a v posledku děravé vysvětlování, to vše lze vnímat jako zezábavňování klipu i na úkor jeho protagonistů. K propojeným aktivitám informovat a bavit hledám podle Faircloughova doporučení konvence či schémata řeči, která by jim byla adekvátní.

Vyjádření konvencí nacházím v pravidlech žánrové hybridizace⁷¹, brikoláže, parodie, multimodality, s nimiž i jinak než jazykem klip koresponduje. Jejich naplnění předznamenává a ulehčuje volba virálního videa jako svébytného, byť málo teoretizovaného žánru pozdní modernity. Parodický je klip v opakovaně špatném používání obrázků, které jsou v rozporu s řečí (třeba repliku, že pro prarodiče „vnučata jsou to nejdůležitější na světě“, ilustrují fotkou Josefa Fritzla, který 24 let věznil vlastní dceru a zplodil s ní sedm dětí). Může jít o parodii politických klipů či instruktážních videí; nebo to lze spolu se sebeironií číst jako upozorňování na možnost vlastního nespolehlivého vyprávění. Multimodální je klip třeba kombinováním hraného a kresleného obrazu či užitím zvuků napodobujících reálné – spláchnutí záchodu – i počítačem generovaných – hudba v pozadí. Brikoláží je, protože slepuje fotografie, obrázky a zvuky, jejich původ je neznámý a není ani potřeba jej znát (srovnej s dřívějším používáním aluzí v literatuře či výtvarném umění), a začleňuje je do natáčeného. Žánrově hybridní je, protože slučuje politickou řeč, přednášku s názornými demonstracemi a komediální skeč. Vzhle-

71 Fairclough (1992, s. 202, 2003, s. 22), Chouliaraki & Fairclough (1999), Talbot (2007).

dem k žánrovému zařazení navrhuji klip interpretovat jako postmoderní aktualizaci politického diskurzu.

Pravidla postmoderní estetiky jsou dnes celkem stabilizovanou součástí popkulturní řeči filmů, seriálů, hudebních videoklipů atd.⁷² Uplatňují se i v diskurzu reklamním či politickém, kde ale může být jejich použití ošidné právě kvůli významové ambivalenci, kterou propouští a vzhledem ke které se mohou interpretačně svým tvůrcům snadno vysmeknout a působit i proti nim). Totéž se stalo klipu *Přemluv bábu*. A pokud zdůvodnění estetikou postmodernismu, tedy i nutné přehodnocení předešlého vzhledem k žánrovému zařazení, nepřijmeme, je i celkem jasné proč. Aktivity herců pak totiž nejsou rozpoznány jako parodické, které s převrácením i hyperbolizací počítají⁷³, ale jako populisticky žoviální a nepoučené. Přesto si myslím, že pokud Mádl hovořil o tom, že klip byl daleko promyšlenější a většina diváků ho vnímala povrchně,⁷⁴ mohl referovat právě k tomuto. Issová ke klipu v rozhovoru v rámci Sametového speciálu DVTV a spolku *Díky, že můžem* k výročí 17. Listopadu řekla: „především to byl pokus o humor a humor, jak víme, stejně jako Sovětský svaz nemá hranice.“⁷⁵

Shrnutí a diskuze

Průběžně nasbíranou evidenci k výzkumným otázkám shrnu spolu s jejím rekodováním po zohlednění žánru videa a revizí těch bodů rozboru, které na nižších rovinách zůstávaly interpretačně rozpolcené. Žánru přisuzuji pozici interpretačně silnou natolik, že předchozí, i vícestranně potvrzené závěry dokáže znovu zpochybnit, protože žánr je důležitý v předdefinování toho, co ve sdělení vůbec může být vysloveno a jak. Přípustné či preferované žánry přitom indikují pravidla společenského diskurzu, mohou je i trochu předbíhat.⁷⁶ Virální video jsem výše zařadila jako žánr těžící z postmoderní estetiky. Spojitost mezi postmoder-

72 Srovnej Docker (1994), McRobbie (2003), Featherstone (2007), Talbot (2007).

73 Srovnej Docker (1994, s. 168–218, 280–284).

74 Hejdová (2016).

75 Drtinová (2018).

76 Srovnej Lyotard (1993, s. 28).

nismem jako způsobem myšlení a pozdní modernitou⁷⁷ jako fází vývoje společnosti předpokládám.

Rozporuplně sejevila reprezentace vztahu mladších a starších (třetí výzkumná otázka). Na jedné straně bylo jako normální zobrazováno zajímat se o členy své rodiny (apel na přemlouvání starších příbuzných, ne třeba starších kolegů v práci nebo přesvědčování kamarádů, aby šli volit a volbu starších tak přebili; pokus porozumět motivacím starších, byť fragmentární a povrchný; proklamativně láskyplný vztah prarodičů a vnoučat, sic explicitně takto jen z jedné strany). Na druhé straně jsou starší opakovaně dehonestováni (přidělovány charakteristikami, parafrázovaně prostoduchým způsobem myšlení a jednání), což mladým divákům klipu umožňuje přisvojit si pozici moudřejších, tedy pozici moci. Rozepsaný rozpor byl vidět i v klíčovém slovu „bába“, které lze interpretovat jako vyjádření respektu, i indicii výsměchu.

O reprezentaci vztahu mezi aktéry může parciálně vypovídat i pro ně zkonstruovaná identita, poskládaná z přisouzených vlastností, činností či hodnot (druhá výzkumná otázka). O starších z klipu víme, že volí levici, bydlí na vesnici, zapomínají (mají selektivní paměť) a milují svá vnoučata. O mladších víme, že přesvědčují druhé, když jim o něco jde (Issová a Mádl natáčejí instruktivní klip, diváci jistě pojedou za prarodiči, pokud vědí, že tím mohou změnit osud země), jsou neformální (styl videa), vzdělaní (Issová a Mádl poznají, když jim promítnou nesprávné ilustrativní obrázky), ale leckdy i povrchní (kvalita předkládaných tvrzení, očekávaná potřeba, tedy i nabídka bezprostřední odměny), rádi se baví (humorné aspekty klipu, slibovanou rychlou odměnou je porno). Obě zkonstruované identity jsou prokazatelně neúplné a místy i věcně neadekvátní. Srovnáme-li v tomto momentu, kdy nezohledňujeme žánr klipu, reprezentaci identit a vzájemného vztahu, zdá se jako pravděpodobnější, že mladší se starším vysmívají.

Přistoupíme-li s ohledem na pravidla postmoderní estetiky na výklad, že dílčí (a nelze bezpečně rozhodnout, které) aspekty identit i vztahu mohou být hyperbolizací a takto parodií ve společnosti existujících předpoklady, představa o asymetrickém a výsměšném vztahu už tak samozřejmá není. Jako potenciálně relevantní se vrací ta druhá, podle níž hojně

⁷⁷ Giddens (2003), Wagner (1994).

úšklebky důležitost dobrých rodinných vztahů nepopírají a nezamezují jim, a to především proto, že jsou směřovány na obě strany – na starší v rovině obsahu, na mladší přes formální prvky, tedy styl a způsob zpracování. Lze ji částečně podložit teoreticky – Fairclough⁷⁸ píše o demokratizaci jako o jedné z podstatných tendencí pozdně moderního diskurzu a odkazuje tak k rušení značek strukturních nerovností v jazyce a jeho větší otevřenosti, která může delegitimizovat dříve spíš hierarchizované vztahy v sociálních institucích, tedy i v rodině. Konstatovaná demokratická nezaručuje změnu sociálních vztahů a může být i maskováním naopak utužování již platných struktur. Demokratizace je přesto funkční princip postmoderní estetiky a v žánrové hybridizaci a brikoláži je definitorický. Z hlediska posuzování toho, jak je reprezentován vztah mezi staršími a mladšími, mi proto nepřipadá úplně nepodstatný.

Druhá nejasnost se týkala definice odměny a toho, ziskem pro koho vlastně je. Je dílčím prvkem reprezentace reality v klipu (první výzkumná otázka), která kompletněji postuluje, že ve volbách 2010 se rozhoduje o osudu země⁷⁹ a, pokud kvůli starým lidem zvítězí levice, osud to bude velmi soumravný. V textu je referováno ke třem odměnám: budoucnosti země, návštěvě „zdarma“ a odkazu na „nejlepší animální anální porno se členkou italský parlamentní strany, Rocco Siffredim a úhořem“, tentokrát „úplně zadarmo“. Třetí jmenovaná je okamžitá odměna pro mladé, druhá je rychlou odměnou pro starší. První odměna – slibná budoucnost země – je explicitně spojena s mladými, slabě a implicitně i se staršími, protože „vnoučata [jsou pro ně] to nejdůležitější na světě“ a zřejmě ji vnoučatům nebudou chtít komplikovat (a kdyby přesto ano – „když nezafunguje zdravý rozum, použijte nátlak“). Zajímavé na druhé a třetí odměně jsou jejich rychlá a snadná („zdarma“) dostupnost. To by mohlo vyjadřovat komodifikovanost diskurzu Issové a Mádlá, nebo – s odkazem na žánr – parodii vše prostupující obchodovatelnosti v pozdní modernitě. Komodifikace je podle Fairclougha další z významných tendencí pozdně moderního diskurzu.⁸⁰

Nerozhodnutelnost, respektive nemožnost odhalení ‚pravého významu‘ a chaotičnost vznikající z nezastavitelných znakových řetězců je mo-

78 Fairclough (1993, s. 201–207).

79 Srovnej Linek & Lyons (2013).

80 Fairclough (1993, s. 207–215).

torem imaginativní zběsilosti postmodernismu a je současně jeho obrovskou výsadou i ztrátou. Přestože napětí pozdní modernity ilustruje celkem výstižně, při aplikaci na ‚každodenní‘, ‚reálný‘, ‚praktický‘ život může velmi jednoduše působit jako irelevantní i necitlivé fantazírování. Důležitější pak není, jestli a jak otevírá nové prostory pro myšlení, ale to, jak znepréhledňuje ty stávající. Postmoderní aktualizace politického diskurzu (předvolební klipy ve stylu filmových trailerů či i používání ironie, slovní nebo obrazové v metaforických stylizacích klipů) jsou asi častěji nefunkční, protože je jen těžko uvěřitelné, že by politik mohl vystupovat jako nespolehlivý vypravěč⁸¹, který vědomě prezentuje svůj fragmentární pohled na svět a sobě nepohodlné zapomíná či zamlčuje.⁸²

Zdá se mi, že Isová a Mádl velmi podcenili přenositelnost postmoderních principů z oblasti fikce (literatura, filmy atd.) do oblasti politiky, v níž je potřeba rozlišovat pravdivé a lživé či nekompletní informace stále zásadní. Jejich prohlášení o starších lidech, která mohla být i přeháněním a dílčí parodií politiky, tak zněla jako vážně pronášené názory a takto byla urážlivá. Ačkoli herci v klipu mnohokrát ukázali vlastní nespolehlivost a mohli tak varovat, aby lidé nebrali všechna jejich vyjádření doslova, byl předpoklad, že diváci v tomto zmatku rozpoznají apel na potřebnost diskuze, celkem nerealistický. Navíc postmoderně si hrát a současně trvat na souvislosti mezi logikou jednání podporovanou komunismem s konkrétními politickými stranami i naivně věřit rétorice o rozpočtové zodpovědnosti bylo opět neprozřetelné.⁸³ Že bylo úmyslem diskuzi povzbudit, ne zablokovat, na důsledcích klipu – způsobech jeho čtení a vyostření vztahu starších a mladších, levicově a pravicově smýšlejících, na vesnici či ve městě žijících – mnoho nezmění. Klip je tak určitým mementem, jak do politického diskurzu nevstupovat. Nespolehlivý vypravěč se tu totiž přesmyká v populistu.

81 Srovnej Kubíček (2007).

82 Srovnej s mechanismem univerzalizace, např. Thompson (2010, s. 61).

83 Jsem si přitom vědoma, že takové soudy jsou pro mne snadné, protože jsou zpětné, tedy čerpají ze znalosti způsobů, jak byla ona politika rozpočtové zodpovědnosti uskutečněna.

Literatura

- Andersen, N. (2003): *Discursive Analytical Strategies: Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. Policy Press, Bristol.
- Angermuller, J., Maingueneau, D. & Wodak, R. (2014): *The Discourse Studies Reader: Main currents in theory and analysis*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- [Rubeš, J. & Stýblo, Č.] (2010): „Zabij bábu!“ In *Youtube* [online]. 27. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=B_Q59QE9M98.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- Bourdieu, P. (1991): *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. (1998): *Teorie jednání*. Karolinum, Praha.
- Creswell, J. W. (2007): *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Culler, J. D. (1981): *The Pursuit of Signs: Semiotics, Literature, Deconstruction*. Cornell University Press, Ithaca, N.Y.
- Cvrček, V. & Vondříčka, P. (2013): *KWords*. FF UK, Praha. [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <http://kwords.korpus.cz>.
- Člověk v tísní (2010): *Jeden svět na školách. Studentské volby 2010* [online] [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/data/jsns/files/pdf/prirucka_-_studentske_volby.pdf.
- Docker, J. (1994): *Postmodernism and Popular Culture: A Cultural History*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Drtinová, D. (2018): „Čekáme velké vůdce, kteří za nás všechno vyřeší, říká herečka Issová.“ In *DVTV* [online]. 18. 11. 2018 [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/cekame-velke-vudce-kteri-za-nas-vsechno-vyresi-rika-herecka/r~594b826aeaa31e8a470ac1f6b220ee8/>.
- Eco, U. (2004): *Meze interpretace*. Karolinum, Praha.
- Ezzy, D. (2002): *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Routledge, London.

- Fairclough, N. (1993): *Discourse and Social Change*. Polity Press, London.
- Fairclough, N. (1995a): *Media discourse*. Hodder Arnold, London, New York.
- Fairclough, N. (1995b): *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Longman, Harlow.
- Fairclough, N. (2001): *Language and power*. Longman, Edinburgh.
- Fairclough, N. (2003): *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Routledge, London, New York.
- Featherstone, M. (2007): *Consumer Culture and Postmodernism*. Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore.
- Fowler, R. (1991): *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Routledge, London, New York.
- Gee, J. P. (2005): *An Introduction To Discourse Analysis: Theory And Method*. Routledge, New York.
- Gee, J. P. (2010): *How to do Discourse Analysis: A Toolkit*. Taylor & Francis, New York, London.
- Giddens, A. (2003): *Důsledky modernity*. Sociologické nakladatelství, Praha.
- Goatly, A. (2007): *Washing the Brain: Metaphor and Hidden Ideology*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- Hejdová, K. (2016): „Jiří Mádl: Míření na nejnižší pudy nemám rád. Víru nelze nikomu vecpat.“ In *Forum24* [online]. 4. 6. 2016 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <http://forum24.cz/jiri-madl-mireni-na-nejnizsi-pudy-nemam-rad-viru-nelze-nikomu-vecpat/>.
- Held, D. (1990): *Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas*. Polity Press, Cambridge.
- Hříděl, J. (2010): „Přemluv bábu je nadsázka, říká Issová. Je to nevkusné, odpovídá Pehe.“ In *ČT24* [online]. 27. 4. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1339980-premluv-babu-je-nadsazka-rika-issova-je-nevkusne-odpovida-pehe>.
- Hammersley, M. (2000): *Taking Sides in Social Research: Essays on Partisanship and Bias*. Routledge, London, New York.

- Herzog, B. (2016): „Discourse analysis as immanent critique: Possibilities and limits of normative critique in empirical discourse studies.“ *Discourse and Society* 27 (3): 278–292.
- Chen, K.-H. & Morley, D., eds. (2006): *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. Taylor & Francis, London, New York.
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999): *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Idnes.cz. (2010): „Přemluv bábu a dědu, ať nevolí levice, apelují Mádl a Issová v klipu.“ In *Idnes* [online]. 22. 4. 2010. [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/premluv-babu-a-dedu-at-nevoli-levici-apeluji-madl-a-issova-v-klipu-php-/domaci.aspx?c=A100422_194459_domaci_jw.
- Ingarden, R. (1967): *O poznávání literárního díla*. Československý spisovatel, Praha.
- Issová, M., Mádl, J. & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLFhdcXJhA>.
- Jorgensen, M. & Phillips, L. (2002): *Discourse Analysis as Theory and Method*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Karlík, P. (2003): „Věta.“ In *Příruční mluvnice češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & Z. Rusínová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 369–567.
- Keller, J. (2017): *Evropské rozpory ve světle migrace*. Slon, Praha.
- Kirkosová, K., Urbániková, M. & Volek, J. (2012): „Transformations of the EU Agenda in the Pre-Election Czech Press: A Comparative Content and Discourse Analysis.“ In *XXII World Congress of Political Science*, Madrid.
- Krčmová, M. & Chloupek, J. (2017): „Národní jazyk.“ In *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová [online] [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NÁRODNÍ%20JAZYK>.
- Kress, G. (2010): *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. Taylor & Francis, London, New York.

- Kress, G. R. & van Leeuwen, T. (2006): *Reading Images: The Grammar Of Visual Design*. Routledge, London, New York.
- Krzyżanowski, M. & Forchtner, B. (2016): „Theories and concepts in critical discourse studies: Facing challenges, moving beyond foundations.“ *Discourse and Society* 27 (3): 253–261. DOI: <https://doi.org/10.1177/0957926516630900>.
- Kubíček, T. (2007): *Vypravěč. Kategorie narativní analýzy*. Host, Brno.
- Lakoff, G. & Johnson, M. L. (2002): *Metafory, kterými žijeme*. Host, Brno.
- Linek, L. & Lyons, P. (2013): *Dočasná stabilita?: volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*. Sociologické nakladatelství (SLON), Sociologický ústav AV ČR, Praha.
- Lingea (2012): *Slovník českých synonym a antonym* [online]. Lingea, Brno, © 2012 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.nechybujete.cz/slovník-ceskych-synonym/p%C5%99emluv>.
- Liotard, J.-F. (1993): *O postmodernismu*. Filosofia, Praha.
- McRobbie, A. (2003): *Postmodernism and Popular Culture*. Taylor & Francis, London, New York.
- Mills, S. (1997): *Discourse*. Routledge, London, New York.
- Nekula, M. (2003a): „Aktuální členění.“ In *Příruční mluvnice češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & Z. Rusínová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 633–644.
- Nekula, M. (2003b): „Koherence textu.“ In *Příruční mluvnice češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & Z. Rusínová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 681–698.
- Perknerová, K. (2010): „Kalousek pro Deník: ČSSD i ODS nás vedou do Řecka.“ In *Deník* [online]. 11. 5. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/kalousek-cssd-i-ods-nas-vedou-do-recka20100510.html.
- Reisigl, M. & Wodak, R. (2001): *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. Routledge, London, New York.

- Richardson, J. E. (2007): *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Palgrave Macmillan, Hampshire, New York.
- Ritchie, J. & Lewis, J. (2003): *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*. Sage, London.
- Schneiderová, S. (2016): *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha, Karolinum.
- Strnadová, T. (2010): „Studenti potopili ČSSD, jejich volby vyhrála TOP 09. Uspěli i neonacisté.“ In *Idnes* [online]. 14. 5. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/studenti-potopili-sssd-jejich-volby-vyhrala-top-09-uspeli-i-neonaciste-1ea-/domaci.aspx?c=A100513_215618_studium_jan.
- Švihlíková, I. & Tsivos, K. (2017): *Řecká tragédie*. Novela bohemica, Praha.
- Talbot, M. (2007): *Media Discourse: Representation and Interaction*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Thompson, J. B. (1990): *Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*. Stanford University Press, Cambridge.
- ÚJČ AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha, © 2008–2018 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.
- van Dijk, T. A. (2001): „Multidisciplinary CDA: a plea for diversity.“ In *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. R. Wodak & M. Meyer, Sage, London, s. 95–120.
- Van Leeuwen, T. (2008): *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Vilček, I. (2010): „Oklamte Čecha, vyzývá slovenské důchodce parodie na klip Mádl a Issové.“ In *Novinky* [online]. 3. 5. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/199193-oklamte-cecha-vyzyva-slovenske-duchodce-parodie-na-klip-madla-a-issove.html>.
- Vokál, V. (2016): „Klip Přemluv bábu uspěl. Mádl toho nelituje.“ In *Idnes* [online]. 16. 6. 2016 [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://>

tv.idnes.cz/klip-premluv-babu-uspel-madl-toho-nelituje-fjh-/domaci.aspx?idvideo=V160616_165317_kultura_sha.

- Wagner, P. (1994): *A Sociology of Modernity: Liberty and Discipline*. Routledge, London, New York.
- Wengraf, T. (2001): *Qualitative Research Interviewing: Biographic Narrative and Semi-Structured Methods*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Wodak, R. (2001): „The discourse-historical approach.“ In *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. R. Wodak & M. Meyer, Sage, London, s. 63–94.
- Wodak, R. (2008): „Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms.“ In *Qualitative discourse analysis in the social sciences*, eds. R. Wodak & M. Krzyzanowski, Palgrave Macmillan, New York, s. 1–29.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2009): „Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology.“ In *Methods for Critical Discourse Analysis*, eds. R. Wodak & M. Meyer, Sage, London, s. 1–33.
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M. & Liebhart, K. (2009): *Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Abstract

Convince Your Grandma, Amuse Yourself: Postmodern Aesthetics in Civic Political Discourse

In this paper, I analyze the viral video *Přemluv bábu* (*Convince your grandma*, 2010), which had the ambition to intervene in the elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic in 2010. I view the clip from a Critical Discourse Analysis (CDA) position and work primarily with Norman Fairclough's concepts and analytical tools. I argue that the clip benefits from both the flexibility and evasiveness of postmodern discourse, which may have weakened and confused its message rather than making it more engaging. I demonstrate this insight on many examples from various levels of text analysis and try to understand the identified ambivalence with respect to the intertextual, interdiscursive, situational and socio-political context.

Key words: critical discourse analysis, political discourse, media discourse, postmodernism, *Convince your grandma*

Kirkosová, K. (2018): „Přemluv bábu, pobav sebe: postmoderní estetika v občanském politickém diskurzu.“ *Filosofie dnes* 10(2): 175–207. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz

ČASOPIS
PRO
SOUČASNOU
FILOSOFII

fd